

BIBLIOTHEEK K.M.A.
Postbus 90.154
4800 RG BREDA

militaire spectator

WAARIN OPGENOMEN
DE OFFICIËLE
MEDEDELINGEN VAN
DE KONINKLIJKE
LANDMACHT EN DE
KONINKLIJKE
LUCHTMACHT

Doden-
herdenking . . .

(zie blz. 191)

militaire spectator

MAANDBLAD

waarin opgenomen de officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht

UITGAVE:

Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap

Secretaris:

Denijsstraat 135, 2551 HJ Den Haag

Ledenadministratie:

K. Doormanlaan 274,
2283 BB Rijswijk

HOOFDREDACTEUR:

W. Walthuis

brigade-generaal der infanterie b.d.

ADJ.-HOOFDREDACTEUR:

H. A. Baaij

commodore van de Koninklijke luchtmacht

REDACTEUREN:

R. B. J. Bongers

majoor der cavalerie

ir. G. M. van der Laan

kolonel van de technische staf

W. C. Louwerse

kolonel van de Koninklijke luchtmacht

drs. J. W. M. Schulten

luitenant-kolonel van de verbindingdienst

CORRESPONDENTIE:

Grote Marktstraat 40, 2511 BJ
Den Haag. Tel. (070) 72 13 68

ABONNEMENTEN:

f 30,-, buitenland f 40,- per jaar.
Losse nummers f 2,75

ADVERTENTIES:

Info-pers, Dubloen 56, 3641 ND
Mijdrecht, tel. (02979) 44 21
Contractprijzen op aanvraag

NADRUK VERBODEN

190 Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht

191 Dodenherdenking

193 Open brief aan alle officieren van KL en KLu

194 Crisis en crisisbeheersing, door J. Voskuil, brigade-generaal der infanterie

203 Traditie! door L. Verhoeff, kolonel der artillerie b.d.

213 Het verlies van Ambon in februari 1942, door J. J. Nortier, kolonel der infanterie b.d. (II, slot)

231 Meningen van anderen: Command, Control, Communications and Intelligence (C3I) — Moet men slapende militairen wakker maken? — Organisatieontwikkeling. Een panacee voor problemen rond OTAS-wijzigingen?

235 Antwoord op meningen van anderen: Command, Control, Communications and Intelligence (C3I) — Moet men slapende militairen wakker maken? — Organisatieontwikkeling. Een panacee voor problemen rond OTAS-wijzigingen?

236 Boeken

239 Aanwijzingen voor medewerkers

OFFICIELE MEDEDELINGEN

KONINKLIJKE LANDMACHT - KONINKLIJKE LUCHTMACHT

Uit de landmacht- en luchtmachtorders

LuO 68556(21.2/19). Kwalificatievoorschrift officieren luchtmacht (herdruk, oktober 1982).

LuO 68557(21.2/20). Kwalificatievoorschrift kader luchtmacht (herdruk, oktober 1982).

LuO 82508(02/41). Intrekking van luchtmachtorders / luchtmachtmededelingen.

LaO 82011(23.1/93)/LuO 82512 (23.1/101). Instelling organisatie-eenheden binnen het directoraat-generaal materieel.

LaO 82012(23.24/10)/LuO 82513 (23.24/9). Instelling van het korps militaire controleurs ontploffingsgevaarlijke stoffen.

LaO 82013(55.5/84a)/LuO 82514 (55.5/81a). Regeling indirecte ziektekosten militairen.

LaO 82014(04.8/17)/LuO 82515 (04.8/17). Vragen, voorstellen enz. op administratief gebied.

LaO 70023(55.5/74)/LuO 70515 (55.5/71). Toepassing Ziektenwet (militairen) (herdruk, januari 1983).

LaO 83001(51.2/124). Groot verlof en klein verlof in afwachting van groot verlof voor dienstplichtigen der KL.

LaO 81007(55.5/84)/LuO 81507 (55.5/81). Regeling ziektekostenvoorziening overheidspersoneel (herdruk, januari 1983).

LaO 64018(55.17/62)/LuO 64518 (55.17/60). Schade aan particuliere eigendommen in kazernes, burelen, enz. (herdruk, februari 1983).

LaO 83002(78/500). B-cursus betreffende de praktisch gerichte wapen/dienstvak-technische vorming.

LaO 83003(51.15/112)/LuO 83501 (51.15/105). Regeling vervoer voor rijksrekening bij buitengewoon verlof voor militairen bij langdurige plaatsing in een land buiten Europa.

LaO 83004(09/13)/LuO 83502 (09/13). Voorschrift betreffende de procedure voor melding van gevaar voor radioactieve besmetting.

Lamed 033-82(51.12/50k)/Lumed 526-82(51.12/43k). Vaststelling extra toelage voor aspirant-officieren geneeskundige dienst krijgsmacht: studiejaar 1982/1983.

Lamed 018-82(55.5/85)/Lumed 516-82 (55.5/82). Inkomensgrens vrijwillige ziekenfondsverzekering.

Lamed 001-83(78/385g). Studie hogere militaire vorming 1983/1985 aan de HKS.

Lamed 002-83(78/397k). Cursus voortgezette militaire vorming aan de HKS 1983.

Lamed 003-83(52/18)/Lumed 501-83 (52/18). Stichting maatschappelijke begeleiding miln (SMBM).

Lamed 005-83 (83.1/12e)/Lumed 502-83 (83.1/12e). N.V. Nederlandse Spoorwegen reisfaciliteit.

Mededelingen van het Commando Verbindingen Koninklijke landmacht

VS 11-40 (Signaalkabelverbindingen, 2e druk). De uitgave van een tweede druk werd noodzakelijk omdat de inhoud van de eerste druk sterk is verouderd en niet meer als leidraad voor de KL-eenheden kon dienen. Werd in de eerste druk het accent gelegd op het gebruik van uitsluitend kabel WDITT, in de tweede druk is tevens ingegaan op de toepassing van meeraderige kabel. In verband hiermee werd besloten de titel van het voorschrift te wijzigen in: „Signaalkabelverbindingen”.

De aandacht wordt erop gevestigd, dat officieren, die maandelijks van Rijkswege de „Militaire Spectator” ontvangen, bij wijziging van hun adres, dit dienen bekend te maken aan de administratie van de eenheid waarbij zij in onderhoud zijn.

Einde van de Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en Koninklijke luchtmacht

Dodenherdenking

MS Het verschijnen van dit nummer van de Militaire Spectator in de eerste dagen van de week waarin het Nederlandse volk andermaal in de gelegenheid mag zijn het heuglijke feit te vieren van de Nationale Bevrijding en daartoe enig gepast feestgedruis te ontwikkelen, zou misschien een gereede aanleiding hebben kunnen zijn tot het verluchten van de omslag met een iets vrolijker tafereel dan thans het geval is. Dergelijke foto's zijn er uiteraard wel, in grote verscheidenheid zelfs. Zij brengen in beeld hoe overweldigend groot de blijdschap was en hoe onmetelijk de dankbaarheid toen de verenigde strijdmachten van de geallieerden ten langen leste erin slaagden een einde te maken aan de rampzalige periode waarin de agressor en diens duivelse trawanten heel de schepping hadden ontheiligd en alle mensenrechten vertrappt. Die zwart-op-wit vastgelegde vreugde zou inderdaad een voortreffelijke illustratie kunnen betekenen bij een beschouwing over het einde van de Tweede Wereldoorlog, die dan als motto zou kunnen meekrijgen hetgeen Bilderdijk in de vorige eeuw in een overeenkomstige situatie uitriep: „Juich, Neêrland, met Euroop! gij hebt genoeg geleden”. Dat integendeel de keuze ditmaal is gevallen op een elegisch tafereel, vindt zijn oorzaak hierin dat het in onze dagen niet alleen noodzakelijk blijkt de mensheid te herinneren aan de diep-doorvoelde blijdschap over het herkrijgen van de verloren vrijheid, maar bovenal de in die vrijheid opgegroeide generatie te doen beseffen dat de vreugde eerst mogelijk werd doordat de onontkoombare offers waren gebracht. Het is immers ook daarom dat de Nationale Dodenherdenking plaatsvindt aan de vooravond van de Nationale Bevrijdingsdag . . .

De omslagfoto — welwillend ter beschikking gesteld door de Sectie Militaire Geschiedenis van de Landmachtstaf — brengt in beeld hoe op 30 mei 1947 de gevallenen werden herdacht op het Amerikaanse Militaire Kerkhof te Margraten. Die Memorial Day werd toen, met de herinnering aan de bloedige strijd nog vers in het geheugen, tot een duidelijke manifestatie van de dank die heel het volk is verschuldigd aan de gevallenen. Daaraan is in de loop der jaren in wezen niet zo heel veel veranderd: de weldenkende mens beseft zeer goed hoeveel hij heeft te danken aan de tallozen die hun leven lieten als uiterste consequentie van een plicht die hen door de overheid was opgelegd. Helaas echter blijkt niet iedereen die mening te zijn toegedaan. Erger nog, sommigen schijnen het gebrachte offer maar liever te willen verdoezelen: het moet waarschijnlijk wel een betreurenswaardig misverstand zijn geweest dat de verloren gegane vrijheid werd terugontvangen als een Godsge-schenk uit handen van *mensen die de militaire uniform droegen*; want hoewel die vrijheid wel wordt gewaardeerd, kan dat zelfde allerminst worden gezegd van de uniformdragers. Om die „verachting van Jan Soldaat”, zodra het gevaar geweken schijnt, in volle omvang te beseffen, behoeft de Nederlandse militair slechts te beluisteren wat terzake de opvattingen zijn van een der grootste politieke partijen in ons land, zoals die in februari van dit jaar — het offer ligt inmiddels klaarblijkelijk alweer ver genoeg in het verleden! — nog eens werden beklemtoond door de fractieleider van de Partij van de Arbeid in de Eerste Kamer, die van oordeel bleek dat momenteel de herdenkingen te zeer worden overheerst door de militairen; weshalve hij — onder volkomen voorbijgaan aan de trieste waarheid dat het *toch in grote meerderheid de militaire offers zijn geweest* die zowel de reden zijn van dat herdenken als de prijs die werd betaald opdat zulks in vrijheid kan worden gedaan — het bestond de minister-president te vragen „na te gaan of het militaire element bij de jaarlijkse Dodenherdenking kan worden teruggedrongen”.

Het is hier niet de juiste plaats om breedvoerig uiteen te zetten dat het helaas de voorlopers van de voornoemde partij zijn geweest die in de ja-

ren voor de Tweede Wereldoorlog „geen man en geen cent” wilden beschikbaar stellen voor het verdedigen van onze nationale vrijheid en onafhankelijkheid tegen de steeds groeiende dreiging, en die dientengevolge in hoge mate medeverantwoordelijk moeten worden geacht voor een dermate ontcrachte defensie dat daarin al op voorhand de overlevingskansen beperkt waren van de burgers-in-uniform die het moesten stellen met „het gebroken geweertje” als voorname wapen. Wèl past het, zeker ten overstaan van een jongere generatie, hier in alle ernst eraan te herinneren, dat „de politieke vrienden van de geachte afgevaardigde” in de kritieke uren van destijds niet in het minst hebben doen blijken van ook maar een minimale behoefte aan enig „terugdringen van het militaire element uit de voorste gelederen”!

Evenzeer is het gepast in deze kolommen te wijzen op het grote onbehagen dat in de krijgsmacht tot uiting moest komen toen de minister-president naliet onmiddellijk met kracht op te komen voor het instrument waarover de regering immers zo uitdrukkelijk het opperbevel wenst te voeren. Het moge van verschillende zijden dan nog zijn vergoelijkt dat hij tijdens de kabinetsformatie zonder duidelijke noodzaak liet weten — alsof een werkelijk deskundige op het gebied van de veiligheidsproblematiek momenteel een overbodige luxe zou zijn — dat hij „géén generaal als minister van defensie” zou dulden, het lijkt daarentegen uitgesloten een zinnig argument te bedenken voor het standpunt dat het herdenken van de gevallen een *minder nationaal* karakter zou vertonen indien daarbij het *ationale* veiligheidsinstrument sterk is vertegenwoordigd in de persoon van uniformdragenden, die ingevolge hun *ationale* opdracht het voorrecht genieten in voorkomend geval *in dienst van de natie* te mogen sneuvelen . . .

In wezen gaat het ook op 4 mei 1983 weer om hetzelfde als bij de vorige Dodenherdenkingen: het Nederlandse volk dient zich erop te bezinnen dat de gebrachte offers helaas onvermijdelijk waren, omdat aanvankelijk werd verzuimd de potentiële agressor tijdig te overtuigen van het zinloze van zijn streven, en omdat terzelfder tijd voor het metterdaad binnen de perken houden van die bedreiging van de rechtsorde niét de middelen werden toebedeeld die daarvoor wer-

kelijk onmisbaar waren; het rampzalige gevolg is geweest dat wij thans óók beschaamd behoren te staan aan de graven van de jongelingschap uit de bondgenootschappelijke landen. Uit dát gezichtspunt bezien zou er inderdaad iets te zeggen kunnen zijn voor de opvatting dat de militaire uniformdragers op het voorste plan het veld moeten ruimen voor de burgerij en haar vertegenwoordigers, alsdan gehuld in het boetkleed: indien de natie zich daarvan bewust zou willen zijn, en in het bijzonder voor de toekomst bereid de consequenties ook te aanvaarden, zou de Dodenherdenking eerst recht een zinvolle plechtigheid zijn geworden.

Ten slotte nog een punt ter overweging. De Dodenherdenking is méér dan een langs officieel vastgelegde lijnen verlopend ritueel. De deelneming aan die ceremoniële gebeurtenis is beslist niét voorbehouden aan uitsluitend degenen die door de overheid daarbij worden genood dan wel getolereerd, en dan nog in een bepaalde verhouding en rangvolgorde. Neen, een íeder is vrij daaraan deel te nemen. Bijgevolg is het dwaasheid te denken dat de een of andere groepering bij machte zou kunnen zijn een haar onwelgevallig element te doen weren of terugdringen. Die feitelijke onmacht zou eigenlijk niet beter kunnen worden gedemonstreerd dan wanneer alle Nederlandse militairen — met inbegrip zelfs van de reeds eervol ontslagenen die immers nog steeds het recht kunnen doen gelden de uniform te dragen op momenten die zij daartoe geschikt achten — *zelfstandig zouden besluiten zich in hun uniform en masse te presenteren* als „het militaire element” dat zich niet wil laten terugdringen als het erom gaat hun gevallen kameraden het hun toekomstige eerbetoon te bewijzen. Een dergelijke demonstratie ter ere van de nagedachtenis van meer dan 20.000 gevallen van land-, zee- en luchtmacht, met inbegrip van de wapenbroeders en -zusters uit de eertijdse illegaliteit, alsmede de in Indonesië, Korea en Nieuw-Guinea gebrachte offers, zou ongetwijfeld het overwegen meer dan waard zijn ten overstaan van hen die dat element in het hoekje willen doen verdwijnen.

Zoals gezegd, een punt ter overweging. Welnu, waarom eigenlijk niet tevens opgewekt daarvan een punt te maken ter uitvoering?!

Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap

Opgericht 6 mei 1865

Royal Society for
Military Science
Founded 6th May 1865

Uitgever:
Militaire Spectator 1832
Mars in Cathedra

Open brief aan alle officieren van KL en KLu

De Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap, opgericht op 6 mei 1865, stelt zich ten doel het bevorderen van de krijgswetenschap in de ruimste zin. Voor het verwezenlijken van die doelstelling worden regelmatig bijeenkomsten georganiseerd voor leden en introducés, waar over belangwekkende onderwerpen van politiek- of militair-strategische, tactische of militair-technische aard voordrachten worden verzorgd door erkende deskundigen uit binnen- en buitenland. De tekst van die voordrachten wordt, met uitgebreide samenvattingen van de aansluitende discussies, gepubliceerd in het driemaandelijks verenigingsorgaan Mars in Cathedra.

Daarnaast geeft de Koninklijke Vereniging ten behoeve van haar leden en andere abonnees het maandblad Militaire Spectator uit, dat op grond van een daartoe strekkende overeenkomst met het ministerie van defensie bovendien kosteloos wordt verstrekt aan alle in werkelijke dienst zijnde officieren van land- en luchtmacht.

Voorts bekostigt de Koninklijke Vereniging, daartoe mede in staat gesteld door een subsidie van het ministerie van defensie, de bijzondere leerstoel in het militaire straf- en tuchtrecht aan de Universiteit van Amsterdam.

Teneinde de animo van de aankomende generatie officieren te stimuleren, kent de Koninklijke Vereniging jaarlijks een prijs toe voor de beste scriptie van een cadet van de Koninklijke Militaire Academie.

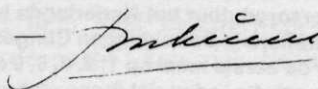
Ten slotte belooft de Koninklijke Vereniging publicisten die zich hebben onderscheiden met artikelen, commentaren, e.d. op het gebied van de verenigingsdoelstellingen, met het toekennen van de Militaire Spectator legpenning.

Al deze activiteiten worden in feite mogelijk gemaakt dank zij een verhoudingsgewijs gering aantal leden. Om het voortzetten van dat alles te kunnen verzekeren, is het gewenst dat het ledental niet slechts op peil wordt gehouden doch, zo mogelijk aanzienlijk, wordt vergroot.

Het is daarom dat het Bestuur zich met dit schrijven tot u wendt, om te bereiken dat u zich bezint op de vraag of u het niet eveneens ongepast vindt dat zo weinigen in stand houden wat eigenlijk een ieders belang dient. Indien u die mening deelt zal het Bestuur - indien u nog geen lid bent - gaarne uw aanmelding als lid ontvangen. Het Bestuur zal het evenzeer op prijs stellen van u suggesties te mogen vernemen, opdat het in zijn verdere beleid daarmee rekening kan houden.

Kortom, indien u uw steentje wilt bijdragen voor het in stand houden van voornoemde activiteiten, stuur dan dat steentje - zijnde uw aanmelding als lid voor de redelijke contributie van f 30,- 's jaars - per omgaande toe aan de secretaris van de Koninklijke Vereniging, luitenant-kolonel der cavalerie W.F. Anthonijsz, Denijsstraat 135, 2551 HJ Den Haag.

Namens het Bestuur voornoemd,
de Voorzitter

(J.P. Verheijen, genmaj inf)

Crisis en crisisbeheersing

J. Voskuil

brigade-generaal der infanterie

Zo'n tien, twintig jaar geleden trokken onderwerpen als crisis en crisisbeheersing veel aandacht. Daaraan zal niet vreemd zijn geweest dat ruim 20 jaar geleden de Cubacrisis plaatsvond. Daarvan is wel gezegd, dat die het gevaarlijkste moment van de Koude Oorlog vormde. De echo ervan galmde nog lang na in de vakliteratuur.

In die tijd begonnen ook de theorieën over „flexible response” opgeld te doen en er kwam meer en meer kritiek op de strategie van de massale nucleaire vergelding.

Deze combinatie van ontwikkelingen zorgde voor stapels artikelen en bijdragen op politiek-strategisch terrein. Ook in Nederland vond dat zijn weerslag. In de Memorie van Toelichting bij de begroting 1970 bijvoorbeeld gaf de minister van defensie zijn visie op crisis en crisisbeheersing.

De laatste jaren is er wat minder gepubliceerd op dit gebied. Het kernwapen, met zijn vele facetten van buitenlands-politieke, van militair-strategische en van ethische en morele aard, vroeg de aandacht. Toch is crisisbeheersing een belangrijk element in het veiligheidsbeleid gebleven. Dat, samen met de recente oorlog om de Falklandeilanden, was voor het Defensiestudie-

Het einde van het zelfstandige bestaan van het Defensie Studie Centrum betekende tevens dat geen uitvoering meer kon worden gegeven aan het reeds ten dele uitgewerkte plan tot het geven van een cursus Crisisbeheersing door dat instituut aan, onder anderen, ambtenaren en militaire autoriteiten uit de territoriale sector. Die cursus zal nu worden verzorgd door het Nederlands Instituut voor Internationale Betrekkingen Clingendael, en wel voor de eerste maal op 1, 2, 3, 8, 9 en 10 juni a.s. Het is om die reden dat thans met nevenstaand artikel bijzondere aandacht wordt gevraagd voor dat onderwerp, dat zowel binnen als buiten de defensieorganisatie een ruime belangstelling verdient.

centrum (DSC) aanleiding zich opnieuw op het onderwerp „Crisisbeheersing” te bezinnen. In de laatste conferenties te Wolfheze en op de Pietersberg, die in het najaar van 1982 nog onder auspiciën van het centrum konden plaatsvinden, werd aan dit onderwerp ruime aandacht gegeven. Daarbij werd een aantal nieuwe gezichtspunten naar voren gebracht. Deze zijn mede verwerkt in dit artikel, dat beoogt de belangstelling voor dit onderwerp onder de lezers van dit blad te vergroten.

Achtereenvolgens zal worden ingegaan op:

- de begrippen crisis en crisisbeheersing;
- de verhouding daarbij tussen enerzijds de politiek en anderzijds de strijdkrachten;
- de rol van en eisen aan de strijdkrachten in het kader van crisisbeheersing;
- mogelijke ontwikkelingen.

De begrippen

„Crisis” in een politieke betekenis kan worden omschreven als:

A confrontation of two or more states (. . .) in which the probability of an outbreak of war between the participants is perceived to increase significantly.¹

Er is een veelheid van definities. Er zullen wellicht betere en zeker uitgebreidere omschrijvingen bestaan. Toch geeft deze in alle eenvoud een aantal belangrijke elementen. Het gaat om een confrontatie, een botsing van belangen. Tegenstellingen lopen daarbij zodanig op dat de waarschijnlijkheid van een conflict waarin gewapende middelen worden ingezet, toeneemt; met andere woorden: er is een duidelijke oorlogsdrei-

¹ P. Williams — *Crisis management*. Robertson, Londen (1976)25.

ging. Belangrijke beslissingen moeten worden genomen, vaak op grond van (nog) onvolledige informatie, en worden gebaseerd op veronderstelde intenties van een tegenpartij. Bovendien kan een snelle beslissing in de ogen van de besluitvormers wenselijk zijn en lijkt de opponent vaak meer opties te hebben dan de eigen partij ter beschikking staan. Duidelijke nationale belangen kunnen worden aangetast. De geloofwaardigheid van een land of van een regering kan worden verzwakt en het eigen bestaan als regime kan op het spel komen te staan.

Het spanningsveld tussen het beschermen van vitaal geachte belangen enerzijds en – veelal gelukkig – het onderkennen van de noodzaak oorlog te vermijden anderzijds kan grote spanning oproepen.² Beaufre heeft dat als volgt getypeerd: „een crisis is een toestand van spanning in welks verloop een escalatie naar het grootste risico, zijnde een militair conflict, wordt geriskeerd terwijl wordt getracht te verhinderen, dat de tegenstander een bepaald politiek of militair voordeel behaalt, hetgeen het geringste risico is dat men kan lopen”.³ Phil Williams wees, tijdens de in de inleiding van dit artikel vermelde conferentie, erop dat het Chinese karakterteken voor crisis bestaat uit het teken van „gevaar” en het teken van „mogelijkheid”.

Een crisis is meestal een fase in een reeds lopend conflict tussen staten of groeperingen. Conflicten kunnen langdurig van aard zijn (bv. Formosa, het Midden-Oosten, de spanning tussen Noord- en Zuid-Korea). Wij leren dan ermee te leven, maar plotseling kan het toch tot een crisis komen.

Een antwoord op de vragen „Waarom crisis?” en „Waartoe crisis?” kan onder meer worden gevonden door typering van diverse crisisvormen. Een mogelijkheid daartoe is te onderscheiden tussen de volgende soorten crises.

a. *Een crisis, ontstaan uit een niet gewild incident, een ongeluk.* Als opponenten wederzijds, ervan uitgaan dat provocatie ongewenst is, en als afstand wordt genomen van de gebeurtenis-

² Zie in dit verband bv.: R. N. Lebow – *The nature of international crisis*. John Hopkins Univ. Press, Baltimore (1981)7-12.

³ *Mars in Cathedra* (1969)(3)150.

sen, zijn in het algemeen geen zwaarwegende verdere gevolgen te duchten.

b. *Een crisis, bedoeld om een oorlog te rechtvaardigen.* De beslissing om oorlog te voeren is hier in feite reeds genomen vóór het begin van de crisis. Het doel van de crisis is de *casus belli* te verschaffen voor een gewapend conflict. Getracht zal worden de verantwoordelijkheid voor dat conflict te schuiven in de schoenen van de tegenpartij en zodoende de stok te vinden om de hond te kunnen slaan. Daarbij kan het volgende scenario worden gebruikt:

– buit een simpel voorval uit als „provocatie” om de publieke mening wakker te schudden, lok een gebeurtenis uit of fabriceer er een;

– stel, naar aanleiding daarvan, aan de opponent eisen die voor hem onacceptabel zullen zijn;

– rechtvaardig die eisen door internationaal aanvaarde principes daarop van toepassing te verklaren, gekoppeld aan ontkenningen of understatements met betrekking tot de ware eigen bedoelingen;

– benut verwerping van de eisen als *casus belli*.

c. *Een „spin-offcrisis”,* waarbij als uitvloeisel van beslissingen van een initiator acties tegen of van een derde partij – die tot dusver nog niet bij het conflict was betrokken – op gang worden gebracht. (Een duidelijk voorbeeld is de schending van de Belgische neutraliteit in 1914 in het kader van het plan van von Schlieffen om Frankrijk snel te verslaan: de actie tegen België bracht Duitsland op een duidelijke politieke ramkoers ten opzichte van Engeland.) De betrokken partijen zullen in dit soort crisis hun doeleinden van dermate vitaal belang kunnen achten dat alles – dus ook eventueel oorlog – wordt aanvaard om die doeleinden te kunnen verzekeren of verdedigen. Toch zal een vergelijk niet altijd onmogelijk zijn, want de initiator wordt immers geconfronteerd met een derde partij, terwijl hij reeds betrokken is of kan raken in een voor hem veel belangrijker conflict. Ook de „derde partij” kan zich bezinnen. Onverzoenlijkheid van de belangentegenstellingen zal echter tot oorlog leiden.

d. Tot een andere categorie behoort de *crisis waarbij tot het uiterste wordt gegaan* en waarbij

politiek wordt gespeeld op het scherp van de snede, met andere woorden „brinkmanship”. De term „brinkmanship” is gerelateerd aan een beleid waarbij wordt gemanipuleerd in het kader van een wederzijds oorlogsrisico om een tegenstander tot concessies te brengen of om een gebrek aan vastberadenheid bij een opponent aan te tonen. Hoofddreden is derhalve het bereiken van een politiek doel en het gaat niet erom een oorlog te rechtvaardigen. Zo'n politiek doel kan zijn het testen van een verplichting, van een commitment (bv. garanties tot militaire steun), het afruilen van bepaalde zaken of het politiek vernederen van de tegenstander (bv. om de eigen sterkte, ook binnenslands, te tonen). Onderschatting van de tegenstander kan tot oorlog leiden. Een beslissing tot oorlog over te gaan zal eerst worden genomen in de loop van de crisis en niet daaraan voorafgaand; met andere woorden: crisisbeheersing kan hier van doorslaggevend belang en uitkomst-bepalend zijn.⁴

Een andere indeling van het ontstaan van crises is:

- spontaan (vergelijk het „incident”);
- door overreactie van een van de betrokken partijen;
- weloverwogen (daaronder kunnen de twee laatstgenoemde crises uit de vorige paragraaf worden begrepen).

Ook met betrekking tot crisismangement, crisisbeheersing bestaan veel omschrijvingen.⁵ In plaats van een bloemlezing daaruit op te nemen is het wellicht overzichtelijker Williams te volgen als hij wijst op het onderscheid dat is te maken tussen verschillende doeleinden in een crisisbeheersingsproces.

Zwart-wit kan onderscheid worden gemaakt tussen crisisbeheersing gericht op:

- *het winnen van de crisis*: uit een zero-sumbenadering gaat het om het toebrengen van politieke verliezen aan de tegenstander; om het doen capituleren van de opponent; om het behalen van eigen winst. Er is geen sprake van

⁴ De geïnteresseerde lezer kan een zeer uitgebreide verhandeling over het vorenstaande vinden in de in ² vermelde studie van Lebow.

⁵ Zie o.m. de *Memorie van Toelichting* bij de Defensiebegroting 1970.

„partners” om het ergste te voorkomen of oorlog te vermijden. Er zijn geen gemeenschappelijke belangen tussen de betrokkenen; slechts belangtegenstellingen spelen een rol. Indien grote(re) risico's nodig blijken om resultaat te behalen, dienen die te worden genomen;

— *het voorkomen van oorlog*: hoofddoel is nu „vreedzame” beslechting van een crisis. De situatie moet onder controle blijven, risico's die op oorlog kunnen uitlopen moeten worden vermeden. „The crisis itself is the real enemy, and the participants are actually partners in the task of eliminating the dangers of war and restoring things to normal”, zoals Williams aangeeft.⁶

Verhouding tussen politieke en militaire leiding

Welke indeling ons het meeste aanspreekt, is niet van zoveel belang, wel de conclusie dat de intenties, de bedoelingen achter een crisis, belangrijk genoeg zijn om te proberen die te onderkennen. Is een opponent op oorlog uit dan zal onze benadering van en onze reactie op de andere kant duidelijk een andere (moeten) zijn dan bij een crisis waarin de betrokken partijen willen proberen een gewapend conflict zo mogelijk nog te voorkomen. Ook de opdrachten van de regeringen aan de strijdkrachten zullen in beide gevallen duidelijk anders kunnen zijn.

In het eerste geval zal het veelal noodzakelijk zijn de strijdkrachten snel, zelfs zo snel mogelijk, op voet van oorlog te brengen om op de vereiste plaatsen gereed te kunnen zijn voor de inzet. Wellicht kan door het tonen van vastberadenheid een gat, dat een opponent mogelijk in onze afschrikking onderkent, alsnog worden opgevuld in samenhang met bijvoorbeeld acties van diplomatieke aard en uitgebreide maatregelen ter verhoging van de paraatheid van de civiele verdediging.

In het tweede geval geldt dat „hiervoor de grootst mogelijke verscheidenheid van politieke en militaire middelen ten dienste moet staan, middelen die in elke noodzakelijke combinatie kunnen worden gebruikt”.⁷ Van groot belang is daarbij de flexibiliteit van de strijdkrachten. Immers, een tegenstander zal proberen onze vrijheid van handelen zoveel mogelijk teniet te

⁶ Zie ¹, blz. 27.

⁷ *Memorie van Toelichting* 1970.

doen. Als aan die vrijheid van handelen dan bovendien nog afbreuk wordt gedaan door te geringe aanpassingsmogelijkheden van de strijdkrachten, wordt de positie van de politieke leiding verder bemoeilijkt doordat het politiek wenselijke militair niet mogelijk blijkt.

Een bekend voorbeeld van flexibiliteit is de luchtbrug naar Berlijn in 1948. Een operatie in een zo ongekende omvang viel toen nog niet in de normale „contingency-planning”. Militaire overwegingen, dat een dergelijke inzet ten behoeve van Berlijn de M(ilitary) A(ir) T(ransport) S(ervice) ontwrichtte en de mogelijkheid teniet deed zo nodig luchttransport te gebruiken in geval van calamiteiten elders, moesten wijken voor de politieke beslissing de blokkade zonder inzet van grondstrijdkrachten te breken. De actie betekende een enorme inspanning waarvoor behalve veel improvisatie, onder meer de aanleg van een nieuw vliegveld ter plekke nodig was. Maar er was een politiek overtuigende manier gevonden om de eigen vastbeslotenheid te demonstreren zonder dat de veiligheid en het aanzien van de andere partij geweld werd aangedaan.

Daartegenover staan de bekende gebeurtenissen in 1914. Na de moord op de Oostenrijkse troonopvolger, Aartshertog Frans Ferdinand, op 28 juni zei Oostenrijk Servië de wacht aan en zond op 23 juli een ultimatum. Duitsland had inmiddels Oostenrijk steun toegezegd. Op 28 juli brak de – lokale – oorlog uit tussen Oostenrijk en Servië. In de voorafgaande jaren was de spanning of er oorlog zou komen in Europa reeds toegenomen. Militair-technisch was het mogelijk betrekkelijk grote legers te mobiliseren en te verplaatsen. Plannen daartoe waren op papier voorbereid maar geen enkele grote mogendheid had er ervaring mee opgedaan, omdat na 1878 (met uitzondering van de Russisch-Japanse oorlog) niet meer was gemobiliseerd. De plannen waren strak en niet flexibel.

Met de uitvoering van de mobilisatie was wel enige tijd gemoeid, in het ene land wat meer dan in het andere. Tsaar Nicolaas II en zijn minister van buitenlandse zaken wilden in feite slechts een mobilisatie in vier militaire districten. Schema's voor een beperkte mobilisatie waren echter nog niet volledig doordacht omdat het mobilisatiesysteem werd herzien. Bovendien zou het on-

der de wapenen roepen van een deel van de strijdkrachten een ongunstige invloed hebben op een eventueel volgende volledige mobilisatie, waarvoor dan een maand méér nodig zou zijn. In geval van een oorlog met Oostenrijk-Hongarije zou men bovendien kwetsbaar zijn voor mogelijke interventie van Duitse zijde. Na de eerste opdracht tot volledige Russische mobilisatie op 29 juli vatte het idee post dat een beperkte mobilisatie Oostenrijk wellicht toch van een aanval op Servië kon afhouden zonder provocatie van Duitsland. De opdracht werd ingetrokken, maar gezien de bovenvermelde problemen werd op 30 juli ook deze beslissing herzien; alsnog werd de volledige mobilisatie doorgezet. De Duitse strategie was neergelegd – en vastgelegd – in het plan van von Schlieffen. Mobilisatie, snelle uitschakeling van de voornaamste tegenstander in het westen, onder rugdekking tegen de veel langzamer verlopende opbouw van het Russische leger in het oosten, en ten slotte afrekening met Rusland. Een verzoek van de Duitse keizer het plan op het laatste moment nog te herzien door alleen Rusland aan te vallen, kon volgens von Moltke niet in beschouwing worden genomen.⁸ De wereldoorlog was nu niet meer te vermijden.

Het spreekt vanzelf dat een goede samenwerking tussen het politieke (regerings-)niveau en de strijdkrachten een vereiste is om – ook in bondgenootschappelijk verband – een bijdrage te kunnen leveren aan en de juiste maatregelen te kunnen nemen voor het beheersen van een crisis. De basis daarvoor dient reeds vóór een crisis te zijn gelegd. Onderkend – en erkend – dient overigens te worden dat politici en militaire commandanten ieder hun eigen verantwoordelijkheid hebben. Politici richten zich primair op het zoeken van politieke oplossingen in de gerezen situatie; zij bepalen welke politieke doeleinden moeten of kunnen worden nagestreefd, bereikt of gewijzigd en welke middelen daarbij al of niet worden ingeschakeld. Soms

⁸ Zie¹, blz. 124: *If this alternative was 'technically possible', it was certainly not 'temperamentally possible' for Moltke to sanction an abrupt reversal at the last minute. What little flexibility had been left by rigid military planning was eliminated by rigid military thinking. German policy-makers, like their Russian counterparts, gave little consideration to the need to maintain freedom of action, with the result that their alternatives were reduced to one.*

zelfs zullen zij aangeven op welke wijze dat laatste dient te gebeuren.

Een bekend voorbeeld stamt uit de Cubacrisis: de president van de VS bepaalde waar de marineblokkade van Russische schepen diende plaats te vinden, namelijk dicht bij Cuba (om de Sovjetrussische leiding meer tijd tot bezinning te geven) dan militair wenselijk was met het oog op het bereik van op Cuba gestationeerde gevechtsvliegtuigen die tegen de blokkade konden worden ingezet.

Over en weer dient goed inzicht te bestaan in, en dient er begrip te zijn voor mogelijkheden en onmogelijkheden, zekerheden en onzekerheden, gevaren, risico's en noodzakelijkheden. Een voorbeeld kan dat wellicht verduidelijken.

Steinbruner vermeldt dat het president Kennedy tijdens de Cubacrisis ontging dat

*... the US Navy would pursue Soviet submarines in the North Atlantic as a normal operational measure in support of the large US naval deployment establishing the blockade. In fact, the naval commanders, with ample operational authority to do so (unless it was specifically denied), chose to pursue this mission very aggressively from the outset. Since Soviet submarines carrying cruise missiles with nuclear warheads were inevitably one of the targets of American anti-submarine warfare (ASW) operations, and since these submarines were one of the prime force elements the Soviet government would have to rely upon should they have to undertake retaliation for strategic attack, the actions of the US Navy constituted extremely strong strategic coercion and violated the spirit of the Executive Committee policy.*⁹

Williams wijst dan ook terecht erop dat „an encounter of this kind is not very far removed from an armed clash and could easily result in one”.¹⁰

De militaire verantwoordelijkheid richt zich in het bijzonder op het blijven verschaffen van zoveel mogelijk handelingsvrijheid aan politici door op militair gebied passende maatregelen voor te stellen en te initiëren en door strategische

⁹ Het „Executive committee” was het beleidsorgaan rond de president bij deze crisis; zie: F. Griffiths en J. C. Polange (eds) – *The dangers of nuclear war*. Univ. of Toronto Press, Toronto (1979)38.

¹⁰ Zie¹, blz. 201.

en tactische verrassingen door een opponent te voorkomen. Deze afbakening van bevoegdheden lijkt voldoende. Maar toch zal bijvoorbeeld een strijd tussen de „political masters” en de militaire leiding kunnen ontstaan waarbij de eersten om politieke redenen menen niet verder te kunnen gaan met het treffen van militaire maatregelen en de tweede categorie met het oog op grotere militaire veiligheid verder gaande maatregelen noodzakelijk vindt.

Een belangrijke regel van crisisbeheersing luidt echter, dat men moet trachten zijn doeleinden beperkt te houden en een tegenstander niet tot onverzettelijkheid te dwingen. Het in stand houden van „gouden bruggen” achter een tegenstander om diens terugtocht te vergemakkelijken, ligt in het algemeen wat minder in de militaire aard besloten. Toch is het goed een uitspraak van Buchan in gedachten te houden:

*His prestige is at stake as well as ours, his face must be saved as well as ours. The hairline balance between firmness and aggression must be preserved.*¹¹

Aan politieke zijde zal de neiging tot een zo stevig mogelijke controle op de loop van de gebeurtenissen bestaan. Dat kan leiden tot vormen van „overcontrole” en het binden van de handen van militaire commandanten. Stringent toezicht wordt in de hand gewerkt door onze moderne communicatietechnieken. Het is technisch mogelijk „overal bij te zijn”. Het Amerikaanse World Wide Military Command and Control System stelt de president, of zijn gemachtigde, in staat direct in verbinding te zijn met een commandant ter plekke onder voorbijgaan van de normale bevelsniveaus. Ongetwijfeld heeft dat voordelen, maar ook grote nadelen. Politici zullen de neiging niet altijd kunnen onderdrukken op de stoel van het echelon boven de plaatselijke commandant – of mogelijk op de stoel van deze commandant zelf – te gaan zitten. En informatie in onbewerkte vorm kan rechtstreeks, zonder interpretatie en evaluatie, op de tafel van de beslissende instanties komen te liggen.¹²

Militairen zullen in dit soort situaties eraan moeten wennen dat de uitvoering van acties of

¹¹ A. Buchan – *Crisis management, the new diplomacy*. Atlantic Inst., Boulogne sur Seine (1966)22.

¹² Zie bv.², blz. 286/287.

operaties aan politieke beperkingen of randvoorwaarden dient te voldoen. Een eenvoudig voorbeeld: versterking van zich voorwaarts bevindende eenheden kan geschieden onder maximale geheimhouding en onder dekmantel van andersoortige activiteiten. Dat is een normale „militaire” benadering, maar in het kader van crisisbeheersing zou het wel eens nodig kunnen zijn de versterking duidelijk aan te kondigen en in alle openheid te doen geschieden. Immers, ook dat soort verplaatsingen kan ertoe bijdragen een politieke boodschap over te brengen.

Het is wellicht goed wat nader in te gaan op politieke „boodschappen” en „signalen”. De eerste vraag is „om wie gaat het, wie moet worden beïnvloed?”. Het antwoord kan meervoudig zijn. Opponent, vriend, mogelijke belangstellenden op het wereldschouwtoneel. En een tweede vraag, direct daarop aansluitend: „In welke richting moet die beïnvloeding plaatsvinden?”, met andere woorden: „Wat *willen wij* dat men doet, onder welke omstandigheden en op welke wijze?”.

Een eerste reactie op een voorval in de geest van „wat *kunnen wij* doen” is weliswaar begrijpelijk, maar niet altijd de juiste. Immers, wij *reageren*, terwijl wij in feite dienen te *ageren* om het initiatief weer in handen te krijgen en te houden.

Daarna kunnen vragen volgen naar de zwakke punten van degene die moet worden beïnvloed, en naar de eigen middelen. Er volgt als het ware een soort bvt-proces, eindigende in een boodschap in een bepaalde verpakking aan een opponent of een bondgenoot om iets te doen of na te laten, waarbij „straf” en „beloning” bij het al of niet gevolg geven een rol kunnen spelen. Overigens wordt de aandacht gevestigd op een uitspraak van Roger Fisher: „a common mistake in diagnosis is the failure to recognize that when military force is being applied it is usually being applied to produce a decision”; met andere woorden: strijdkrachten kunnen in zijn visie nog steeds een belangrijke rol spelen in het politieke krachtenspel. Wel is ook hier weer het spanningsveld aanwezig, dat door Buchan werd aangeduid toen hij in 1966 schreef — nog ten tijde van het Amerikaanse nucleaire overwicht — dat het duidelijk waarneembare effect van het bestaan van atoomwapens betekent:

... *that force will be applied in a given crisis hesitantly, often piecemeal and with an anxiety to test the effect of any threat of escalation on the adversary.*¹³

Teruggrijpende naar de eerder gemaakte indeling van crises zitten wij hier in het bargaining-proces, waarbij „brinkmanship” een rol kan spelen als zijnde

*the deliberate creation of a recognizable risk of war, a risk that one does not completely control (. . .). It means harassing and intimidating an adversary by exposing him to a shared risk or deterring him by showing that if he makes a contrary move he may disturb us so that we slip near the brink whether we want to or not, carrying him with us.*¹⁴

Een zelfde benadering is te vinden in de Memorie van Toelichting 1970.

De strijdkrachten

Deze toelichting bij de begroting 1970 stelt dat, om strijdkrachten bruikbaar te doen zijn als middel tot crisisbeheersing, onder meer geldt:

— dat zij — uiteraard in voldoende aantal — in zo groot mogelijke verscheidenheid en in duidelijke staat van gevechtvaardigheid aanwezig zijn, enerzijds als middel tot afschrikking, anderzijds om door onmiddellijke reactie erger te voorkomen;

— dat zij in de vereiste kwantiteit aanwezig zijn en aan hoge kwaliteitseisen beantwoorden. Zij moeten zo mogelijk terstond of zeer snel inzetbaar zijn, dus grotendeels paraat, goed geoefend, goed en doelmatig bewapend en uitgerust. Zij moeten bovendien over een goede strategische en tactische mobiliteit beschikken;

— dat rekening wordt gehouden met de mogelijkheid dat de crisis niet op korte termijn en met de terstond beschikbare middelen kan worden

¹³ In¹¹, blz. 40.

¹⁴ T. C. Schelling — *The strategy of conflict*. Harvard Univ. Press, Cambridge (1960)200. Zie overigens bv.: R. Jervis — Deterrence and perception, in: *Int. Security* 7(1982/83) (3)4: . . . *while they (the statesmen) are aware that determining others' intentions and predicting others' behaviour is difficult, they generally believe that their own intentions (. . .) are clear. As a result, they rarely try to see the world and their own actions through their adversary's eyes, although doing so would be to their advantage.*

bezworen en dat de militaire middelen dienen te worden versterkt. Daartoe zijn aanvullende strijdkrachten en een goed mobilisatiesysteem onmisbaar.

Op welke wijze kunnen de strijdkrachten nu hun rol vervullen tussen activiteiten als het terugroepen van ambassadeurs „voor consultatie”, economische sancties, reisbeperkingen, het verbreken van betrekkingen, propagandacampagnes tegen een opponent, enz.? Daarbij dient rekening te worden gehouden met bepaalde algemene karakteristieken van krijgsmachtdelen. Zo zullen luchtsrijdkrachten veelal snel kunnen reageren, maar zij zijn in belangrijke mate gebonden aan infrastructurele voorzieningen. Landstrijdkrachten hebben meestal een betere tactische dan strategische mobiliteit, tenzij speciale maatregelen vooraf zijn getroffen. Marine-eenheden kunnen zich op de vrije zee, achter de horizon en zonder territoriale beperkingen groeperen; de actieradius op zee is groot, maar verplaatsingen kosten meestal veel tijd en zijn — in ieder geval als het om oppervlakteschepen gaat — eenvoudig waar te nemen.

De volgende opsomming poogt slechts een idee te geven zonder uitputtend te zijn. Niet opvallende maatregelen als bijvoorbeeld het verhogen van inlichtingenactiviteiten — essentieel in een dergelijke periode — worden verder buiten beschouwing gelaten. Het moge overigens duidelijk zijn dat de uitwerking en de politieke betekenis van militaire maatregelen aan de situatie is gebonden in die zin dat bij, bijvoorbeeld, nationaal genomen acties het wel enig verschil maakt of de VS iets doen of een ander land, of er kernwapeneenheden bij betrokken zijn of „slechts” conventionele strijdkrachten, of maatregelen voor een beperkte regio gelden of mondiale toepassing vinden.

Een eerste categorie van militaire maatregelen in geval van crisis bestaat uit activiteiten van reeds aanwezige eenheden. Het opvoeren van de frequentie van alarmoefeningen, het verhogen van de staat van paraatheid — bijvoorbeeld voor nucleaire en luchtverdedigingseenheden of „immediate reaction forces” — het beperken van bewegingsvrijheid en vakantieverloven, het niet met klein verlof zenden van dienstplichtigen of

het aanhouden van personeel op herhalingsoefening, afwijkingen van het normale oefenschema in het bijzonder gericht op het verkorten van de reactietijd, het verplaatsen van eenheden onder meer voor „vlagvertoon”, verhoging van de aanwezige sterkte in potentieel bedreigde of belangrijke gebieden (bv. met behulp van de ACE Mobile Force of Standing Naval Forces), het verminderen van de kwetsbaarheid door verspreiding van eenheden en voorraden, het kan allemaal zijn betekenis hebben in het kader van crisisbeheersing, vooral indien dat gepaard gaat met een duidelijke politieke rechtvaardiging in verband met actie en reactie — of het uitblijven daarvan — aan „gene” zijde. Maar ook het willen en wetens nalaten van dat soort maatregelen en het bewust laten uitlekken van informatie daarover kunnen een rol spelen. Steeds zal een afweging moeten worden gemaakt tussen politiek noodzakelijk geachte maatregelen en de mate van kwetsbaarheid en mogelijkheden tot verrassing van het eigen potentieel, militair maar ook civiel.¹⁵

Een over het algemeen „zwaardere” serie maatregelen ligt op het terrein van het oproepen van extra personeel. Mogelijk zal dat meer aandacht trekken; de maatregelen op zich zijn moeilijker terug te draaien. Dat kan betreffen het oproepen van vrijwilligers van de Nationale Reserve of dienstplichtigen met klein verlof die kunnen worden geacht te behoren tot parate eenheden, het mobiliseren van bepaalde eenheden of totale mobilisatie, uitgevoerd in minimale tijd dan wel gefaseerd over een langere periode waarbij zo nodig tussentijds kan worden gestopt.

Al deze maatregelen zijn te combineren met eerder vermelde operaties als het verplaatsen van eenheden. Een belangrijk punt van overweging daarbij zal zijn of eigen eenheden daarbij contact met strijdkrachten van een opponent dienen te mijden — bijvoorbeeld te bereiken door voldoende afstand te houden of door beperkingen in optreden — dan wel of zij zo nodig een confrontatie niet uit de weg moeten gaan. Dat laatste kan bijvoorbeeld uitvloeisel zijn van een blokkade ter zee of te land.

¹⁵ Zie in dit verband bv.: J. Steinbruner in ⁹, waarin op de blz. 42/45 enkele minder bekende voorbeelden van Amerikaanse maatregelen worden gegeven.

Ondanks ingebouwde flexibiliteit zal in crisissituaties veel afhangen van het improvisatie- en doorzettingsvermogen van het militaire apparaat en van de werkdiscipline daarin. Ook hier zullen opnieuw coördinatie en samenhang met civiele verdedigingsmaatregelen nodig zijn. Bovendien zal onderlinge afstemming in bondgenootschappelijk verband moeten plaatsvinden. Een Britse maatregel als bijvoorbeeld het terugbrengen van de sinds het begin van dit jaar in Engeland gestationeerde divisiestaf met bijbehorende eenheden naar haar legerkorps in de Bondsrepubliek zal moeten worden uitgevoerd via grondgebied van bondgenoten. Een dergelijke maatregel kan een zwaarder accent krijgen indien — als niet ongebruikelijke voorzorgsmaatregel in tijd van spanning of crisis — volledige of gedeeltelijke evacuatie plaatsvindt van Britse burgers, waaronder wellicht speciaal verwanten van militairen van het Rijnleger, een evacuatie die opnieuw via bondgenootschappelijk gebied zal verlopen.

Mogelijke ontwikkelingen

De Falklandcrisis heeft recent bevestigd dat er enkele voorwaarden zijn waaraan ten minste moet worden voldaan om het mogelijk te maken een gerezen conflict zonder bloedvergieten te beslechten. Er moet, behalve begrip voor elkaars positie, een bepaalde wil zijn om tot overeenstemming te komen. Die intentie ontbrak aan beide zijden. Wederzijdse „capabilities”, militaire mogelijkheden, zijn waarschijnlijk verkeerd geschat. Door het niet in stand houden van een voldoende Britse afschrikkingsmacht in de beginfase werd in een zero-sumsituatie de tegenstander als het ware verleid tot bezetting van de eilanden. Bij beide opponenten kon de binnenlandse politiek niet buiten de besluitvorming worden gehouden. De partijen hadden mede daardoor belang bij een gewonnen krachtmeting, als gevolg waarvan rationaliteit in de besluitvorming niet altijd hoogtij bleek te vieren. Toch betekent deze crisis niet dat in de toekomst — vooral als het zou gaan om de West-Oostsituatie en krachtmetingen tussen NAVO en Warschau-Pact — crisisbeheersing als niet meer ter zake doende kan worden weggeschoven. Bij crises tussen de wereldmachten is in de achter ons

liggende jaren als het ware een soort regelgeving ontstaan van niet te zeer gepreciseerde en niet vastgelegde spelregels waaraan beide partijen zich in het algemeen echter hielden. (In zijn uiteenzetting voor het DSC wees Williams op de „declaration on basic principals of relation” tussen de VS en de SU, getekend in 1972.) Dat is opmerkelijk en — omdat deze crises zich in belangrijke mate in een periode van koude oorlog voordeden — bemoedigend. Hier zou voorzichtig de conclusie kunnen worden getrokken dat wederzijdse afschrikking en een redelijke stabiliteit in de machts- en krachtsverhoudingen kenmerkend werken in de zin van het herkennen en erkennen van „risk sharing”.

Hoe ver werkt dat door? Is de in 1976 — dat wil zeggen in de periode van ontspanning vóór Afghanistan, Polen en NAVO-dubbelbesluit — door Williams geformuleerde these nog juist dat:

... perhaps the essence of detente has been the attempt by the United States and the Soviet Union to move from a relationship based on mutual enmity and intermittent crisis management to one more explicitly — if still incompletely — of confrontation avoidance or crisis prevention considerations.¹⁶

De toekomst zal daarop het antwoord geven.

Het vorenstaande impliceert in ieder geval niet dat met de mogelijkheid van een crisis, om welke reden dan ook, tussen de grote machtsblokken geen rekening meer behoeft te worden gehouden. Een belangrijke factor vormt daarbij ongetwijfeld de cohesie, de solidariteit die binnen het Westelijke bondgenootschap wordt getoond aangaande het op vrede en veiligheid gerichte beleid. Zolang dat binnen de NAVO politiek en militair een voldoende hechte basis vindt, onder meer doordat globaal een machts-evenwicht wordt in stand gehouden, lijkt de kans op een crisis met ver strekkende gevolgen kleiner dan wanneer aan Westelijke zijde reden tot twijfel daaraan wordt gegeven. Ook de mogelijkheid van crises voortvloeiende uit spanningen elders in de wereld — bijvoorbeeld het Midden-Oosten — kan voorshands niet buiten beschouwing worden gelaten.

¹⁶ Zie¹, blz. 204.

Overstappende van de politieke naar de militaire zijde wil ik erop wijzen dat, ondanks moderne technologieën, het opkomen van personeel bij de terugroeping en mobilisatie, althans voor Nederland, niet in belangrijke mate lijkt te kunnen worden versneld. Ook het tactisch verplaatsen van eenheden en het opstomen van vlootverbanden lijkt voorshands niet veel sneller te kunnen gaan dan thans het geval is. Wat wel wijzigingen ondergaat, zijn het bereik, de nauwkeurigheid en de uitwerking van moderne wapensystemen. Dat bereik zal zich over vele honderden kilometers kunnen uitstrekken (zie bijvoorbeeld de Airland-Battle-conceptie, die uitgaat van aanvallen op ver naar achteren gelegen installaties en van militair belang zijnde infrastructuur). Kan die ontwikkeling – indien aan beide zijden aanwezig en mogelijk over steeds grotere afstanden toegepast – ertoe leiden dat er wellicht meer premie op „haast” komt te staan: haast bij het nemen van beslissingen tot versterkingen of verplaatsingen van eenheden als een conflict onvermijdbaar schijnt, en haast tot mogelijke pre-emptive acties om daardoor eventuele verplaatsingen van de opponent in een vroeg stadium te kunnen verstoren of verhinderen?

Samenvattend kan worden gesteld dat crisisbeheersing een belangrijk onderdeel vormt van een veiligheidsbeleid dat is gericht op het voorkomen van een werkelijk conflict. Als zodanig sluit het aan op, en past het in de huidige opzet

van afschrikking en flexible-responsestrategie. Uitvoering van door de politieke leiding noodzakelijk geachte crisisbeheersingsmaatregelen in het militaire vlak kan de strijdkrachten stellen voor opgaven die niet waren voorzien. Ook indien geen maatregelen vooraf voor bepaalde wijzen van optreden zijn getroffen, zullen deze daardoor niet bij voorbaat buiten verdere beschouwing blijven. Men zal dienen te accepteren dat de uitvoering wellicht niet zo gemakkelijk zal zijn of gegarandeerd vlekkeloos zal kunnen verlopen. Door improvisatie en aanpassing van bestaande plannen zal de krijgsmacht echter aan de gestelde behoefte dienen te voldoen.

Bovendien zal van huis uit een grote mate van flexibiliteit moeten zijn ingebouwd in denken en handelen in de parate strijdkrachten en in de, in tijden van spanning op te roepen, andere eenheden. Behalve het gefaseerde, en aan de politieke behoefte van het moment aangepaste, vergroten van paraatheid en sterkte, alsmede het verplaatsen van eenheden, zal het steeds nodig blijven deze activiteiten in een minimaal tijdschema soepel te kunnen uitvoeren.

Militaire maatregelen, in het kader van crisisbeheersing, zullen in samenhang met maatregelen in de sfeer van de civiele verdediging moeten worden gezien. Over nationale maatregelen zal nauw overleg met de NAVO-bondgenoten nodig zijn indien zich een crisis in de Oost-West-verhoudingen voordoet of dreigt voor te doen.

Maandelijks wordt de Militaire Spectator toegezonden aan alle leden van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap.

Teneinde de toezending aan thans nog actief dienende officieren van Land- en Luchtmacht, tevens lid van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap, ook na hun dienstverlating zeker te stellen, wordt belanghebbenden verzocht de ledenadministratie van de Koninklijke Vereniging (Karel Doormanlaan 274, 2283 BB Rijswijk) in voorkomend geval ter zake in te lichten.

Traditie!

L. Verhoeff

kolonel der artillerie b.d.

In het artikel „Traditie of folklore?” (*Mil. Spect.* 151(1982)(10)455) publiceerde kapitein der jagers b.d. H. Ringoir een diatribe tegen de Handleiding Militaire Traditie (en tegen mijn persoon) die, zoals vele malen daarvoor in zijn commentaren op mijn ideeën over traditie het geval was, naast enkele zeer juiste aanmerkingen en correcties ook een aantal verkeerd gelezen en/of onjuist gehanteerde citaten bevat (hij voert bij-

Wie zich specialist weet — of waant — op enig gebied van wetenschap, kennis of kunde, en van zijn inzichten doet blijken in bijvoorbeeld een boek of artikel, mag verwachten dat daarop zal worden gereageerd door anderen die zichzelf op dat zelfde terrein eveneens tot de deskundigen rekenen. In dit tijdschrift kan zich dan een discussie ontspannen voor het forum der vakbroeders, en wel in de daarvoor bestemde rubriek „Meningen van anderen”. Soms wijkt de redactie af van die usance, in het bijzonder wanneer het gros der lezers waarschijnlijk niet zal hebben kennis genomen van de betwiste publikatie. Dat was ook het geval toen de Handleiding Militaire Traditie het misnoegen bleek te hebben gewekt van kapitein der jagers b.d. Ringoir, wiens mening daarom werd afgedrukt als ware het een op zichzelf staand artikel waarop vervolgens zou kunnen worden gereageerd door wie andere opvattingen terzake huldigen. Aangezien vorenbedoeld misnoegen in het bewuste artikel niet beperkt bleef tot de uitgangspunten en inzichten waarop de Handleiding werd gebaseerd, doch zich integendeel bij herhaling manifesteerde in de vorm van rechtstreekse aanvallen op de persoon van de geestelijke vader van dat boekwerk, kon een gedegen weerwoord van deze laatste niet uitblijven. Om beide specialisten een gelijke behandeling te waarborgen, wordt ook de hierbij geplaatste reactie van kol Verhoeff niet verwezen naar de rubriek „Meningen van anderen”. Die „gelijke behandeling” heeft overigens slechts betrekking op de plaats die de redactie inruimde; het zal de lezer stellig niet ontgaan dat de „kaatser” — die volgens het rechtvaardigheidsbeginsel op zijn beurt nu de bal moet verwachten — door zijn opponent merkbaar beter wordt bejegend: die speelt immers wél de bal . . .

Da ergreift ihn der Worte Bedeutung

(Friedrich von Schiller - *Der Graf von Habsburg*)

voorbeeld mijn aansporing tot het bewaren van geclassificeerde gegevens aan als bewijs van mijn geringe belangstelling voor genealogische en historische data!) en zelfs enkele aperte onwaarheden. Het heeft, gezien de reactie zijnerzijds op mijn correcties in het verleden en mede gezien de inmiddels verstreken tijd, weinig zin de fouten in de citaten en beweringen stuk voor stuk aan te tonen; bovendien wordt naar mijn mening de traditiebeleving beter gediend als ik een principiële beschouwing geef over wat traditie naar mijn mening is en zodoende zijn stelling bestrijd, dat de militaire folklore niet als onderdeel van de traditie moet worden „erkend” omdat dit „in geen enkel ander leger wordt aangevaard”. In het verloop van dit betoog zullen overigens, waar toepasselijk, wel diverse verwijzingen naar het genoemde artikel voorkomen. Aangezien het meningsverschil zich primair toespitst op een woordbetekenis komt het mij gewenst voor dit aspect eerst wat nader te bezien.

Woordbetekenissen

Woorden hebben, naar bekend mag worden verondersteld, geen betekenis van zichzelf, maar krijgen betekenis door het taalgebruik. In verreweg de meeste gevallen is dat geen vaste, scherp omliggende betekenis; door allerlei taalkundige processen vertonen woorden, zowel diachronistisch als synchronistisch beschouwd, een spectrum van min of meer verwante betekenissen. Daardoor dreigen misverstanden, die men kan trachten te ontwijken door de woordbetekenissen zo exact mogelijk te omschrijven door middel van definities. Daartoe dient men uiteraard allereerst na te gaan welke betekenisinhoud(en) een woord heeft in het contemporaine taalgebruik, waartoe men te rade kan gaan bij de diverse uitstekende woordenboeken en encyclope-

dieën waarover het Nederlandse taalgebied beschikt. Vervolgens kan het nodig zijn nadere omschrijvingen te geven voor het specifieke taalgebruik in een bepaalde taalkring of in bepaalde situaties. Ten slotte zal het feitelijke probleem van het verschijnsel nader dienen te worden geanalyseerd aan de hand van de vastgestelde definitie(s), waarbij het nodig kan blijken deze bij te stellen of aan te vullen.

Deze benadering dient te worden gevolgd om een zinnige discussie over het begrip traditie mogelijk te maken, niet het à tort et à travers hardnekkig presenteren van één deelbetekenis als de enig juiste.

Het begrip traditie

De meest complete inventarisatie van de Nederlandse taalschat is te vinden in het *Woordenboek der Nederlandsche taal*, dat sinds 1864 verschijnt en thans is gevorderd tot de letter V. In deel 17 van dit monumentale werk (Leiden, 1952 en later) vindt men onder het lemma traditie een artikel, dat in vier paragrafen over bijna acht kolommen de hoofdbetekeningen van dit woord bespreekt, aangevuld met een aantal bijbetekenissen en geïllustreerd met een groot aantal citaten uit diverse bronnen op het gebied van de theologie, kunst, geschiedenis en folklore, doch merkwaardigerwijs nergens met een voorbeeld uit de militaire sfeer. Hetzelfde gemis aan militaire voorbeelden valt te constateren bij de verwante lemmata traditionalisme, traditionalist en traditioneel.

Het beter bekende *Groot woordenboek der Nederlandse taal*, in de wandeling de Van Dale genoemd, dat in zijn huidige vorm feitelijk een afgeleide is van het bovengenoemde woordenboek (althans voor zover dat is voltooid), geeft onder het lemma traditie vier betekenissen, welke identiek zijn met de hoofdbetekeningen in de bovengenoemde paragrafen. In de negende druk (herzien door C. Kruyskamp, 's-Gravenhage, 1970) vinden wij de volgende omschrijvingen (de voorbeeldzinnen worden weggelaten):

1. (rechtst.) het overleveren v.e. zaak, bezitsoverdracht, levering;
2. het overdragen van persoon op persoon, van ge-

neratie op generatie, bij monde en vervolgens ook in voorstelling of geschrift, van geestelijk bezit, van cultuurgoederen; overlevering (. . .);

3. hetgeen (mondeling of op andere wijze) overgegeven is van geslacht op geslacht, hetzij een verhaal of een gewoonte of gebruik (. . .);

4. het zich richten naar overgeleverde gebruiken, meningen, gevoelens enz.; overgeleverde wijze van denken, handelen en voelen, en het geheel daarvan (. . .).

Van deze vier betekenissen is de eerste een in het algemene spraakgebruik vrijwel nimmer gebezigde juridische term; de derde betekenis wordt nog nader uitgebreid door een toelichting inzake traditie in theologische zin. Deze juridische en theologische betekenissen doen hier niet ter zake en worden in het vervolg van dit betoog buiten beschouwing gelaten. In het artikel van kapitein Ringoir wordt de tweede betekenis van Van Dale, in enigszins gewijzigde vorm en ontleend aan een eerder in deze periodiek verschenen editoriaal (*Mil. Spect.* 143(1974)(3)99) als definitie gegeven.

In de *Algemene Winkler Prins encyclopedie*, deel 8 (Amsterdam, 1959) treft men de volgende definitie aan onder het lemma overlevering (traditie):

- a. het sociale proces waarbij elementen van cultureel erfgoed van generatie op generatie worden overgedragen door contactvormen die gekenmerkt zijn door continuïteit;
- b. de feitelijke culturele of niet-materiële inhoud; de elementen die hierbij overgedragen worden dank zij de prestigesanctie van leeftijd, ouderdom, antiquiteit.

De Handleiding militaire traditie (hierna aan te duiden als HMT) geeft een definitie (in punt 1.2.4) die is gebaseerd op de definitie uit de Winkler Prins, te weten:

Traditie (is) het sociale proces waarbij elementen van overleveringsgoed van generatie op generatie worden overgedragen door contactvormen die worden gekenmerkt door continuïteit. De in dit proces overgedragen elementen worden eveneens aangeduid met het woord traditie.

De tweede definitie van traditie uit de Van Dale en de eerste uit de Winkler Prins zijn naar mijn

gevoelen vrijwel identiek: in beide wordt gesproken over cultuurgoed/cultureel erfgoed dat door een proces van vererving blijft voortbestaan. De definitie in de HMT is eveneens vrijwel identiek, zij het dat hier wordt gesproken over overleveringsgoed, omdat zulks naar mijn mening beter in de definitie past, zoals zal blijken na de inventarisatie van het begrip overleveringsgoed in het vervolg van dit betoog.

In de Winkler Prins en de HMT wordt traditie in tweede betekenis gedefinieerd met betrekking tot de overgeleverde elementen; de derde en vierde definitie van Van Dale gaan eveneens in die richting, zij het dat hierin niet wordt gesproken over cultuurgoederen, maar slechts over verhaal, gewoonte/gebruik, meningen en gevoelens.

Het begrip militaire traditie

Tradities leven in allerlei samenlevingsverbanden, die worden bepaald door woonplaats, godsdienst, leeftijd, politieke gezindheid, beroep en diverse andere factoren. Onze belangstelling gaat hier uiteraard uit naar het militaire samenlevingsverband en de daarin levende militaire tradities. De definitie daarvan is uit de voorgaande eenvoudig af te leiden; deze wordt in de HMT gegeven in punt 1.2.6. (de bewering van kapitein Ringoir dat in de HMT een dergelijke definitie ontbreekt, is een van de bovengenoemde onwaarheden) en luidt:

(Militaire traditie is) het sociale proces waarbij elementen van militair overleveringsgoed van generatie op generatie worden overgedragen door contactvormen die worden gekenmerkt door continuïteit. De in dit proces overgedragen elementen worden eveneens aangeduid met (militaire) tradities.

In een enigszins andere, wat beperktere betekenis, die min of meer onder de derde betekenis van Van Dale valt, wordt het woord traditie gebezigd ter aanduiding van het begrip afstamming en voortzetting van een wapen, dienstvak, korps, regiment of andere militaire eenheid. Deze betekenis vinden wij vele malen in Koninklijke Besluiten met betrekking tot (dit soort) tradities, bijvoorbeeld in het KB van 1 juli 1950, nr 27 (LO 187 van 1950), punt 2: „De traditie

van het Koninklijk Nederlands Indonesisch Leger wordt overgenomen en voortgezet door het Regiment Van Heutsz”.

Resumerend kunnen wij vaststellen dat het woord (militaire) traditie wordt gebruikt in drie betekenissen:

1. het overdragen van militair overleveringsgoed;
2. het militair overleveringsgoed als zodanig;
3. als speciaal aspect van dat overleveringsgoed: de genealogie van een militaire eenheid.

Laten wij vervolgens ter analyse van het traditieprobleem enkele aspecten van de definitie wat nader beschouwen. Waar daarbij gesproken wordt over traditie wordt steeds, tenzij anders aangegeven, de militaire traditie bedoeld.

Sociaal proces

Traditie is volgens de definitie een sociaal proces; het bestaan van tradities is te verklaren uit een duidelijk in de mens levende behoefte aan bepaalde overgeleverde vormen. Als zodanig hebben tradities een intrinsieke waarde, die niet steeds wordt onderkend door schrijvers over militaire traditie: dezen hebben menigmaal de neiging traditie uitsluitend te zien als een middel tot het bereiken van een goed moreel en het aankweken van gevechtsbereidheid. Natuurlijk zal een juiste traditiehandhaving een krachtige stimulant in de bedoelde richting geven, doch het te bereiken effect dient niet worden verward met de wezenlijke aard.

Traditiehandhaving dient naar mijn mening primair te zijn gericht op het tegemoetkomen aan de sociale behoefte, evenals de geestelijke verzorging primair is gericht op een geestelijke behoefte. Tegen de uitspraak: „Tradities die geen functie hebben kunnen vervallen”, die ik ooit las in een stafstudie, heb ik dan ook ernstige bedenkingen: het is een te rationele en daardoor kortzichtige benadering van het probleem. Een traditie *behoeft* niet beslist rechtstreeks functioneel voor de organisatie te zijn: zij kan ook haar nut hebben doordat zij indirect functioneel is uit het oogpunt van bevrediging van de genoemde sociale behoefte. De disfunctionaliteit van een traditie is dan ook zeer moeilijk in absolute zin vast te stellen. ▷

Voorts is een „vervallen traditie” feitelijk een contradictio in terminis. Voorschriften en bepalingen kunnen vervallen, tradities leven of sterven en helaas sterven er nogal wat tradities doordat administratieve bepalingen hen niet langer steunen. Het onderscheid tussen zilver- en goudkleurige rangonderscheidingstekens voor de diverse wapens en dienstvakken is door de veranderde uniformvoorschriften verdwenen: een traditie werd veronachtzaamd en zal waarschijnlijk een snelle dood sterven, tenzij op een later tijdstip deze nog zo sterk blijkt te zijn dat een voldoende krachtige impuls wordt gegeven, waardoor het herstel van het verschil in metaalkleur door een wijziging der uniformvoorschriften mogelijk wordt. Dat een dergelijk voortleven van de traditie en het dientengevolge weer aanpassen van de voorschriften mogelijk is, bewijst de gang van zaken met betrekking tot de giberne van de artillerie.

Overleveringsgoed

Wanneer wij vervolgens trachten in te vullen wat wij dienen te verstaan onder overleveringsgoed, is het allereerst nuttig te constateren dat het hier zaken betreft die een zeer grote diversiteit vertonen. Gaan wij na wat de geciteerde woordenboeken aandragen met betrekking tot de invulling van het (algemene) begrip overleverings-/cultuurgoed, dan vinden we in de Winkler Prins encyclopedie de volgende inventarisatie: normen, gebruiken, folklore, ritens, etiquette, methoden om dingen te doen op welk terrein van menselijke activiteit dan ook. In het Woordenboek der Nederlandsche taal vinden we in de diverse voorbeelden bovendien genoemd: gewoonten, zeden, legenden en sagen, dogma's, voorstellingen enz. In de Van Dale vinden we slechts enkele voorbeeldzinnen, zoals: *de traditie van de doop bij het passeren der linie* en: *traditie is de basis van de folklore*. (NB: dit laatste voorbeeld staat bij de definitie, die in het eerder genoemde editoriaal werd geciteerd.)

Tracht men de totale inhoud te inventariseren, dan zou men deze als het ware in horizontale en in verticale zin kunnen bezien. Zowel in de ene als in de andere richting zal men daarbij zaken aantreffen waarover een communis opinio bestaat; maar er komen in de grensgebieden uiter-

aard ook zaken voor, die de een nog wel tot het overleveringsgoed wenst te rekenen, terwijl de andere de begrenzing wat nauwer meent te moeten trekken. De scala van overleveringsgoed in horizontale zin omvat in ieder geval de gebruiken en de geschiedenis, evenals de muziek en de liederen. Woorden en uitdrukkingen worden niet steeds tot dit complex gerekend, ten onrechte naar ik meen: feitelijk is de taal immers het grootste overleveringsgoed dat de voorgaande generaties aan ons hebben doorgegeven en veel taalelementen zijn officieel vastgestelde tradities, bijvoorbeeld de namen van onze kazernes. Realia vormen een randgroep — men kan erover twisten of een wapen, een uitrustingsstuk, een gebouw, enz., op zichzelf een traditie vormt of dat het gebruik ervan de traditie vormt. Hoe het zij: de realia die in onze militaire musea en korpsverzamelingen worden bewaard, geven een sterke steun aan de traditiebeleving. Verder zijn in deze zin — zij het in een wat ander vlak — ook tot de tradities te rekenen bepaalde opvattingen, geestelijke waarden, rechten en plichten, tolerantiepatronen en andere uitingen van de menselijke geest.

Onderzoeken we het overleveringsgoed in verticale zin, dan zien wij verschillende niveaus al naar gelang de status van het betrokken aspect. Men hoort deze niveaus karakteriseren als officieel, semi-officieel en onofficieel/officieus; als plechtig, stijlvol en populair/ludiek en men hoort de niveaus omschrijven als tradities (in engere zin), gewoonten en gebruiken, als voorschrift, bepaling en usance en andere tragsgewijs te rangschikken aanduidingen. Sommige elementen zijn vastgelegd in Koninklijke besluiten, ministeriële beschikkingen of voorschriften; andere worden door de militaire leiding op de diverse bevelsniveaus als kenmerkend voor de betrokken eenheid onderkend en erkend en dikwijls omschreven in traditiebepalingen, en weer andere leven in de militaire maatschappij (en niet alleen bij de ongegradeerde militairen) zonder dat daaraan dwang of leiding van autoriteiten te pas komt. Elementen van het lagere niveau worden soms veroordeeld als minder stijlvol of als strijdig met wat behoort of is voorgeschreven. Daarbij dient echter te worden aangekend dat stijlvol en behoorlijk nogal subjectieve waarden zijn. Dierbare gewoonten kunnen

soms in de ogen van buitenstaanders weinig stijlvol of zelfs onbehoorlijk zijn, zoals het zingen van het artillerielied, staande op de stoel en met een voet op de tafel ten onzent, of het serveren van champagne uit een zilveren kamerpot bij een Brits regiment. Bovendien kunnen zaken, die strikt genomen strijdig zijn met wat is voorgeschreven, soms door een (traditionele) tolerantie gehandhaafd blijven; een voorbeeld daarvan is, dat men bij appels bij de cavalerie en artillerie „Hier!” roept, terwijl het voorschrift zegt, dat men met „Present!” moet antwoorden. De trapsgewijze rangschikking van het overleveringsgoed kan men ook ter hand nemen door het eerbiedwekkende, numineuze, soms zelfs bijna mystieke, te stellen tegenover het alledaagse, het huiselijke en gezellige. Als voorbeeld noem ik een ten behoeve van de officieren van het Garderegiment Grenadiers uitgegeven boekje, getiteld *Traditiën, gewoonten en gebruiken* (Arnhem, 1969). In dat boekje vinden we traditiehandhaving als volgt gekarakteriseerd.

De traditiehandhaving bij het Garderegiment Grenadiers bestaat niet uit het bewaren van een stoffige verzameling oude gewoonten, maar wordt gevormd door:

a. een met gepaste trots terugzien naar die gebeurtenissen in het verleden waarbij het regiment op voortreffelijke wijze demonstreerde een bijzondere eenheid te zijn, een voorbeeld ter navolging; (...)

b. het vasthouden van goede gewoonten en gebruiken, uit achting voor onze voorgangers en als basis voor het handhaven van het bijzondere karakter van dit garderegiment.

Uit de titel van het boekje en deze inleidende beschouwing blijkt, dat men bij het Garderegiment Grenadiers drie traditieniveaus onderkent, die men aanduidt als traditiën (op zichzelf al een wat eerbiedwaardiger meervoudsvorm dan tradities), gewoonten en gebruiken, terwijl de totaliteit ook traditie wordt genoemd. Hoe de respectieve niveaus worden ingevuld, blijkt niet exact uit het vervolg van het boekje; wèl blijkt, dat men er zulke uiteenlopende zaken onder verstaat als de regimentstradities, die verband houden met de speciale binding van het garderegiment met het Koninklijk Huis, de regimentsgewoonten bij de benoeming tot gardeof-

ficier en bij de korpsmaaltijden, en de regimentsgebruiken rond het babyvaantje — waarop jonge vaders de geboorteaankondiging moeten bevestigen met een luierspeld — en de neusstok, die wordt uitgereikt aan de vaandrig of luitenant die een bok schiet.

In verticale zin kan men eveneens een trapsgewijze rangschikking toepassen aan de hand van het organisatieniveau: de Koninklijke landmacht als geheel, de onderdelen en de diverse groepen (mess- en kantineorganisaties, verenigingen, kameraadschappen, enz.). Tussen deze organisatorische hiërarchie en de hiervoor genoemde respectieve niveaus bestaat een zekere (maar beslist niet absolute) correlatie.

Behalve de bovengeschetste horizontale en verticale dimensie van de traditie kan men nog een derde dimensie onderkennen, die men kan omschrijven als het tijdsperspectief. Daaronder zou ik willen verstaan het verschijnsel, dat zaken die in het verleden puur functioneel waren, door hun ouderdom traditioneel werden: zij verkregen door het tijdsperspectief naar algemeen gevoelen een zekere affectieve waarde en werden daardoor bewaard, hoewel zij uit een puur rationeel en nuchter economisch oogpunt wellicht hadden kunnen verdwijnen. In de categorie woorden behoef ik maar de naam Rijdende Artillerie te noemen en in de categorie realia het vaandel om dit te illustreren: deze en andere functionele zaken uit het verleden kregen zoveel glans, dat zij behouden bleven. Wanneer het voortbestaan wordt bedreigd door de zin voor efficiency en/of onverschilligheid voor het verleden of andere tegengesteld werkende krachten, kan deze waardering voor het verleden zoveel impuls geven dat de genoemde zaak over deze drempel wordt getild. In Nederland werd bijvoorbeeld de traditie van de cavalerie voortgezet, omdat deze krachtig genoeg was om de bezwaren die tegen het voortbestaan op grond van de etymologie („cavalerie is paardenvolk”) werden aangedragen, te overwinnen en het wapen der cavalerie zijn plaats te geven in het moderne leger. De traditie van de wielrijders was klaarblijkelijk niet sterk genoeg om dat zelfde te bereiken.

Op het officiële en semi-officiële niveau is de derde dimensie van het tijdsperspectief niet strikt noodzakelijk en soms ook duidelijk niet

aanwezig: op deze niveaus kunnen „tradities” worden „ingesteld”. Het blijft dan maar de vraag of het voorgeschrevene levensvatbaar is en in echte zin een traditie wordt. De namen van de respectieve regimenten infanterie, cavalerie en artillerie, die in 1950 werden gecreëerd zijn daarvan een goed voorbeeld. Sommige zijn traditioneel geworden, ondanks een dikwijls bizar geschuif met de tradities (in de derde betekenis) en namen; andere geraakten in onbruik en/of leden schipbreuk op administratieve reorganisaties.

Nogmaals de definitie

Zoals reeds hiervoor gezegd: het leek mij gewenst het woord cultuurgoed/cultureel erfgoed in de geciteerde definities te vervangen door overleveringsgoed. Cultuurgoed wordt in de Van Dale slechts omschreven als: goed dat waarde heeft voor de cultuur. Cultuur wordt (althans in de hier bedoelde betekenis) omschreven als:

... „beschaving, verfijning van het geestelijk en zedelijk leven, resp. het daarin bereikte peil, beschavingstoestand: *de bloei der cultuur; een gevaar voor de cultuur; cultuur is meer dan civilisatie*; – die toestand met betr. tot een bep. volk of een bep. tijd: *de westerse cultuur; primitieve culturen*.”

De omschrijving van overlevering luidt in dezelfde bron:

„het overleveren, inz. het overgeven of voortplanten van een verhaal, mening, instelling enz. van het ene geslacht op het andere: *mondelijke, schriftelijke overlevering* (. . .); – *bij overlevering, volgens traditie*.”

Gezien de door de respectieve woordenboeken gegeven inventarisatie van wat zoal wordt overgeleverd, mede gezien de door mij geschetste inhoud en de zojuist geciteerde definities van cultuur en overlevering paste naar mijn mening de term overleveringsgoed beter bij het relevante begrip, dan de term cultuurgoed/cultureel erfgoed. Derhalve heb ik voor de eerste term gekozen met als bijkomend voordeel, dat een eventueel misverstand door een te beperkte interpretatie van het woord cultuur (uitsluitend in de betekenis „verfijning”) tevens wordt uitgesloten.

Samenvatting

De definitie van militaire traditie moet naar mijn mening luiden:

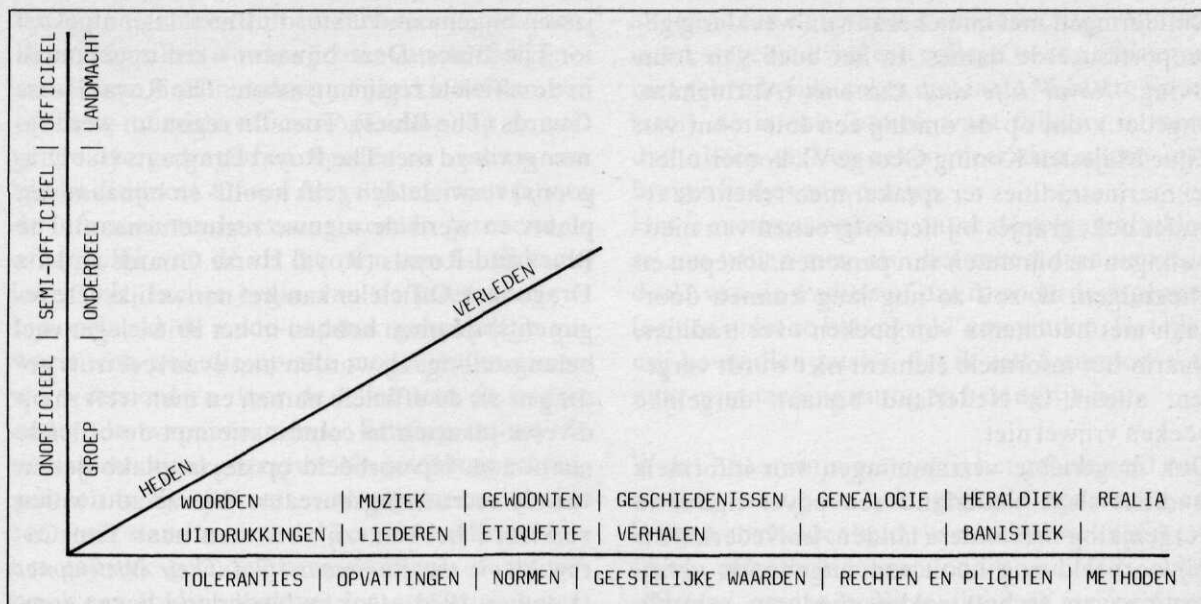
1. het sociale proces waarbij elementen van militair overleveringsgoed van generatie op generatie worden overgedragen door contactvormen die worden gekenmerkt door continuïteit;
2. de totaliteit van het militaire overleveringsgoed en (in beperktere betekenis) de genealogie van een militaire eenheid.

De totaliteit van het militaire overleveringsgoed kan schematisch worden weergegeven als in de hierbij afgedrukte grafiek. ►

Het derde traditieniveau

De totaliteit van het overleveringsgoed vertoont, zoals hiervoor aangetoond, een sterke diversiteit. Laat men het overleveringsgoed dat op enigerlei wijze is voorgeschreven (in KB'n, MB'n, voorschriften, traditiebepalingen, enz.) buiten beschouwing, dan blijft er een grote groep over van zaken die evenzeer traditioneel zijn, maar niet door de leiding werden voorgeschreven en/of gesanctioneerd. In diverse publikaties heb ik in het verleden getracht de rijke verscheidenheid van dit soort tradities aan te tonen. Daarbij heb ik ter aanduiding van deze tradities de handzame term soldatenfolklore gebruikt, hoewel tegen dat woord bedenkingen zijn aan te voeren (zie hierover het artikel Soldatenfolklore in *Armamentaria* (1976)(11)39). Eén zeer nadelig aspect van deze term is, dat het woord folklore dikwijls wordt verstaan als de aanduiding van een verzameling stoffige en oubollige, in ieder geval niet serieus te nemen zaken in de trant van bakerpraatjes, broeksknopen en het brijhappen te Boerenkoolstronkeradeel. Het is in dit verband overigens opmerkenswaardig, dat men door het zogeheten „kritiese” publiek de term militaire folklore soms in dezelfde denigrerende zin hoort gebruiken voor militair ceremonieel, geklede tenuën, groetplicht en andere zaken van het officiële traditieniveau, die door dit publiek worden gezien als onnut en achterhaald.

Het zou te ver voeren hier een pleidooi te houden voor het juiste begrip van het woord folklore (of volkskunde of regionale etnologie); wie in

het onderwerp is geïnteresseerd kan ik ter lezing aanbevelen de populair-wetenschappelijke inleiding in Tj. W. R. de Haan: *Folklore der Lage Landen* (Amsterdam/Brussel, 1972) of de grondige studie in het standaardwerk van Adolf Bach: *Deutsche Volkskunde* (Heidelberg, 1960). Het zal dan duidelijk worden dat folklore wel iets meer inhoudt dan het verzamelen van zaken waarboven de beschaafde mens zich verheven moet voelen, al blijft verschil in appreciatie natuurlijk mogelijk. Wat de een geringschattend zal afdoen als „oudewijvenpraat”, noemt de ander „militaire sagen” en oordeelt deze belangrijk genoeg om ze te verzamelen en kritisch te bestuderen, zoals – bijvoorbeeld – Arch Whitehouse deed in zijn boek *Epics and Legends of the First World War* (London, 1964).

In Nederland is de belangstelling voor de folklore in het verleden meestal zeer gering geweest: het mag symptomatisch worden genoemd, dat in de vierde druk van de *Winkler Prins encyclopedie*, respectievelijk in de delen 7 en 16 (Amsterdam, 1916 en 1922) onder het trefwoord folklore staat: „zie volkskunde” en onder volkskunde: „zie folklore”. En de weinigen die zich dan al met de bestudering van de folklore bezighielden, vergaten meestal dat de Nederlandse samenleving ook de strijdkrachten omvat; een veronachtzaming, die men welhaast traditioneel Nederlands zou kunnen noemen. In de ons omringende landen bestond en bestaat wel belangstelling voor de soldatenfolklore (of welke ande-

re termen men voor dit geheel of delen daarvan ook gebruikt) en bekende volkskundigen als Adolf Bach (Duitsland), Arnold van Gennep (Frankrijk), Richard M. Dorson (Verenigde Staten) en vele anderen hebben in hun werken ook over de soldatenfolklore gepubliceerd.

In deze landen kan men in de militaire sfeer eveneens talrijke publikaties aantreffen waarin de soldatenfolklore niet wordt veronachtzaamd. Diverse tijdschriften en boeken vermelden informele tradities als daar zijn: bijnamen van eenheden, woorden op trommel- en hoorn/trompetsignalen, gebruiken bij het ontgroenen en afzwaaien, opschriften, marsliederen en vele andere zaken. Gegevens dienaangaande komen voor in diverse zeer serieuze bronnen. Zo vindt men in aflevering 13 van het prachtige Franse maandblad *Revue d'Histoire Militaire* een artikel over de tradities van de Franse jagerbataljons, waarbij de diverse bataljonssignalen voorkomen, met de daarop door de jagers gemaakte, soms nogal realistische woorden, compleet met verklarende noten. In het door het War Department van de Verenigde Staten uitgegeven *Combat Divisions of World War II* (Washington DC, ongedat.) vindt men niet alleen de emblemen en motto's van de divisies, maar ook hun bijnamen. In het boek van Karl Ries: *Markierungen und Tarnanstriche der Luftwaffe im 2. Weltkrieg* (Band 1-4, Mainz, 1963-1972) komen niet alleen de camouflagekleuren, emblemen en nummeringen van de vliegtuigen voor, maar ook de be-

schilderingen met haaiebekken en weelderig geproportioneerde dames. In het boek van John Irving: *Naval Life and Customs* (Altringham, ongedat.), dat op de omslag een foto toont van Zijne Majesteit Koning George VI, komen allerlei marinetradities ter sprake; men rekent daar- onder ook: grapjes bij het ontgroenen van nieu- welingen en bijnamen van personen, schepen en vliegtuigen. Ik zou zo nog lang kunnen door- gaan met het citeren van boeken over tradities, waarin het informele element niet wordt verge- ten; alleen, in Nederland bestaan dergelijke boeken vrijwel niet.

Ook in gerichte verzamelingen van informele tradities slaat Nederland een pover figuur in vergelijking met andere landen. In Nederland is bijvoorbeeld nog nooit een uitgebreide verza- meling van (echte) soldatenliederen gepubli- ceerd. De zangbundels die door de militaire lei- ding werden uitgegeven, werden samengesteld door personen die zich blijkbaar niet konden losmaken van de idee, dat soldaten zingen over Jan Pierewiet en Anne-Marieke. Geheel anders is dat in bijvoorbeeld het traditiebewuste Groot- Britannië: vrijwel het gehele bestand aan solda- tenliederen uit het Britse leger (geen acht slaan- de op wenselijkheid uit krijgstuuchtelijk of zede- lijk oogpunt), die werden gezongen in de Twee- de Wereldoorlog vindt men in de twee boeken van Martin Page: *Kiss Me Goodnight, Sergeant- Major* en *For Gawdsake Don't Take Me* (Lon- den, 1973 en 1976) en een historisch overzicht van de liederen van de Britse luchtmacht in C. H. Ward-Jackson: *Airman's Song Book* (Edin- burgh/Londen, 1967).

Uit het voorgaande kan de conclusie worden ge- trokken dat in de meeste beschaafde landen veel aandacht wordt besteed aan het informele tradi- tieniveau en dat geen scherp onderscheid wordt gemaakt tussen soldatenfolklore en (overige) tradities.

Dat deze scheiding trouwens niet zo scherp kan worden getrokken (zo scherp dat de vraag „Tra- ditie of folklore?” een keuzemogelijkheid zou inhouden), bewijst het feit dat zaken van het in- formele niveau semi-officieel of zelfs (zeer) offi- cieel kunnen worden. Het Britse regiment dat in 1661 werd opgericht als The Earl of Oxford's Regiment of Horse werd naar de kleur van de

jassen bijgenaamd Oxford's Blues, later afgekort tot The Blues. Deze bijnaam werd opgenomen in de officiële regimentsnaam: The Royal Horse Guards (The Blues). Toen dit regiment werd sa- mengevoegd met The Royal Dragoons (1st Dra- goons) verwisselden zelfs hoofd- en bijnaam van plaats en werd de nieuwe regimentsnaam The Blues and Royals (Royal Horse Guards and 1st Dragoons). Officiëler kan het nauwelijks. De re- gimentsbijnamen hebben in het Britse leger veel belangstelling; zij worden met evenveel trots ge- dragen als de officiële namen en men treft ze op diverse plaatsen in combinatie met de officiële naam aan, bijvoorbeeld op de aanplakbiljetten van de recruteringsbureaus. Wie ze zou willen verklaard hebben, zij verwezen naar Tim Ca- rew: *How the Regiments Got Their Nicknames* (Londen, 1974). Ook in Nederland liggen som- mige informele tradities niet zo ver verwijderd van de andere soorten. Het semi-officiële motto van het Regiment Aan- en Afvoertroepen is Ni- hil Nobis Absurdum, wat de latinisering is van de in 1947 in de Ripperdakazerne te Haarlem in de mode gekomen kreet „Niets is ons te dol!”. Het gebruik van het benoemen tot erekanonnier bij de artillerie was in het begin van de jaren vijf- tig een strikt informele zaak: diverse comman- danten van artillerie-eenheden reikten ereka- nonnierschappen uit aan veldpredikers, aalmoe- zeniers en administrateurs na een dikwijls bizar ontgroeningsritueel. Thans is het gebruik een gewoonte binnen het wapen der artillerie gewor- den, gebonden aan een aantal strikte bepalingen die in de traditieaanwijzingen zijn vastgelegd. De zwarte baret van de cavalerie werd overge- nomen van het Britse Royal Armoured Corps; deze baret vond haar oorsprong in de baretten van kostschoolmeisjes, waarmee leden van het Tank Corps (thans Royal Tank Regiment) in 1917 aan het front in Noord-Frankrijk zich uit- dosten, maar die pas veel later officieel werden.

Daar het informele traditieniveau niet wordt ge- steund door voorschriften of andere schriftelijke bepalingen (al worden sommige elementen wel verzameld en gepubliceerd) is de onderste be- grenzing van dit niveau wat onduidelijk. Som- mige woorden, gebruiken, liederen en andere zaken zijn slechts modieuze verschijnselen, die in een bepaalde groep of lichtingsploeg korte

tijd zeer algemeen zijn en dan weer verdwijnen. Bepaalde zaken worden echter van de ene generatie (lees: lichtingsploeg of jaarklasse van een officiers- of onderofficiersopleiding) op de volgende overgedragen en worden na verloop van tijd traditioneel. Of een dergelijk element (al) tot de informele tradities mag worden gerekend, is afhankelijk van de eis die men aan dit tijdsverloop stelt. In het begin van de jaren zestig is bijvoorbeeld de oude-hapstok gebruikelijk geweest: een stok die op alle mogelijke manieren werd versierd en door de leden van de oudste onder de wapenen zijnde lichte buiten de diensturen werd gedragen. Na jarenlang zeer algemeen te zijn geweest — zo algemeen dat zich een soort standaardmodel kon ontwikkelen — is het gebruik geleidelijk verdwenen; of het gebruik een traditie kan worden genoemd is derhalve discutabel. In andere gevallen is geen twijfel mogelijk: het betrokken informele aspect is al zo lang van generatie op generatie overgeleverd dat het traditioneel is te noemen, zoals bijvoorbeeld het houden van regimentsmascottes; het zogenaamde „narichten” bij het elkaar toedrinken; het opschrift „Killroy was here” dat in allerlei varianten steeds weer opduikt; borstzak- emblemen en halsdoeken die al lange tijd bestonden voordat het dragen ervan officieel werd toegestaan; het artillerielied, dat was getoonzet als een wals, maar door artilleristen onveranderlijk als een mars werd gezongen en met een aantal melodieveranderingen (het is nu opnieuw, als een mars getoonzet); de diverse beleefdsregels die in kringen van beroepsmilitairen gelden, zoals het als eerste groeten van een collega van lagere rang als deze een dame vergezelt; talrijke typisch militaire woorden, uitdrukkingen en spreekwoorden; de teksten die op diverse hoorn- en trompesignalen werden gemaakt, zoals „Op de hei daar lag een dragonder” op het signaal reveille, enz.

Het is logisch dat veel elementen van dit informele traditieniveau een speelser karakter hebben dan de tradities van de hogere niveaus. Dit speelse karakter is soms zelf kruidig te noemen. Verschil in appreciatie voor dit kenmerk is uiteraard mogelijk; ik acht echter de omschrijving „wildgroei van vuilbekkerij (van) een klein aantal seksmaniakken” absoluut verwerpelijk. Niet

alleen is een dergelijke karakterisering voor het interessegebied van een collega tussen officieren niet gebruikelijk (zeker niet in de Militaire Spectator), ze is ook foutief, want folklore is meer dan alleen taal en zeker meer dan alleen scabreuze liedjes en woorden.

Het is evenzeer onjuist, dat ik de soldatenfolklore zou willen zien als „het meest stimulerende deel” van de traditie of dat ik onderdeelsgenealogieën „niet zo belangrijk” zou vinden. Het lijkt mij bovendien juist, dat ik zelf formuleer wat naar mijn mening nuttig en belangrijk is.

Welnu: naar mijn mening is het gehele veld van tradities nuttig en belangrijk, in zijn totale en bonte verscheidenheid, van indrukwekkend tot speels, van groots tot eenvoudig, van officieel tot officieus, omdat in die totaliteit de meeste kansen liggen om de tradities te doen dragen, beleven en waarderen door het grootst mogelijke deel van onze militaire samenleving. Zou dit boeiende, caleidoscopische geheel worden beperkt tot alleen maar datgene wat volgens strenge en meestal nogal ouderwetse maatstaven „stijlvol” is, dan wordt naar mijn mening de traditiebeleving te beperkt gehouden, waardoor kansen worden gemist. Natuurlijk is een van de allerbelangrijkste aspecten van de traditiebeleving het bewust maken van onze militairen, dat de militaire eenheden waarin zij dienen niet op een dag in 1950 zijn „opgericht”, maar dat deze eenheden een indrukwekkende geschiedenis hebben (zelfs al zijn sommige eenheden nog relatief jong) en dat wij, door het optreden van deze eenheden in het verleden, erfgenamen zijn van grote verworvenheden. Maar traditiebeleving is meer dan alleen het herinneren van grote daden, die soms ook nog schuil gaan achter dore jaartallen en ondoorzichtige, soms zelfs ongelooftwaardige afstammingsstabellen; een verstandige traditiebeleving ruimt ook plaats in voor het minder formele en het informele overlevingsgoed en de HMT tracht dit totale veld te schetsen, zich baserende op de boven gegeven definitie en analyse, die (dit terzijde, doch met enige nadruk) destijds de instemming verwierven van de Bevelhebber der Landstrijdkrachten. De informele tradities worden in de HMT overigens niet „verheerlijkt”; zij worden integendeel zeer terughoudend behandeld: de nadruk ligt op

de min of meer formele tradities, zoals een ieder die de HMT kritisch doch niet vooringenomen leest, zal kunnen constateren.

Samenvattend: het is belist onjuist te veronderstellen, dat ik de folklore tot onderdeel van de traditie zou willen „verheffen”: folklore, het in-

formele traditieniveau *is* per definitie een onderdeel van de traditie. De in het vorige artikel gestelde vraag: „Traditie of folklore?” zal dan ook moeten worden beantwoord met: „Traditie” en daarna, voor een goed begrip, de verklarende toelichting: „Daaronder wordt uiteraard mede verstaan de informele traditie of folklore”.

MAAK U NIET BEZORGD

dat u na dienstverlating de

MILITAIRE SPECTATOR

niet meer zult ontvangen:

als lid van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van
de Krijgswetenschap vindt u hem maandelijks in uw bus!

Bovendien driemaandelijks Mars in Cathedra. Voor f 30,- per jaar!

(Buitenland f 40,-)

Snel een briefkaart aan de secretaris

DENIJSSTRAAT 135, 2251 HJ DEN HAAG

en uw bezorgdheid is over!

Het verlies van Ambon in februari 1942

J. J. Nortier

kolonel der infanterie b.d.

(II, slot van blz. 171)

Het gevecht om de Paso-stelling

De Paso-stelling, aangelegd voor drie compagnieën in de groepering twee voor en een achter, was bedoeld om de landengte tussen Hitoe en Laitimor af te sluiten tegen een in de Bagoealabaai gelande vijand of een aanval via Hitoe. Ten noorden van de stelling lag een laagvlakte met een schootsveld van ten minste 500 m, overgaande in het Bagoealastrand. Van oost naar west langs de voorste lijn bewegend, ging de laagvlakte vrij abrupt over in bergland. De geaccidenteerdheid nam van noord naar zuid toe. Onmiddellijk ten zuidoosten en ten zuiden van de stellingen bevond zich diep doorsneden heuvelterrein, vooral het dal van de Wai Jori was zeer steil. De oostelijke vleugel van de compagnie in tweede lijn eindigde in zwaar terrein. Men verwachtte totaal niet – zelfs na de eind 1941 bekendgemaakte ervaringen uit Malakka – dat de vijand juist uit deze richting zou aanvallen. Ten oosten en ten westen van de hoofdstelling lagen steunpunten bij Batoegong (D) en Nontetoe (E), bedoeld als flankbeveiligingen. Het steunpunt E bij Nontetoe was in het bijzonder aangelegd ter beveiliging tegen een via de Binnenbaai aanvallende vijand. Langs de weg ten zuiden van Nontetoe bevond zich een ingegraven bataljonshulp-post. Bij Nontetoe zelf waren aanvullingsplaatsten levensmiddelen en munitie ingericht. Lt B. J. Huizing rapporteerde dat eind januari de Paso-stelling nog lang niet gereed was: opruiming ten behoeve van het schootsveld onvoldoende uitgevoerd, vele vuursectoren weer dichtgroeid, tankgracht nog niet gereed.

„Het ergste was het wel gesteld met de vuursectoren van het steunpunt A1, het punt dat de vijand reeds onmiddellijk na het begin van de strijd in handen viel. Verder was het slecht gesteld met de vuurstroken in A2, A3, A4, D en C1, terwijl de vuurstroken van de

overige vakken (cq steunpunten) uitgezonderd B1 en B2, onvoldoende schoongekapt waren. Dit had een zeer ongunstig effect op de vuuruitwerking, vergemakkelijkte de vijandelijke infiltratie en deed het eigen moreel dalen. Een gedeelte der vuurstroken van de steunpunten A1, D, A4 en C1 mocht in opdracht van de korpscommandant majoor Tieland niet verder worden opengekapt (telefoongesprek van 29 januari circa 1200 en 30 januari ongeveer 2300) in verband met vijandelijke luchtwaarneming. De stelling Paso werd door dit alles in twee delen gesplitst – de vakken A en C – welke elkaar niet met vuur konden steunen. De korpscommandant toonde zich in het algemeen tegen veel openkappen van vuurstroken en wel dusdanig, dat – naar mijn mening – de vuuruitwerking zeer sterk verminderd werd ten behoeve van de gezichtsdekking tegen lucht- en grondactie. Dit kwam de vijand zeer ten goede! Naar mijn mening toonde men een overdreven vrees voor vijandelijke luchtaanvallen en kwam dit in de tactische opvattingen en dagelijkse handelingen sterk naar voren, met soms noodlottige gevolgen.” (*Memorandum Huizing, SK 9/36*).

Bij dagaanbreken van 31 januari was de bezetting als volgt.

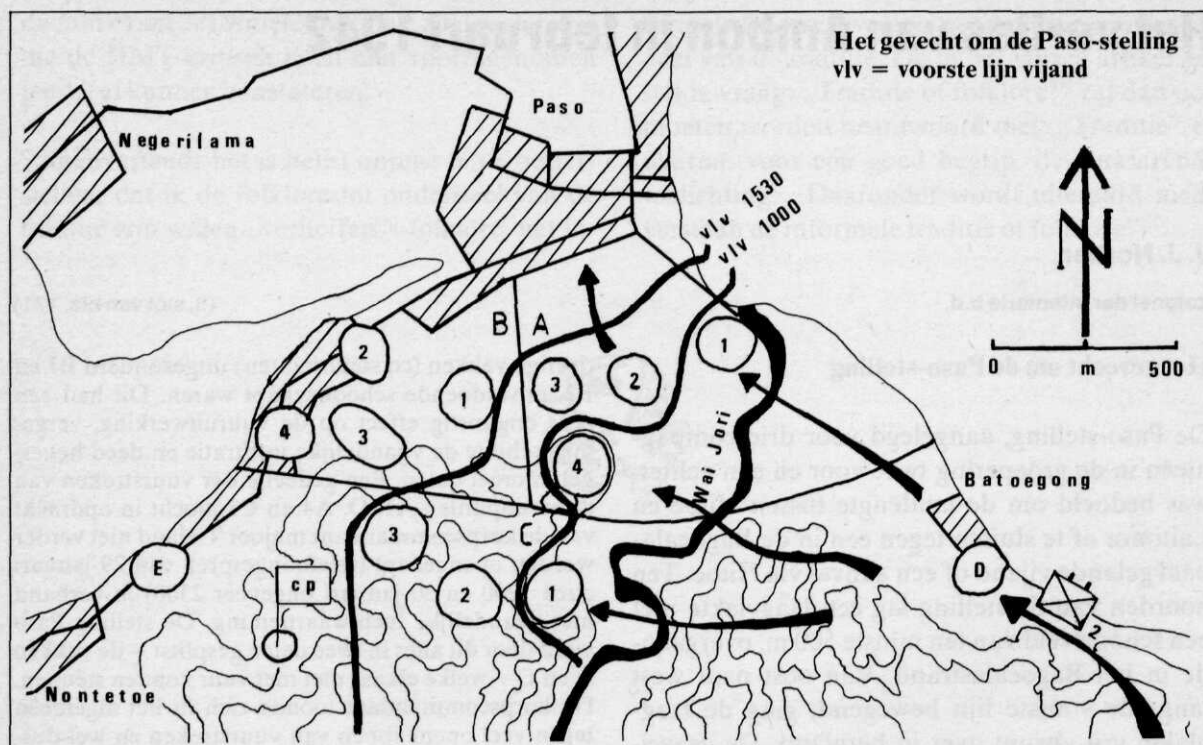
Linkervoorcompagnie (west) in vak B: 3e Compagnie versterkt met twee secties mitrailleurs, twee geweren antitank, een mitrailleur van 12,7 mm en twee vuurmonden 7 cm lang 14 Veerspoor. De sterkte bedroeg 2 officieren, 20 onderofficieren en 108 overigen.

Rechtersvoorcompagnie (oost) in vak A: Compagnie Saparoea van het Reservekorps, versterkt met een sectie mitrailleurs. Sterkte 2 officieren, 12 onderofficieren en 78 overigen.

In tweede lijn, vak C: 1e Compagnie minus drie brigades, sterkte van de totale compagnie 3 officieren, 17 onderofficieren en 144 overigen.

Steunpunt D (Batoegong): een sectie van 1e Compagnie minus een brigade versterkt met de sectie mitrailleurs afkomstig van Toelehoe.

Steunpunt E (langs de weg Paso-Ambon): een sectie van de Europese militiecompagnie onder sgt Maassen, versterkt met twee vuurmonden 7 cm lang 14 Veerspoor.

Gevechtsbeveiligingen: een brigade te Negerilama (van 3e Compagnie); op driesprong van wegen Hitoelama-Paso en Ambon-Paso een halve brigade van 1e Compagnie.

Kustwacht Taisapoe: een landwachtdetachement dat tevens optrad als gevechtsbeveiliging voor steunpunt Batoegong.

Mortieren en artillerie in algemene steun: vier mortieren (8 cm) nabij commandopost Paso-stelling, vier voorlopig in reserve te Galala. Een batterij 7,5 cm lang 30 te Lateri, commandant eerst lt P. Jager Gerlings, tevens commandant mobiele 7,5 cm artillerie (lt Jager Gerlings overleed op 16 mei 1945 in krijgsgevangenschap te Hainan aan ondervoeding). Een batterij 7,5 cm lang 30 onder sm R. Wijma te Halong (Wijma overleed op 20 mei 1945 aan ondervoeding te Hainan).

De totale sterkte in de Paso-stelling bedroeg 760 man, inbegrepen de artillerie. Verder waren aanwezig 158 handlangers (hulptroepen) en 15 Inheemse veroordeelden.

De 3e Compagnie (Schouten, op 1 juli 1945 overleden in Hainan aan ondervoeding en beriberi) bevond zich te 0230 van 31 januari in de opstellingen B1 (sectie sgt Rugebregt met mitrailleurs, geweren antitank en vuurmonden 7 cm lang 14), sectie B2 (sectie sgt Hengst met een sectie mitrailleurs), B3 (sectie sm Waaldijk minus) en B4 (de rest van sectie Waaldijk). Te ongeveer 0315 had kap Schouten opdracht gekregen een brigade als gevechtsbeveiliging in Negerilama op te stellen. De uitgezonden brigade (sgt F. Stakenburg, overleden te Hainan op 6 augustus 1945) meldde zich evenwel te ca. 0630 terug met het bericht dat Negerilama onbereikbaar was wegens hevig vijandelijk mitrailleur- en mortiervuur. De herkomst van dit vuur – en daarmee de juistheid van het bericht – kon niet worden nagegaan.

De Compagnie Saparoea (Reservekorps) bezette voor dagaanbreken de steunpunten A1 (sectie Huizing met sectie mitrailleurs). Lt Huizing was tijdelijk afwezig en in die periode werd het commando waargenomen door Ambonees sgt 1e kl. Titahelu. Het steunpunt A2 werd bezet door de sectie van Ambonees sm Leihitu. Na de aflossing van Batoegong door de 1e Compagnie vond bezetting van A3 plaats door de sectie (minus)

van Ambonees sgt 1e kl. Nannuleita en van A4 door een brigade van deze sectie. Als stellingcommandant fungeerde aanvankelijk de commandant van het Reservekorps kap L. G. H. Uckerman. Het compagniescommando werd in die tijd waargenomen door lt Huizing.

Bij de 1e Compagnie (De Jongh Swemer) was de situatie van meet af minder duidelijk. Het desbetreffende gevechtsrapport ging tijdens krijgsgevangenschap verloren en werd na de oorlog om onverklaarbare redenen niet gereconstrueerd. Ten aanzien van de beginsituatie lt Huizing aan het woord latende (SK 9/42):

„Circa 0400 aankomst van eerste luitenant H. M. Jager om een gedeelte van vak C te bezetten. De luitenant Jager was niet langs de gebruikelijke weg naar vak C gegaan maar langs de weg Paso-bivak Wai Jori gekomen, met als gevolg dat hij werd opgehouden bij de brug over de tankgracht, waarvan de vernieling door commandant 2e sectie Compagnie Saparoea (vide mijn opdracht) in voorbereiding was (brugdek weggenomen, langsliggers lagen er nog). Circa 0400 aankomst kapitein De Jongh Swemer. Naar hij bevoerde – mogelijk als gevolg van zijn fysieke toestand – had hij moeilijkheden met het overschrijden van de tankgracht en maakte zich driftig op ondergetekende, waarna deze hem wees op de ongebruikelijke weg welke door de kapitein was gevolgd. Deze antwoordde daarop dat hij het vak C niet kende en niet wist te liggen (de Kort-verbandcompagnie (dat was de 1e Compagnie, JN) was van 18 tot 29 januari te Laiteri gelegerd geweest). De kapitein vroeg vervolgens om gidsen, waarop luitenant Jager antwoordde dat hij vroeger wel eens in vak C had geoefend en dit vak wel kende. De kapitein bleek niet op de hoogte te zijn met het door de commandopost Garnizoensbataljon uitgegeven bevel inzake de bezetting van de Paso-stelling, maar wel met het feit dat hij vak C diende te bezetten. De kapitein werd door mij op de hoogte gesteld van alle mij bekend zijnde bevelen en berichten (onder andere de landing bij Hoetoemoeri) en de geringe sterkte van de rechtervleugel (de oostflank, JN) van de Paso-stelling. De kapitein werd door mij gewezen op het voetpad over hoogtepunt 117 uitkomend bij commandopost compagniescommandant C vak (helaas is dat pad niet op de kaart terug te vinden, JN) een en ander in verband met de vijandelijke landing te Hoetoemoeri en de noodzaak daar een gevechtsbeveiliging te plaatsen, hoewel niet in het bezettingsbevel vermeld. Wees verder op de zwakte van steunpunt D en stelde de Ambonees brigadier Patti-peilohi tijdelijk ter beschikking als gids naar steunpunt D. Hierna marcheerde de Kort-verbandcompagnie af, nadat de compagnie over de steunpunten was verdeeld (een sectie was nog niet aangekomen).”

Voormalig lt inf KNIL B. J. Huizing als lkol inf begin jaren '60; onderscheiden met het Bronzen Kruis

De 1e Compagnie zou daarna bezetten: C1 (sectie Jager min een brigade), C2 (sectie elnt L. W. van Oyen) en D (Batoegong, met twee brigades plus mitrailleurs ex Toelehoe onder bevel van een Inheems sergeant). Volgens het operatiebevel stond het zeer belangrijke steunpunt Batoegong – de flankbeveiliging voor de hele Paso-stelling – onder bevel van commandant steunpunt A1. Verwachtbaar ware dat dit steunpunt rechtstreeks onder de bevelen van de stellingcommandant zou zijn gesteld. In de loop van de ochtend zond de territoriaal commandant een halve brigade van de 1e Compagnie naar vliegveld Laha met de aan lt Snell gerichte opdracht, met alle KNIL-militairen een tegenaanval op de vijand bij de Paso-stelling uit te voeren. Dat bericht is nooit ter plaatse aangekomen. Waarschijnlijk een gelukkige omstandigheid, aangezien deze tegenaanval rechtstreeks in de armen van Kure Force zou zijn gelopen. Afgezien daarvan werd met deze opdracht wat eigenaardig met de bevelsverhoudingen gehandeld. Zoals bekend, stond lt Snell onder de bevelen van de Australische vliegveldcommandant.

Bij het bezetten van C1, een der stellingen die zeer belangrijk werd nu de aanval uit oostelijke richting kwam, is iets verkeerd gegaan. Dat had verstrekkende gevolgen. Huizing constateerde in de loop van de ochtend geen enkel teken van leven in C1 en Hieronymus – hij was pas op 29 januari bij de 1e Compagnie ingedeeld, had nog

niet het commando over een sectie op zich genomen en was daardoor wat vrijer in zijn bewegingen — dat een steunpunt van vak C niet werd bezet (SK 9/39). Lt Jager vertelde in krijgsgevangenschap op 9 april 1942 aan Huizing dat C1 door de bezetting zonder meer werd verlaten toen hij (Jager) zich naar C2 had begeven om van daaruit een telefoonbericht te verzenden. Wat er precies is gebeurd, werd niet duidelijk.

Ook in het B-vak van de 3e Compagnie heerste enige verwarring. Kap Schouten meldde:

„Toen te circa 0400 uur bij de stellingcommandant (kapitein Uckerman) de schets met de voorbereide artillerievuren werd aangevraagd, kreeg ik bericht dat deze niet aanwezig was. Ook later is deze schets niet ontvangen. De telefoonverbindingen — in het bijzonder die met en via de stellingcommandant — waren slecht en onbetrouwbaar. Aanvraag van andere toestellen of nieuwe elektrische elementen ter vervanging van de uitgeputte, had geen resultaat. Een vraag over vernietiging van de beide houten bruggen over het Paso-kanaal, kon niet beantwoord worden.” (SK 9/43, uittreksel uit de nagelaten documenten van de in krijgsgevangenschap overleden kap A. G. M. Schouten.)

De tijdelijk als commandant van de Paso-stelling aangewezen kap Uckerman bleek weinig voor zijn taak berekend, voelde zich lichamelijk niet in orde en was uiterst nerveus. Het gevecht bij Paso begon onder zeer ongunstige omstandigheden. De 1e Compagnie (De Jongh Swemer) was totaal onbekend met het terrein en daarenboven zwaar vermoeid door de verplaatsing naar Hitoelama, het korte verblijf aldaar en de terugmars naar Paso. De 3e Compagnie (Schouten) had zich volgens het operatiebevel eveneens op andere taken voorbereid. De compagnie van het Reservekorps was nog geen 100 man sterk en bestond uit oude, gepensioneerde militairen. Bij dat alles waren nog de verbindingen slecht en kwam de aanval uit een volkomen onverwachte richting, waardoor de voor verrassingen toch al gevoelige eenheden geheel en al van de wijs raakten.

Nu de aanval van de vijand uit oostelijke richting werd ingezet, was de compagnie in tweede lijn rechtervoorcompagnie geworden. Aanpassing aan de gewijzigde omstandigheden vond echter niet plaats. Zowel Kapitz als Tieland bleven hardnekkig van „reservecompagnie” spre-

ken wanneer zij het over de „nieuwe” compagnie in voorste lijn hadden.

Ondertussen was, sinds het aanbreken van de dag, een zware storm met hevige slagregens opgestoken, hetgeen de werking van de telefoonverbindingen vrijwel tot nul reduceerde. Kap gn W. F. J. van Dun deed zijn best de schade zoveel mogelijk te herstellen. Dat lukte slechts met enkele achterwaartse verbindingen. Van Dun trachtte op 31 januari en na de capitulatie van de Nederlandse troepen, in gezelschap van drie Australische militairen, met twee prauwtjes van Ambon naar Laha te ontkomen. Een prauw met twee Australiërs kwam te Laha aan. Van de Nederlandse kapitein en de andere Australische militair is nooit meer iets vernomen.

De vijand maakte handig gebruik van de slechte weersomstandigheden, terwijl de paraatheid van de eigen troepen daardoor sterk daalde. Lt Hieronymus, die rond 0800 de opstellingen in vak B controleerde, trof overal voor de regen schuilende militairen aan. Men handelde zoals dat bij oefeningen was aangeleerd.

Te Taisapoe bevond zich een kustwacht, die gemakkelijk door de vijand kon worden uitgeschakeld. Over het verloop van het gevecht bij Batoegong (steunpunt D) zijn geen gegevens bekend. De lts Snell, Hieronymus en De Bruijn, die via Ceram naar Australië ontkwamen, vernamen op Ceram dat de mitrailleurs goed werk hadden geleverd en dat (Ambonees) sgt Saja waarschijnlijk bij het gevecht om Batoegong was gesneuveld (SK 9/38, verslag Snell, Hieronymus en De Bruijn).

Nadat Huizing in vak A was opgetreden tegen lafhartig gedrag van sm Leihitu (steunpunt A2) en vluchtpogingen van steunpunt A4 had verijdeld, meldde hij te 0925 aan de stellingcommandant — dat was inmiddels maj Tieland geworden — dat A1 en D waarschijnlijk in handen van de vijand waren gevallen en A2 alsmede A3 onder vijandelijk vuur lagen. Ongeveer omstreeks dat tijdstip arriveerde kap Uckerman, na overgave van het stellingcommando aan Tieland, op de commandopost van het A-vak; volgens Huizing geheel van streek en niet in staat enige leiding te geven. Lt Huizing gaf Uckerman de nodige informatie en ging terug naar zijn eenheid in A2.

Te ongeveer 1000 waren A1, A4 en C1 in handen

van de vijand en dat zonder enige noemenswaardige tegenstand. Huizing (SK 9/42):

„Resumerende waren dus, mede als gevolg van de isolatie van A1 en D door het niet openkappen van de terreinstrook tussen A1 en C1 en de geringe weerstand (of geheel geen weerstand) in C1, de steunpunten A1 en D in vijandelijke handen gevallen terwijl door het vallen van C1 en A4 het gehele Reservekorps en een groot deel van de 3e Compagnie zich in een uiterst precare toestand bevonden. De Paso-stelling was praktisch doorbroken.”

Uckerman verliet met zijn commandogroep zijn commandopost en kwam in vak B terecht. In het zog van een ondertussen ingezette tegenstoot kwam hij weer terug in zijn eigen vak. In de bescheiden over het gevecht is sprake van twee tegenstoten. De eerste werd nog door Uckerman opgedragen aan de 1e Compagnie te ca. 0730. Deze compagnie in vak C was inmiddels rechtervoorcompagnie geworden en daardoor nauwelijks de aangewezen eenheid voor een tegenactie. Daarenboven had de vijand nog niets van zijn voorwaartse drang verloren en lijkt de reactie van Uckerman vooral een gevolg van zijn paniekstemming. De tegenstoot is niet of onvoldoende uitgevoerd. Te 0930 meldde de commandant van de 1e Compagnie dat de aanval niet was ingezet omdat grote delen van zijn eenheid al door de vijand waren gebonden. Brigades van de sectie Jager schijnen pogingen te hebben gedaan om het steunpunt C1 te bezetten. Daarbij moet in het midden worden gelaten of dat een herbezetting was dan wel het herstellen van een in de vroege ochtend gemaakte fout.

Maj Tieland gaf te ca. 0930 bevel voor de tweede tegenstoot:

„(Ik) gaf opdracht aan de Kort-verbandcompagnie om de sectie van luitenant Van Oyen (uit C3) in samenwerking met een sectie van de 3e Compagnie een tegenstoot te laten uitvoeren in de richting van het A-vak. De sectie van de 3e Compagnie zou aanvallen in de richting van het vroegere pionierbivak (algemene richting A1) teneinde het verloren terrein te herwinnen. De tegenstoot werd om 1000 ingezet. Artillerie zou tot dat tijdstip Batoegong zwaar onder vuur nemen.” (SK 9/28, rapport Tieland omtrent gevecht in de Paso-stelling.)

Dat bevel noemde geen commandant voor de tegenaanval, noch aanvalsdoelen, en verder bleef het duister wat er nu na het slagen van de aanval diende te gebeuren. Coördinatie tussen

de beide (samenwerkende?) eenheden vond niet plaats. Evenals bij de gevechten ten zuiden van Paso putte men zich uit door kleine acties terwijl het „grote werk”, een tegenaanval met sterkere krachten – bijvoorbeeld de werkeloos toekijkende Australische troepen – achterwege bleef. In het A-vak van het Reservekorps werd de actie uitgevoerd door de sectie van sm Waaldijk – waarbij aanwezig de compagniescommandant en lt Hieronymus – plus delen van het Reservekorps onder bevel van Huizing; sm E. H. Waaldijk en lt B. J. Huizing werden naar aanleiding van deze actie onderscheiden met resp. de Bronzen Leeuw en het Bronzen Kruis.

De tegenaanval kwam aan de westelijke oever van de Wai Jori tot staan en werd één groot dramatisch gebeuren door het voortdurend achterblijven van militairen, die bij ieder vijandelijk vuur in dekking gingen en met geen mogelijkheid waren voorwaarts te krijgen; de nachtmerrie van elke commandant, want onder die omstandigheden wordt zelfs de meest vakbekwame aanvoerder ondergeschikt aan de wil van de geringste soldaat. Als hoofdreden voor het niet slagen van de actie noemde men de passieve houding van de 1e Compagnie en het constante vijandelijke vuur op de eigen rechterflank, afgegeven uit dominerend terrein bij C1. Dat zelfs deze zwakke tegenaanval de vijand nagenoeg uit het vak A kon verdrijven, bewees wel dat de Japanse aanval tot dan toe niet met sterke krachten was uitgevoerd.

Na de tegenstoot bleken grote groepen militairen te zijn verdwenen, hoewel de geleden verliezen slechts klein waren, namelijk enkele doden en gewonden. Het zou de laatste weerstand van betekenis zijn. Op alle niveaus kreeg de opvatting „was het nu maar gauw einde oefening” de overhand.

Rond 1400 bezette lt Huizing A2, waarna hij zich persoonlijk naar de compagniescommandopost begaf om verslag uit te brengen. De commandopost – ca. 100 m ten zuidwesten van A2 – bleek verlaten en van maj Tieland kreeg hij vervolgens opdracht voor het bezetten van C2. Teruggekeerd in A2 constateerde hij dat er nog slechts 25 militairen aanwezig waren. Zijn poging C2 te bereiken mislukte ten gevolge van vijandelijk vuur, waarna hij besloot het via de commandopost van vak B te proberen. In de

omgeving daarvan liet hij zijn afdeling wachten en begaf zich naar kap Schouten, commandant B-vak, om deze over de situatie in te lichten. Terug bij zijn wachtende troep vond hij nog twee man.

Wat na de tegenstoot bij de 1e Compagnie gebeurde, bleef een duistere zaak. Tegelijk met de opdracht van Huizing voor het bezetten van C2 kreeg Van Oyen bevel zich naar C3 te begeven. Deze opdracht kwam te vervallen door het steeds verder opdringen van de vijand. Lt Van Oyen kwam met twee man op de commandopost van de 3e Compagnie in vak B aan. Bij deze eenheid bezette sm Waaldijk met de restanten van zijn sectie het steunpunt B4.

Te ca. 1530 besloot maj Tieland over te gaan tot een soort rondomverdediging met voorste lijn langs B1–C3 – commandopost inbegrepen – E–B4–B2–B1. Het bevel daarvoor bereikte te ongeveer 1615 de eenheden doch kon niet meer worden uitgevoerd omdat delen van de 1e en 3e Compagnie ondertussen bepaalde opstellingen hadden verlaten. Bij de 3e Compagnie paste men daarna eigener beweging de voorste lijn aan. Te 1745 verscheen kap De Jongh Swemer met de – inmiddels ook onuitvoerbaar geworden – orders van Tieland in het B-vak een perimeterverdediging in te richten. De militairen, die zich bij deze kapitein bevonden, werden ingezet ter versterking van de reeds door de 3e Compagnie betrokken opstelling. Sinds 1645 bestond geen verbinding meer met de commandoposten van Tieland of Kapitz. De commandanten in het laatste deel van de Paso-stelling waren geheel en al aan zichzelf overgelaten.

In de namiddag gaf het steunpunt B1 met de 7 lang 14 vuur af op vijandelijke afdelingen die zich in de richting van de kampong Paso bewogen. Dat waren de eenheden die in noordelijke richting doorstootten en te 2030 de kampong in handen hadden. De commandant van de sectie 7 lang 14, Ambonees sgt Pitahalouw (Reservekorps) bleef tot 1745 in stelling, berichtte daarna zijn compagniescommandant dat hij zijn opdracht niet verder kon voortzetten en verzocht toestemming terug te trekken. Na de beide vuurmonden te hebben vernield, meldde Pitahalouw zich met zijn complete bediening en in volmaakte orde op de commandopost.

De steunende wapens – in het bijzonder de ar-

tillerie en mortieren – deden tijdens de gehele vijandelijke aanval goed werk. Commandant mitrailleurcompagnie, lt De Jong, voerde in de middag de vier reservemortieren uit Galala op en nam daarna met acht stukken aan het vuur deel. De Japanse bron geeft nauwelijks bijzonderheden over het gevecht. Bataljon Kimura

„ . . . dashed, after having seized a strong enemy position prepared with several lines of obstacles and pill-boxes, with one part of his battalion into Paso (de kampong, JN), the main force of the battalion dashed into Halong on 1 February at 0530 hours.”

De geschiedenis van de Nederlandse commandoposten

De Nederlandse landmachtstaven op Ambon bestonden uit de staf van het Garnizoensbataljon der Molukken (maj Tieland) en de staf van de territoriaal commandant der Molukken (lkol Kapitz). Bij het ingaan van de alarmtoestand vestigde de bataljonsstaf zich te Galala; de territoriale staf bevond zich te Belakangsoja.⁴

Maj Tieland ontving te 0815 op 31 januari opdracht het commando van de Paso-stelling over te nemen van kap Uckerman. Hij verplaatste daarna zijn commandopost van Galala naar de betrokken stelling. Het 1e echelon werd langs de verharde weg ter hoogte van het steunpunt E beschoten van de andere zijde van de Binnenbaai en kwam te 0830 in de Paso-stelling aan. Over de intensiteit en het soort vuur werd niets vermeld. Het kan evenwel ten hoogste storend vuur op lange afstand zijn geweest, aangezien Kure Force na het bereiken van de Binnenbaai rechtstreeks op het vliegveld Laha aanviel. Kapitz vermeldde dat hij te 0900 op zijn commandopost Belakangsoja aan verbindingsmiddelen nog slechts beschikte over twee motorordonnansen en een verbinding met 2/21 Bn bestaande uit telefoon en liaisonradio. Door het uitvallen van de

⁴ Samenstelling bataljonsstaf: lt-adj (toen een soort chef staf) elnt J. M. van Ravenswaay Claasen; off vsd elnt P. van der Rest; gasoff elnt W. A. Blaauboer (tvs C Europese militie); twee Europese oo'n; een stafschrjver (brig); ca. 15 man toeg. personeel; drie motorordonnansen.

Samenstelling territoriale staf: kap-adj kap F. E. Chattelin; offn toeg. kap art D. N. Blankemeijer en kap inf H. J. Prager; artkap kap D. Buur (tvs C 4 Cie Kust- en luchtdoelart); gncap kap W. F. J. van Dun (gewestelijk geniechef); gnkd dirigerend off v gezondheid 2e kl (maj) L. J. J. Pfeiffer; mil adm en int kap F. C. Elemans; stafwacht en overig toeg. personeel.

telefoonverbindingen met de overige eenheden was hij genoodzaakt – volgens zijn verslag althans – de commandopost Belakangsoja te verlaten. Hij gaf aan dat de Australische liaisonofficier, lt G. T. Russell daarna van kol Scott opdracht kreeg naar zijn bataljon terug te keren met medenemen van de radio (SK 9/32).

Er bestaan evenwel andere lezingen over het verlaten van de commandopost; lt Van der Vijver kwam kort na het vertrek van Kapitz op de commandopost aan en rapporteerde (SK 9/36):

„Uit nadere informatie bij genoemde ordonnans (dat was de stadswachter die het bevel voor de aanval op Roetoeng overbracht, JN) was mij gebleken dat de territoriale commandant met zijn commandopost snel vluchtende was weggelopen – waarheen wist hij (de ordonnans, JN) niet – aangezien berichten zouden zijn ontvangen dat de vijand in groten getale zich reeds vlak bij de commandopost bevond. Bij de verlaten commandopost aangekomen vond ik er slechts een Australisch officier, die rustig bezig was blijkbaar het archief te vernietigen. Van schieten of iets dergelijks hadden wij niets gehoord. Later werd verteld dat er met een handgranaat zou zijn gegooid in de nabijheid van die commandopost, doch ik ontken dat zulks heeft plaatsgehad, aangezien dit dan door mij of mijn sectie zou zijn gehoord. Naar ik vernam zou de paniek en de daarop volgende vlucht te wijten zijn geweest aan de mededeling van een veldpolitie, ongeveer zeggend: „moesoeh soedah dekat, ada banjak seperti semoet” (de vijand is al dichtbij, talrijk als de mieren). Dat de ter beveiliging aanwezige infanterie een schot zou hebben gelost, is door mij niet gehoord.”

De bevindingen van lt Russell, de Australische liaisonofficier, luiden als volgt (Wigmore – *Thrust*):

„Scott subsequently quoted Russell as having reported to him: About 0900 hours I was out of HQ for a few minutes and got a report that some Jap soldiers were just above our HQ. I went back and as I did so, I saw Kapitz and all his Dutch staff disappearing down the road. I ran after them and asked where they were going and Kapitz said they were leaving at once for a new headquarters. I asked for orders and got none. I had only my batman with me and we were quite alone. I reported to you (Scott, JN) by phone and got your instructions to report at once to you at Bn HQ. I then returned to Dutch HQ and destroyed maps and papers which had been left intact as well as four or five telephones which were also left contacted and intact. Then, with my batman I got into my truck and drove to Amahoesoe and reported to you.”

De territoriale staf kwam te ca. 1130 op de commandopost van Tieland in de Paso-stelling aan.

Maj Tieland in zijn verslag (SK 9/28):

„Blijkbaar was de commandopost territoriaal commandant beschoten (in zijn eerste rapport van 21 mei 1946 schreef Tieland „zij zijn uit de commandopost weggevlucht,” JN) of aangevallen. De aankomst van al die mensen is wat hinderlijk voor de bevelvoering over de stelling. Wel meent verslaggever dat de territoriaal commandant het bevel over de stelling op zich zal nemen, doch dit gebeurt niet. De territoriaal commandant keurt alle maatregelen, door stellingcommandant genomen, goed.”

Het overhaaste vertrek betekende het totale verlies van de leiding over het gevecht en dat op een tijdstip waarop het grootste deel van het garnizoen nog geen gevechtsaanraking met vijand had. Kapitz en zijn staf reduceerden zichzelf tot nutteloze ballast. Gedurende het verdere verloop van het gevecht zijn geen territoriale bevelen meer gegeven. Tevens verloor Kapitz de verbinding met zijn sterkste troef: het Australische bataljon en de compagnie Bouman. Daarmee kwam elke kans op een wat krachtiger, offensief optreden te vervallen. De operatie viel nu compleet uiteen in de actie bij Paso en de pas veel later beginnende gevechten in zuidwest Laitimor en op het vliegveld Laha. Kapitz deed geen enkele poging om de verbinding met 2/21 Bn te herstellen. Te ongeveer 1330 kwam een motorordonnans van Scott op de met veel moeite gevonden commandopost in de Paso-stelling,

„... with a message to the effect ‘I don’t know your HQ location, I have no information as to the position, I have no instructions’. This was the last communication between Scott and Kapitz during the action.” (Wigmore – *Thrust*)

Kapitz antwoordde Scott slechts dat hij niet over verbindingsmaterieel beschikte en dat Scott verder naar eigen inzicht moest handelen. Aangezien de vijand tussen de Australische en Nederlandse troepen was doorgedrongen, achtte hij samenwerking niet meer mogelijk.

Het plotselinge vertrek met onbekende bestemming veroorzaakte ook bij de verzorgende eenheden te Ambon-stad grote verwarring. De beheerders van de materieeldiensten zochten letterlijk stad en land af, in de hoop Kapitz te vinden en opdrachten te krijgen voor de eventuele vernietiging van de voorraden. De officier van wapening, onder-lt J. G. van Raam, ging ten

slotte op eigen gezag tot vernietiging over. De voorraden in het VMvO (Verbruiksmagazijn Ministerie van Oorlog) vielen onbeschadigd in handen van de vijand.

Daarmee was evenwel de geschiedenis van de commandoposten niet ten einde. Bij de beschrijving van het gevecht om de Paso-stelling werd opgemerkt dat de staf sinds 1645 geen verbinding meer had met de compagnieën. De reden daarvoor was dat ook de Paso-commandopost werd ontruimd. Kapitz en Tieland waren naar Nontetoe vertrokken, ergo naar een locatie die lag buiten de door Tieland zelf bevolen perimenter. Daarover de *General Summary*, enz. (SK 9/43):

„After about 1645 hours, notwithstanding repeated attempts thereto, no communication could be obtained any more with Commanding Officer position Paso. As appeared afterwards, both Commanding Officer Paso and the Territorial Commander had left the HQ position in a hurry and had gone to Nontetoe, taking their staffs with them, without notifying their subcommanders of this move.”

Volgens Tieland werd de commandopost te ongeveer 1700 hevig beschoten uit zuidwestelijke richting, waarna een langer verblijf niet mogelijk was. Hij volgde daarna de territoriale staf die al eerder naar Nontetoe was vertrokken. Tieland vermeldde dat zijn verplaatsing telefonisch kon worden doorgegeven aan de artillerie en de mitrailleurcompagnie. Met ordonnansen trachtte hij de overige eenheden in te lichten. Zijn keuze voor de nieuwe commandopost viel op Nontetoe omdat zich daar nog aanvullingsplaatsen levensmiddelen en munitie bevonden. Een weinig steekhoudende reden voor een commandant die nauwelijks een uur tevoren bevel had gegeven voor een laatste rondomverdediging in de Paso-stelling.

De verplaatsing bleef onbekend bij de infanteriecompagnieën. Ervan uitgaande dat de staf deel van de perimeter zou uitmaken, trachtten de compagniescommandanten tot ca. 1800 de commandopost te vinden, hetgeen niet lukte. Vervolgens overlegden zij wat er nu moest gebeuren en in hoeverre zelfstandig kon worden beslist over de vraag of men zou capituleren dan wel doorvechten.

De capitulatie van de Nederlandse troepen

Na aankomst te Nontetoe bespraken Kapitz en Tieland de situatie met de daar aanwezige officieren. Besloten werd de strijd te staken en door middel van een parlementair contact met de vijand op te nemen. De zich in vak B bevindende officieren zagen te ca. 1800 een motor met zijspan voorzien van witte vlaggen passeren, bestuurd door lt F. E. A. H. de Jong met – onder anderen – als passagier lt J. M. van Ravenswaay Claasen. Een half uur daarna kwam het motorrijwiel uit de richting van kampong Paso terug, waarna Huizing het voertuig aanhield en te horen kreeg „Het is afgelopen”. De onderhandelaars vertrokken vervolgens naar Nontetoe. Huizing begaf zich naar de commandopost van het B-vak en deelde zijn bevindingen aan de commandanten mee. Bij het passeren van de witte vlaggen had de oudste officier, kap Uckerman, het hoornsignaal „ophouden met vuren” laten blazen waarna het vuur, zowel aan ’s vijands als aan eigen zijde, ophield. Teneinde met de parlementairs in het voorterrein geen aanleiding tot misverstand te veroorzaken, lieten de commandanten de wapens ontladen, de normale procedure tijdens oefeningen in vreedetijd. Te 1900 – nog steeds waren geen nadere orders ontvangen – verlieten de troepen de stellingen en verzamelden zich langs de weg, in de stellige overtuiging dat de capitulatie een feit was.

Wat daarna volgde, doet meer denken aan een misverstand over „einde oefening” dan aan een capitulatie in oorlogstijd. De uitgezonden contactpersonen waren te 1830 terug in Nontetoe met het bericht dat geen verbinding met de vijand was gemaakt. Kapitz kreeg spijt van zijn capitulatiebesluit en besloot het gevecht voort te zetten:

„De uitgezonden parlementair, de eerste luitenant F. E. A. H. de Jong, keerde onverrichterzake terug en deelde mede door de vijand beschoten te zijn. Daar de vijand blijkbaar geen kwartier wilde verlenen, werd besloten door te vechten tot de laatste man. Intussen verzamelden zich te Nontetoe uit de stelling ontkomen (een beter woord ware „gevluchte”, JN) militairen die met hun paniekverhalen verwarring stichtten.” (SK 9/32, Kapitz)

Maj Tieland kreeg opdracht de rondlopende militairen te verzamelen en daarmee af te marche-

ren naar het vak B, met andere woorden: „de oefening ging door”. Als resultaat werd steunpunt E weer bezet door de Europese militie, ditmaal onder bevel van lt W. A. Blaauboer. Rond 2030 kwam Tieland met de overigen in het vak B aan. Langs de weg Ambon-Paso trof hij daar alleen rustende militairen en verlaten stellingen aan. Iedereen meende – en niet ten onterechte – dat het was afgelopen. Onder deze omstandigheden was het opnieuw beginnen van een gevecht vanzelfsprekend uitgesloten. Maj Tieland begaf zich met kap Schouten en kap Uckerman naar de territoriaal commandant om de zaak uit te leggen en tot nieuwe gedragslijnen te komen. Te Nontetoe vond een stormachtig onderhoud plaats. De *General Summary*, enz.:

„After one and the other was put before the Territorial Commander, the latter maintained the order, given by him (doorvechten, JN) and this on account of the following considerations:

1. He (the Territorial Commander) was deceived by the reports of the proceedings, given to him by his officers and it appeared to him that the situation was much less serious than he thought it to be at the time he decided to show the white flag. He considered that his subcommandants had been intimidated by the very bold action of a handful of ‘snipers’, penetrated into our lines; this consideration he deducted from the fact that (according to him) only a few casualties had been suffered. He felt ashamed and not able to account for giving up fighting so soon.

2. According to him the showing of the white flag did not imply ‘surrender’, but only the indication of the desire to open negotiations, to which the enemy apparently was not inclined, shown by the fact that the officers bearing the white flag, had been driving several times to and fro, not succeeding in contacting the enemy.

When however, capt Schouten hereupon brought forward the seriousness of some fighting actions, of which he had knowledge at that moment, because some of his units had participated in these actions, the Territorial Commander altered his order in so far, that fighting would not be taken up again but that a waiting and prepared-for-action attitude should be assumed in the last occupied positions in B-sector, as not to be left defenceless against possible ruthlessness of the Asiatic enemy. Against the thus worded order both company-commanders declared to have no objections.”

Tieland, Uckerman en Schouten gingen vervolgens terug naar vak B en kwamen daar te ca. 2130 aan. Zij werden gevangengenomen voor zij de eigen troepen hadden bereikt. Vak B kon niet

worden herbezet, de aanwezige troepen waren reeds tijdens de bespreking met Kapitz in handen van de vijand gevallen.

Die zelfde avond gaf Kapitz zich over aan maj Kimura. De gehele bezetting van de Paso-stelling marcheerde af naar Ambon-stad en werd in krijgsgevangenschap afgevoerd. De Japanse bron:

„The allied units in Paso and Halong were pinned between our Right Assault Unit (Kimura, JN) and our Left Assault Unit (Doi, JN) which had occupied Amboncity, and the commander of the Dutch Army, Lt. Col. Kapitz surrendered with 800 men (including native troops) on February 1 at 0230 hours.”

Met de capitulatie van de Nederlandse troepen ging ook een aantal officieren van de Koninklijke Marine in gevangenschap, onder anderen de commandant maritieme middelen, kltz (KMR) J. J. Jager.

De gevechten in Zuid-Laitimor en de capitulatie van Scott

Op 31 januari, voor 0300, ontving Scott bericht dat de vijand op de zuidkust van Laitimor was geland. Lt W. T. Jinkins meldde bij dagaanbreken uit zijn opstelling op Goenoeng Nona dat vijandelijke schepen voor de zuidkust ten anker waren gegaan en dat verschillende oorlogsbodems langs de kust en voor de ingang van de Baai van Ambon patrouilleerden. Scott concludeerde dat de vijandelijke dreiging uit oostelijke richting kwam en dat zijn tegen het zuiden gerichte posities dus van front dienden te veranderen.

Te 0600 kreeg de compagnie Bouman opdracht zich gereed te houden voor het overnemen van de Eri-steiling, tot nu toe bezet door de A-Coy van Westley. Anderhalf uur later werd dat waarschuwingsbevel ingetrokken en kwam de opdracht naar Ambon te vertrekken om daar bij Koedamati in stelling te komen, ter beveiliging van het verzorgingsgebied aldaar. Scott belastte de plv commandant van A-Coy – kap J. M. Turner – met het bevel over de Koedamati-stelling.

De wijzigingen veroorzaakten veel verwarring bij de compagnie Bouman, die de gehele nacht bezig was geweest zich ter verdediging in te richten op de linkerflank van de Eri-stelling. Trans-

port bevond zich niet op de afgesproken plaats, voeding was niet bereid wegens het verbod bij duisternis vuur te maken⁵ en pas te 1030 was de incomplete compagnie verzameld bij het schoolgebouw te Eri. Kap Bouman begaf zich persoonlijk naar Ambon-stad en vernam daar — om precies te zijn bij de Rehoboth-kerk in de zuidrand van de stad — dat de compagnie was bestemd om, samen met Australische troepen mede bestaande uit verzorgingseenheden, stelling te nemen op een uitloper van de Goe-noeng Nona bij Koedamati. Laat in de middag lag de compagnie in stelling op de rechterflank van de Australiërs met front noordoost. Van Boumans 3e sectie bleek een brigade te zijn verdwenen, vermoedelijk niet door de Australische gidsen opgevangen en in de stad terechtgekomen. Als gevolg van de steeds wijzigende orders had de compagnie verschillende maaltijden gemist en was, nog voor een schot te hebben gelost, dodelijk vermoeid.

Het bevel voor het betrekken van een opstelling bij Koedamati was uitgegaan van Kapitiz. De geschiedenis daarvan werpt een schril licht op de samenwerking tussen Australiërs en Nederlanders. Kapitiz (SK 9/32):

„Intussen had de Australische commandant een hem gegeven opdracht tot het bezetten van een opstelling ter beveiliging van de keel der Nona-batterij en bewaking van de munitie-opslagplaatsen nabij Koedamati afgewezen, onder het motief dat zijn troepen de ingenomen posities niet konden verlaten en niet „movable” waren. De bij hem ingedeelde compagnie Bouman zou „more movable” zijn en kon op de linkervleugel van de Eri-stelling worden gemist. Deze compagnie bezette dan ook de Koedamati-stelling, terwijl enig Australisch personeel (bewakingspersoneel der munitiedumps) eveneens in stelling werd gebracht.”

Dat verwijt aan Scott lijkt niet terecht. Kapitiz volgde ook hier zijn gewoonte, opdrachten in benoemde compagnieën te geven. Scott was juist bezig met een frontverandering van zijn gehele bataljon; begrijpelijk dat hij enige vrijheid wenste bij de uitvoering daarvan. Hij miste liever een hem tijdelijk ter beschikking gestelde compagnie die was belast met een minder belangrijke taak, dan een organieke eenheid.

Om 1730 op 31 januari meldde Lt K. van der Vij-

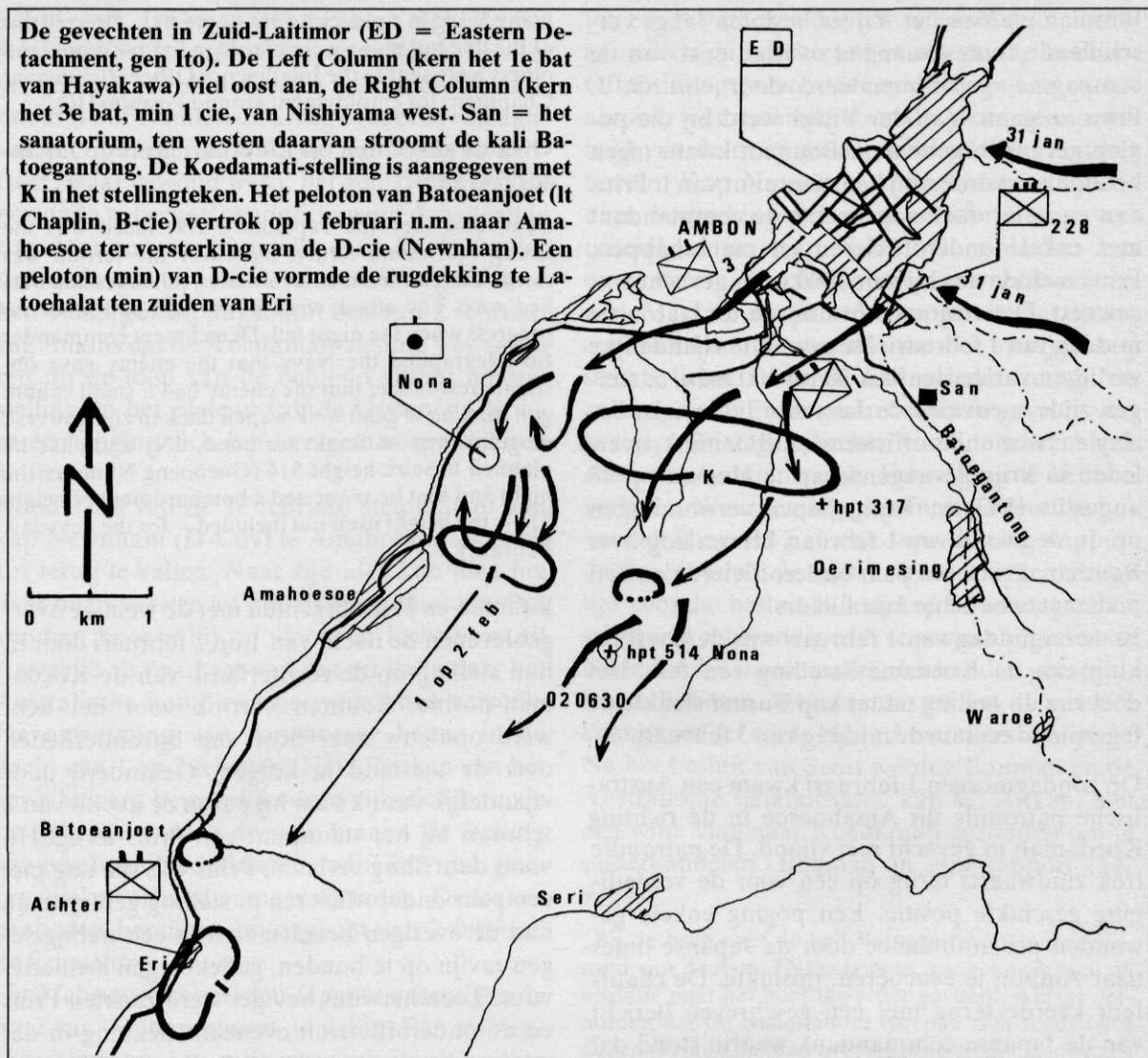
⁵ De cieskeukenwagen van het KNIL bestond uit twee kookpotten op wielen, getrokken door paarden; voor het kookvuur werd hout gebruikt.

ver zich bij Bouman met ca. 30 onderofficieren en manschappen uit Ambon. Van hem vernam Bouman de eerste gevechtsberichten: eigen troepen te Karangpandjang teruggedreven en vijand al doorgedrongen in de stad.

Scott had inmiddels zijn opstelling aangepast aan de vijandelijke dreigingen uit oostelijke richting, de commandopost van Amahoesoe naar Eri verplaatst en tevergeefs getracht nadere bevelen van Kapitiz te krijgen. Tegen 1600 van 31 januari nam men uit Koedamati waar dat de vijand het Sanatorium ten zuidoosten van de stad bezette. Op de Japanners afgegeven vuur had weinig resultaat, aangezien de afstand te groot was. De volgende ochtend (zondag 1 februari) zagen de Australiërs legervoertuigen en twee Australische ambulances uit de stad naar het Sanatorium rijden. Met zekerheid wisten zij nu dat de stad in handen van de vijand was. Korte tijd daarop kwam de Koedamati-stelling onder vijandelijk vuur te liggen.

Gen Ito meende dat, na de verovering van de stad en de verkregen scheiding tussen de Australische en Nederlandse troepen, het nemen van Zuid-Laitimor hem niet meer dan een dag zou gaan kosten. In de vroege ochtend van 1 februari liet hij de eenheden van kolonel Doi (de Left Assault Unit) in zuidelijke richting aanvallen. De Right Assault Unit van Kimura kreeg opdracht de omgeving van Paso te zuiveren. Na het hoge terrein ten oosten van de stad te hebben bezet, rukte Doi met twee bataljons naast elkaar naar het zuiden op. Het 3e Bataljon (Nishiyama) viel rechts (west) aan, de linkervleugel werd gevormd door het 1e Bataljon (Hayakawa). Rond 1000 op 1 februari barstte de aanval op de Koedamati-stelling in alle hevigheid los. De vijand ondervond op de westelijke flank zware tegenstand van een afdeling transportpersoneel onder de Australische Lt D. W. Smith en trok daarna terug om een nieuwe aanval in te zetten, die daarop de samenhang tussen de Koedamati-stelling en de Nona-batterij dreigde te verbreken. Verbinding van de batterij met de dichtstbijgelegen Australische eenheid was niet meer mogelijk en een uitgezonden ordonnans slaagde niet erin de Australiërs te bereiken. De Nona-batterij, die sinds de vroege ochtend onder Japans artillerievuur had gelegen, staakte te ca. 0900 het vuur. Het vijandelijke artillerievuur veroorzaakte en-

De gevechten in Zuid-Laitimor (ED = Eastern Detachment, gen Ito). De Left Column (kern het 1e bat van Hayakawa) viel oost aan, de Right Column (kern het 3e bat, min 1 cie, van Nishiyama west. San = het sanatorium, ten westen daarvan stroomt de kali Batoegantong. De Koedamati-stelling is aangegeven met K in het stellingteken. Het peloton van Batoeanjoet (lt Chaplin, B-cie) vertrok op 1 februari n.m. naar Amahoesoer ter versterking van de D-cie (Newnham). Een peloton (min) van D-cie vormde de rugdekking te La-toehalat ten zuiden van Eri

kele gewonden, waarna het personeel van de zoeklichten en de beveiligende sectie Inheemse militie op de vlucht sloeg. De achtergebleven Europese bediening vernietigde de batterijpositie tegen 1030 en trok grotendeels op de Australische Amahoesoer-stelling terug. Na de val van de Nona-batterij concentreerde de vijand zijn gehele aandacht op de Koedamati-stelling.

Evenals overall elders in Nederlands-Indië was de kustartillerie van weinig of geen nut gebleken: de stukken vuurden in nauw begrensde sectoren, die door de vijand werden ontweken en het vuur miste elke vorm van flexibiliteit.

Kap Bouman, zich bevindende op de rechtervleugel van de Koedamati-stelling en zonder enige verbinding met zijn chefs, begaf zich op 1

februari te omstreeks 0700 naar Scott om nadere gegevens over vijand en eigen troepen te verkrijgen. Bij zijn terugkeer maakte vijandelijk artillerie- en mortiervuur het hem onmogelijk zijn compagnie te bereiken. Na een ontmoeting met Van der Vijver gingen beiden naar de opstelling van de mitrailleurs op de uiterste rechterflank. De positie bleek verlaten. Het rapport van Bouman (SK 9/41):

„De omgeving van de opstelling was bezaaid met trechters van artillerie- en mortierprojectielen of van vliegtuigbommen. Het achtergebleven materieel (eten, blikken, kistjes, enz.) was doorzeefd met kogels. Stukken rots waren van de grote blokken afgeschoten. De sectie mitrailleurs was verdwenen, evenals het daarbij behorende beveiligende lichte-mitrailleursteunpunt. Ook de links gelegen steunpunten waren verlaten.”

Bouman en Van der Vijver besloten langs verschillende routes naar het overige deel van de compagnie, gecommandeerd door elnt G. J. Prins, te gaan. Van der Vijver werd bij die poging gevangen genomen. Bouman kwam tegen het donker worden bij het steunpunt van Lt Prins aan en vond daar nog slechts de commandant met enkele onderofficieren en manschappen. Prins meldde dat hij van 0800 af in gevecht was geweest. Dat vuurgevecht duurde tot laat in de middag van 1 februari. De geschatte vijandelijke verliezen varieerden van 30 tot 100 man, aan eigen zijde sneuvelde de Javaanse infanterist Saring en twee onderofficieren (J. Bloemink, overleden in krijgsgevangenschap te Hainan op 23 augustus 1943, en Tajib) liepen verwondingen op. In de avond van 1 februari bleven nog over Bouman, Prins, een paar onderofficieren en tien man met twee lichte mitrailleurs.

In de namiddag van 1 februari was de doorbreking van de Koedamati-stelling een feit. Het deel van de stelling onder kap Turner staakte de tegenstand eerst in de middag van 3 februari.

Op zondagmorgen 1 februari kwam een Australische patrouille uit Amahoesoe in de richting Koedamati in gevecht met vijand. De patrouille trok zuidwaarts terug op een voor de verdediging geschikte positie. Een poging enkele gewonden per ambulance door de Japanse linies naar Ambon te evacueren, mislukte. De chauffeur keerde terug met een geschreven bericht van de Japanse commandant, waarin stond dat gewonden pas konden worden doorgelaten nadat de Australiërs zich zouden hebben overgegeven. Het bericht deelde verder mee dat Kapitiz had gecapituleerd en dat de overige troepen geen kans meer hadden.

De gehele verdere dag viel de vijand de Amahoesoe-stelling aan. Het peloton van Lt Chaplin vertrok in de middaguren uit Batoeanjoet ter versterking van Amahoesoe. Kap Newnham (D-Coy) berichtte (Report by capt. C. F. Newnham referring to Amahoesoe and Eri; Wigmore – Thrust):

„From this time onwards many Dutch troops and Ambonese were drifting back from Kudamati and Batumerah; some even stated they were from Paso direction. It was estimated that by 1800 hours over 100 troops had been fed and watered. Confusion was caused by these troops coming through fire positions,

many being in a panicky state; some were directed out of the line but many were placed in fire positions, and others were sent to the Intelligence Officer (lieutenant Chapman) for employment around Position HQ.”

Over de gevechten op 1 februari geeft de Japanse bron aan:

„The unit they (de Japanners, JN) faced was the strong Australian Army, moreover the terrain was steep and reinforced with batteries, pillboxes and barbed wire. The attack went slowly and had made no progress when the night fell. Detachment commander Ito telegraphed the Navy that the enemy gave obstinate resistance; that the enemy had a small calibre gun (niet na te gaan welk wapen dat kan zijn geweest, mogelijk een antitankvuurmond, JN) and that he planned to seize height 514 (Goenoeng Nona) in the night and that he requested a bombardment of height 514 – the height itself not included – for the next day, February 2.”

Bouman en Prins brachten met de weinige overgeblevenen de nacht van 1 op 2 februari door in hun stelling op de rechterflank van de Koedamati-positie. Bouman vertrok voor het licht werd opnieuw naar Scott om bijzonderheden over de toestand te krijgen. Gehinderd door vijandelijk vuur kwam hij pas in de avond van 2 februari bij het steunpunt van Prins terug. Hij vond de stelling verlaten. Prins was die dag met een paar onderofficieren in stelling gebleven en had de overigen bevolen zich in een nabijgelegen ravijn op te houden, gedekt tegen artillerievuur. Toen het vuur heviger werd zochten Prins en de onderofficieren eveneens dekking in dat ravijn; zij constateerden dat alle manschappen waren verdwenen. Ook links van hen troffen zij geen Australische troepen meer aan. Prins concludeerde dat het met de tegenstand in de Koedamati-stelling afgelopen was. In de middag van 2 februari gaf hij zich over met de sergeanten J. Bloemink, F. A. H. Braaksma (overleden te Hainan op 22 juli 1945) en Sapran. Bouman ontmoette op zijn verdere tocht een Australische officier, en meldde zich met deze weer bij Scott. Ondertussen had hij ongeveer 20 militairen van zijn compagnie kunnen verzamelen.

Het peloton van Jinkins op de Goenoeng Nona werd op de avond van 1 februari aangevallen. De vijand was al tot op ca. 10 m genaderd eer de posten dat bemerkten. Na te zijn aangeroepen, antwoordden de Japanners dat zij Ambonezen waren, onmiddellijk daarna werd de stormaan-

val ingezet. De vijand kon echter met alle beschikbare vuur worden teruggeworpen. Een ter versterking uit Amahoese gezonden peloton onder lt S. F. Anderson kreeg eveneens een aanval te verduren waarbij de pelotonscommandant zwaar gewond werd; het gelukte Jinkins de gewonde te bergen. Anderson werd de volgende dag door een paar vrijwilligers naar de Japanners gedragen en – zoals later bleek – goed door hen verzorgd. Bij dagaanbreken van 2 februari zag Jinkins dat de Koedamati-stelling was verlaten. In de loop van de ochtend verliet hij zijn stelling op het plateau van de Goenoeng Nona in een poging zich bij de eigen troepen aan te sluiten.

Rond 2230 van de 1e februari stelde Scott aan kap Newnham (D-Coy) te Amahoese voor, op Eri terug te vallen. Naar zijn idee kon men het daar nog wel twee tot drie dagen uithouden. Bovendien hoopte hij op vloot- en luchtsteun uit Australië als resultaat van een uit Laha naar het Australische hoofdkwartier verzonden verzoek. De ontruiming van Amahoese begon in de nacht van 1 op 2 februari. Het afbreken van het gevecht werd bemoeilijkt door vijandelijke actie en gehinderd door de vele binnen de stelling aangekomen Nederlandse militairen die geen organieke verbanden meer vormden. De laatste eenheden bereikten bij daglicht van 2 februari de Eri-stelling.

Op 2 februari probeerden Japanse vaartuigen de Baai van Ambon binnen te varen. Een mijnenveger liep op een mijn en zonk, twee andere schepen liepen zware averij op. In de loop van die zelfde dag kreeg Eri voortdurende aanvallen van vliegtuigen en beschietingen van scheepsbeschut te verduren.

„These attacks and a grass fire started by the shelling, caused some withdrawals. Unrest became evident among the Australians on the 2nd. Some asserted that there had been too much „sitting down and taking it” and that they wanted to „get stuck into them.” (Wigmore – Thrust)

Wegens de voortdurende luchtaanvallen op de stellingen langs de hoofdweg verplaatste Scott zijn posities meer naar het oosten. Op de late avond van 2 februari besprak hij de situatie met zijn officieren. Levensmiddelen en water waren schaars en de concentratie van troepen op een betrekkelijk kleine oppervlakte zou waarschijn-

lijk zware verliezen door de te verwachten luchtaanvallen en beschietingen tot gevolg hebben. Offensief optreden, door middel van een nachtaanval, was moeilijk door de grote vermoeidheid van de troep en de onbekendheid met het terrein. Kap Newnham vermeldde dat tijdens deze bespreking een paar officieren van vermoeidheid in slaap vielen. De gedachte aan overgave stuitte echter op hevige weerstand van maj Macrae, de plaatsvervangende bataljonscommandant, die meende dat het bataljon nog slechts lichte verliezen had geleden terwijl de compagnie te Eri nog nauwelijks in gevecht was geweest. Bij dagaanbreken van 3 februari bleek een aantal militairen de Eri-stelling te hebben verlaten. Waarnemingsposten meldden dat boven het vliegveld Laha de Japanse vlag wapperde. Scott besloot de wapens neer te leggen. Enige tijd voor dat besluit had hij kap Bouman geadviseerd zich zelfstandig over te geven aangezien de Nederlandse troepen al eerder hadden gecapituleerd. Bouman weigerde dat en gaf de wens te kennen tot het einde bij de Australiërs te blijven. Na het besluit van Scott werden Bouman en de Australische bataljonsarts, kap W. Aitken, met een witte vlag naar Koedamati gezonden om te onderhandelen. Bouman in zijn rapport (SK 9/41):

„Bij de brug over de kali Batoegantong (in de zuidrand van Ambon, JN) gekomen, aangehouden en na visitatie naar het hoofdkwartier gevoerd. Aldaar vernomen dat de Nederlandse troepen zich reeds twee dagen tevoren hadden overgegeven en dat, aangezien door verslaggever daaraan geen gevolg was gegeven, deze troepen zouden worden doodgeschoten. Nadat verslaggever heeft verklaard, geen desbetreffende opdracht van de territoriaal commandant te hebben ontvangen, wordt deze uit krijgsgevangenschap opgehaald en wordt de zaak opgehelderd. Terwijl verslaggever op het hoofdkwartier wacht, komt nog een Australisch officier per auto aan. Deze officier is afkomstig van de Goenoeng Nona-stelling.”

De betrokken officier was lt W. T. Jinkins, die bij zijn pogingen eigen troepen te bereiken te Amahoese was terechtgekomen en daar niemand meer had gevonden. Onderweg ontmoette hij lt T. L. D. Graaf, commandant van de Nonabatterij, met een schriftelijk bericht van Kapitz waaruit bleek dat de Nederlandse troepen zich al op 1 februari hadden overgegeven. Het bericht ging vergezeld van een Japanse missive

vermeldende dat de vijandelijkheden tot in de middag zouden worden gestaakt teneinde Scott in de gelegenheid te stellen eveneens te capituleren. Jinkins en Graaf vonden geen Australische troepen en keerden uit de richting van Eri naar Amahoese terug, waar hun wegen zich scheidden. Jinkins ging richting vijand, werd door de Japanners opgevangen en op de commandopost van maj Hayakawa afgeleverd. Deze toonde zich zeer voorkomend, bracht de Australiër zelfs naar de gewonde Lt Anderson en vervolgens naar het hoofdkwartier van gen Ito, gevestigd in het kantoor van de assistent-resident, ten zuidoosten van Fort Victoria. Daar vernam Jinkins dat Scott zelf al contact met de vijand had gezocht. Hij kreeg een tweede bericht voor zijn bataljonscommandant mee en werd voor de overbrenging daarvan voorzien van een motorrijwiel. Toen Jinkins bij het bataljon aankwam, stond Scott op het punt zijn eenheid te verzamelen ten noorden van Amahoese. De ploeg met de witte vlag, waarbij Bouman zich bevond, kwam te ongeveer 1530 bij Scott aan. Bouman verzamelde de restanten van zijn compagnie, waarna Australiërs en Nederlanders richting Ambon afmarcheerden.

„Defeat was made more bitter by the battalion being photographed by Japanese cinematographers as it reached the enemy.” (Wigmore – *Thrust*).

He hates you . . .

Begin februari 1942, tijdens een conferentie met de Japanse staf, werd Kapitz op overduidelijke wijze door Scott genegeerd. Een Japanse officier zei na afloop tegen Kapitz „he hates you”.

De verhouding tussen Kapitz en Scott, die door allerlei omstandigheden, zoals het plotselinge vertrek van Roach en de late komst van Scott, nooit goed was geweest, verslechterde tijdens de gevechten. Na de capitulatie werd zij geheel en al vertroebeld door de vermoedens dat Kapitz de ligging van de stellingen in de Australische sector aan de vijand zou hebben doorgegeven.

„There are indications that upon surrender of the forces in the Dutch sector, there came into possession of the Japanese details of the position occupied by the Australians and Bouman's company; of the strength of the island's forces; the situation of land and sea minefields; and other facts important to the enemy in completing their occupation of the island. Such infor-

mation could for instance have facilitated the shelling of the Benteng (Nona) Battery and the entry of Japanese warships into the bay of Ambon, and the assault of the Australian positions from land, sea and air.” (Wigmore – *Thrust*)

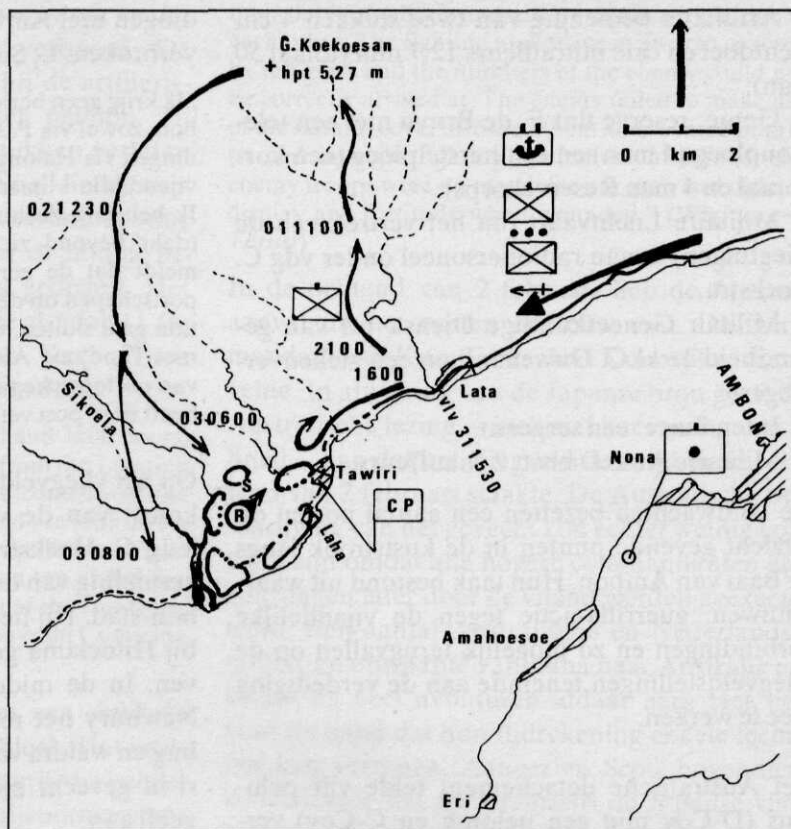
Hoewel veel van Scotts mening zal zijn ingegeven door verbittering over de afloop van het gevecht, lijkt het niet uitgesloten dat – zelfs zonder de eventuele actieve medewerking van Kapitz – een aantal belangrijke feiten bij de vijand bekend werd alvorens de capitulatie van de Australiërs een feit was. Het overhaaste vertrek uit de commandoposten maakt het zeer aannemelijk dat belangrijke bescheiden in handen van de vijand zijn gevallen. De juiste ligging van de mijnevelden ter zee werd in elk geval pas ná de capitulatie bekend. Het verslag van Lt K. van der Vijver (SK 9/36) maakt gewag van onverkwalijkelijke scènes tussen Kapitz en de commandant maritieme middelen Jager over het al dan niet aan de bezetters doorgeven van de ligging van de mijnevelden.

Het gevecht om het vliegveld Laha

Volgens Lt G. L. Snell (SK 9/35) waren opzet en indeling van het vliegveld minder gelukkig gekozen.

„Alle bommen- en munitiemagazijnen, radiostations, munitie- en vivres-opslagplaatsen lagen direct bij het vliegterrein. Men had gemakkelijk gebruik kunnen maken van de omringende heuvels voor ingebouwde magazijnen en zelfs voor hangars. De barakken lagen eveneens in de onmiddellijke nabijheid van de startbanen, niet gecamoufleerd, de houten barakken op een vijftigtal meters van elkaar. Men zag klaarblijkelijk niet in, dat verspreide legering hier absoluut noodzakelijk was, terwijl het terrein zich hiervoor toch uitstekend leende. Direct na het eerste bombardement, waarbij de barakken onder hevige vuur zijn genomen, is dan ook verspreide legering toegepast. Helaas met het gevolg dat een groot deel van de troepen in de open lucht moest bivakkeren, hetgeen in verband met de te Laha heersende malaria en de over het algemeen slechte weersomstandigheden, de gevechtskracht van de troep niet ten goede kwam. De RAAF en de infanterie operation rooms lagen op 50 meter van elkaar aan de voet van de heuvels noord van het vliegveld, een magnifiek mikpunt voor de Japanse bommenwerpers. Rustig werken was dan ook uitgesloten. Oorspronkelijk, dat wil zeggen direct vóór het uitbreken van de oorlog, werd de verdediging van het vliegveld toevertrouwd aan de 3e Compagnie (kap Schouten, JN) van het Garnizoensbatal-

Het gevecht om het vliegveld Laha. De Australische reserve (een pel), die op 31 januari n.m. bij Tawiri werd ingezet, is aangegeven met R, de opstelling van Lt Snell in de heuvels ten noorden van het vliegveld met S. Na de eerste mislukte aanval van 31 januari viel Kure Force voortdurend op Tawiri aan

jon der Molukken, welke compagnie grondig geoffend werd en — toen later de C-Compagnie (van 2/21 Bn, JN) arriveerde — volledig op de samenwerking met de Australische compagnie was ingesteld. Een tweetal weken voor de inval werd de 3e Compagnie vervangen door de B-Compagnie (dat hing samen met de nieuwe gebiedsindeling, JN). Bij het uitbreken van de oorlog moest het overgrote deel van de stelling nog worden schoongekapt (bevel Legercommandant: ophouden inrichten infanteriestellingen), terwijl te Laha het werk eerder werd stopgezet door de territoriaal commandant in verband met administratieve moeilijkheden. De stelling is dan ook niet helemaal kunnen worden schoongekapt, in verband met het geringe aantal arbeidskrachten. De Ambonese bevolking was in dit opzicht zeer te laken en weinig bereid tot medewerking.”

Het door Snell genoemde bevel „ophouden inrichten infanteriestellingen” werd enige tijd voor het begin van de vijandelijkheden gegeven. De bedoeling was de infanterie meer tijd te geven voor opleiding en oefening, hetgeen in deze periode hard nodig was door de vele organisatiewijzigingen, de invoering van nieuwe wapens en de zwaar op de eenheden drukkende wachtdiensten. De Legercommandant ging uit van het juiste principe dat in de eerste plaats burger-

werkkrachten en/of civiele bedrijven met mechanische uitrusting moesten worden ingeschakeld en dat de graafwerkzaamheden niet dienden te worden gedaan door soldaten met hun individuele pioniergereedschap. Helaas heeft deze goedbedoelde order in de praktijk een totaal averechtse uitwerking gehad. De interne verbindingen op het vliegveld waren even gebrekkig als overal: bovengrondse telefoonlijnen, in de meeste gevallen slechts bestaande uit een enkel lijntje. Na elke luchtaanval waren de verbindingen hopeloos gestoord. Een dag of vier voor de landing kon geen normaal gesprek worden gevoerd met staven of eenheden buiten het vliegveld. Maj M. W. H. Newbury, de commandant van het vliegveld, aanvaardde zijn commando pas op 20 januari en was tijdens de aanval nauwelijks op de hoogte van de situatie op en om Laha. In detail was de Nederlandse bezetting als volgt samengesteld.

— Infanterie: bemanning van twee mitrailleurkazematten (30 man), radio- en telefoonpersoneel (6 man militie en Reservekorps), personeel van drie overvalwagens (pantserauto's, 9 man) en 200 landwachten.

– Artillerie: bediening van twee stukken 4 cm luchtdoel en drie mitrailleurs 12,7 mm (totaal 50 man).

– Genie: reserve tlnt F. de Bruyn met een telefoonploeg (4 man) en een herstploeg (een korporaal en 4 man Reservekorps).

– Militaire Luchtvaart (na het vertrek van de vliegtuigen) 6 man radiopersoneel onder vdg C. Hoekstra.

– Militair Geneeskundige Dienst: off van gezondheid 1e kl C. Ouwehand en een ziekenverpleger.

– Intendance: een sergeant.

– Militaire Auto Dienst: 2 chauffeurs.

De landwachten bezetten een aantal posten op uitzicht gevende punten in de kuststrook langs de Baai van Ambon. Hun taak bestond uit waarschuwen, guerrilla-actie tegen de vijandelijke verbindingen en zo mogelijk terugvallen op de vliegveldstellingen teneinde aan de verdediging mee te werken.

Het Australische detachement telde vijf pelotons (D-Coy min een peloton en C-Coy) versterkt met twee brencarriers, drie mortieren van 3 inch en een verbindingsdetachement. Deze eenheden waren als volgt opgesteld.

– B-Coy (kap Perry, twee pelotons): een peloton noord van kampong Tawiri en een peloton langs de kust.

– C-Coy (kap Watchorn): een peloton aan de monding van de kali Sikoela, een peloton aan de westzijde van het vliegveld en een peloton in reserve bij de barakken.

De gevechtscommandopost van maj Newbury bevond zich in kampong Tawiri.

Op 29 januari begon de evacuatie van de RAAF waarna de vernielingen een aanvang namen. Res tlnt W. F. Kniestedt (hij kon later met Snell naar Australië ontkomen) was belast met de vernietiging van de olie- en benzinevoorraden en hij voerde het vernielingsplan op uitstekende wijze uit. De volgende dag meldden de kustwachten het verschijnen van vijandelijke vaartuigen bij Noesa Nive, de uiterste zuidwestpunt van Laitimor, en ten westen van Tandjong Alang, de kaap aan de ingang van de Baai van Ambon in het zuidoosten van Hitoe. De verbin-

dingen met Ambon-stad waren al op 30 januari verbroken. Lt Snell in zijn verslag (SK 9/35):

„Ik krijg geen berichten door. De verbinding met Ambon, zowel via Paso als langs de drie zeekabelverbindingen via Halong, is verbroken. Ik weet niets van de vijand, die – naar ik vermoed – al geland moet zijn. Ik heb nog slechts radioverbinding met Noesa Nive (daar bevond zich een kustwacht, JN) doch deze meldt dat de eerder genoemde oorlogs- en transportschepen op de zuidkust afstevenen en dat het station gaat sluiten. Ook heb ik nog telefoonverbinding met Tandjong Alang, doch behalve de waarneming van oorlogsschepen, koersende in zuidelijke richting, heeft deze post verder niets te vermelden.”

Op het vliegveld moest men noodgedwongen de komst van de vijand zonder meer afwachten. Vdg C. Hoekstra vertrok op 31 januari, na de vernieling van de lange-afstandsradio, naar Ambon-stad. Hij liep regelrecht in de armen van de bij Hitoelama gelande vijand en verloor het leven. In de middag van 31 januari bracht maj Newbury het reservepeloton bij Tawiri in stelling en weldra waren de beide pelotons bij Tawiri in gevecht met de vijand. De Japanse bron geeft aan:

„After the occupation of Hitoelama the Kure Force pressed on and at 1530 hours they were in front of the airfield. At 1600 hours the attack started but it came to a stop because of concentrated mortarfire. When the night fell the commander of the landing force requested that the airfield be bombed the whole next day. The commander of the 10th Company of the 228th Regiment, first Lieutenant Wakabayashi Toichi, stated his view on the situation and in order to capture the heights north of Laha airfield by means of a detour through the jungle, he led his company (versterkt met een groep mitrailleurs, JN) in the dark night of the 31st at 2100 hours into the jungle.”

Snell kwam op de dag van de landing tot de ontdekking dat zijn menagemeester, zonder opdracht of noodzaak daartoe, het levensmiddelenmagazijn had vernietigd. Voor de voeding werd zijn detachement nu geheel afhankelijk van de Australiërs. De bediening van de in de zuidwest-hoek van het vliegveld opgestelde mitrailleurs deserteerde. Met een tiental militairen – voornamelijk radio- en telefoonpersoneel, voorzien van drie pistoolmitrailleurs – betrok hij een stelling in de heuvels ten noorden van de startbanen. Een van de overvalwagens bleek onvindbaar en tijdens een controle constateerde Snell

dat de luchtdoelstellingen onbezett waren en dat de artillerielegeringsbarak was verbrand. De volgende dag, 1 februari, vond hij de artilleristen in stelling bij een Australisch peloton. Zij hadden, na een loos alarm, de stukken verlaten en de instrumenten vernield. Lt Snell liet de verlaten stellingen weer bezetten, waarna het vuur – weliswaar gebrekkig en zonder de nodige instrumenten – weer kon worden geopend. Het gevecht bij Tawiri ging de gehele zondag (1 februari) door. De mariniers van Kure Force maakten hier een moeilijke periode door:

„On February 1 at about 0600, 0900 and 1200 hours, requests for bombing were received from the Landing Force in front of Laha airfield. The contents of the messages were: 'In front of the airfield are four layers of barbed wire and more than twenty pillboxes. From the front we receive mortarfire and on top of this fire from the side of the batteries in front of the Doi Regiment. The movements of the Wakabayashi Company are unclear. We request bombing'.”

Het vliegveld was omgeven met een dubbele hekversperring die zeer effectief bleek. Het artillerievuur kwam van de Nona-batterij, die geheel op eigen initiatief – ook de batterijcommandant was verstoken van elke verbinding met de Nederlandse staf – het vuur op Laha (kaartvuur) had geopend. Op 1 februari viel de radioverbinding met Scott uit en was het vliegveld geheel op zichzelf aangewezen. Bij het Nederlandse detachement deserterde de laatste mitrailleurbediening. Snell versterkte zijn positie in de heuvels benoorden het vliegveld en beschikte daar nu over ca. 30 man, merendeels landwachten. Het lukte hem een telefoonverbinding met de commandopost van Newbury tot stand te brengen. De gehele nacht van 1 op 2 februari zette de vijand de aanval bij Tawiri voort en penetreerde bij duisternis tussen de beide pelotons door. Een ter versterking naar die hoek van het vliegveld gezonden Australisch peloton, onder bevel van Lt I. H. MacBride, wierp de geïnfiltrerde vijand in harde nabijgevechten terug. MacBride ontkwam, hoewel gewond, later naar Australië en meldde:

„About 0100 hours (Monday 2 February) heavy machinegun and mortarfire was directed at our positions and small parties of the enemy infiltrated between the platoons holding that area. My platoon proceeded to deal with the enemy detachment and there was hand to hand fighting. The enemy were located because of

their habit of talking and calling out in a high tone to each other. The fighting took place in an area covered by tall grass and the numbers of the enemy could not be correctly arrived at. The enemy failed to make use of the natural cover afforded them and seemed poorly trained in night fighting. In individual combat the enemy troops were no match for our men and did not display any fortitude when wounded.” (Wigmore – *Thrust*)

In de ochtend van 2 februari liep de Japanse aanval uit het oosten opnieuw vast. De commandant van Kure Force, Ieki Konosuko, sneuvelde. In afwijking van de Japanse bron geeft de Australische lezing – inclusief het verslag van Lt Snell – aan dat het vliegveld de strijd in de ochtend van 2 februari staakte. De Australische beschrijving van het gevecht kon echter weinig volledig zijn omdat alle hogere commandanten enkele dagen later door de vijand werden geëxecuteerd. Een aantal Australische en Nederlandse militairen ontsnapte van Laha naar Australië en kwam na veel avonturen aldaar aan. Het ligt voor de hand dat hun tijdrekening enkele leemten kan vertonen. Aangezien Scott bovendien constateerde dat op 3 februari de Japanse vlag boven Laha wapperde, mag worden aangenomen dat de Japanse data juist zijn.

De gehele dag (2 februari) bleef de Kure Force aandringen op luchtsteun. De commandant van het 2e Destroyer Flotilla, sbn Tanaka Raijo, vroeg bij gen Ito om landmachtversterkingen. De verovering van Laha werd beschouwd als een aangelegenheid van de Japanse marine en deze achtte het een belediging voor hun samurai-eer dat de Keizerlijke Marine kon worden opgehouden door een handjevol vijanden terwijl de landmacht op Laitimor snelle successen had geboekt. Tanaka was van plan een aantal landingsvaartuigen naar Halong te brengen en de landmachtversterkingen via de Baai van Ambon aan te voeren. Op 2 februari te 0800 gaf hij bevel de mijnen in de baai te ruimen, „but (Japanse bron) between 1330 and 1400 hours one ship sank and two were heavily damaged and at 1445 hours the mine sweeping was stopped”. Maj Kimura (1e Bataljon) kreeg nu opdracht zich over land naar Laha te verplaatsen. Hij vertrok met het grootste deel van zijn bataljon op 2 februari te 1600 van Halong.

Zonder veel actie van de grondstrijdkrachten werd het vliegveld op 2 februari voortdurend uit

de lucht aangevallen en met scheepsgeschut beschoten. De hevige aanvallen dwongen It Snell tot ontruiming van zijn stelling in de heuvels. Hij gaf opdracht te verzamelen langs de Sikoela-rivier, ten noordwesten van het vliegveld. Licht gewond en volkomen versuft door nabije bominslagen, kon hijzelf niet tijdig weggelopen. Met geniesoldaat-telefonist T. J. C. Benningshof bracht hij de dag door in een half stukgeschoten bunker. Na het afnemen van de aanvallen zond hij Benningshof naar de verzamelplaats aan de Sikoela en maakte vervolgens contact met lt F. de Bruyn en militie-sld T. Luitjens. Gezamenlijk begaf men zich naar de verzamelplaats met de bedoeling de volgende dag (3 februari) naar het vliegveld terug te keren; dat voornemen kwam echter te vervallen door de capitulatie op de ochtend van die dag. Snell vertrok met 33 man naar de noordkust van Hitoe, om dan naar Ceram te vertrekken en vandaar een poging tot ontsnapping naar Australië te wagen.

Op 3 februari intensiverde de vijand zijn lucht-aanvallen op het vliegveld. Bij het aanbreken van de dag begon Wakabayashi de aanval in de rug van Laha en spoedig daarna gaf de vliegveldbezetting zich over.

Als represaille voor de, tijdens de poging de mijnenvelden te ruimen, geleden verliezen — althans volgens sommigen — bracht de vijand in februari een aantal Australiërs om het leven. De executies vonden waarschijnlijk vooral plaats uit wraak voor de hevige tegenstand en om de schande uit te wissen over de grote moeite die de Keizerlijke Marine had ondervonden bij het opruimen van een stel „barbaren”. Geëxecuteerd werden onder anderen maj Newbury en de beide compagniescommandanten Perry en Watchorn. De Japanse pers gaf hoog op over de strijd om het vliegveld, het was (Wigmore — Thrust):

„... a record of blasting through forbidding mountains, thickly woven jungles (hier is enig voorbehoud geboden ten aanzien van de mythe van de „geboren junglesoldaat”, JN) and impassable roads or literally going over the bodies of dead comrades and hacking with blood and death in the midst of the enemy; a battle during which took place such heroism as to make the gods weep.”

Maj Kimura kwam te laat in Laha om nog iets

aan het gevecht te kunnen doen. Zijn bataljon nam alleen deel aan de zuivering van de omgeving.

Verliezen

De Japanse bronnen noemen alleen landmacht-verliezen, de marinecijfers bleken niet bekend te zijn. De voor het Eastern Detachment gegeven getallen luiden: 55 doden (waarvan 5 officieren), 135 gewonden, 1 dood paard en 4 gewonde paarden. Het grootste aantal Japanners viel waarschijnlijk bij de aanval op Laha. Het Eastern Detachment leed bij de verovering van Laitimor geen zware verliezen, nog die zelfde maand viel gen Ito op Timor aan.

Aan geallieerde verliezen noemt de Japanse bron 340 getelde doden, 2182 krijgsgevangenen (782 Australiërs, 334 Nederlanders en 1066 Indonesiërs).

Volgens de Australische lezing verloor Gull Force op Laitimor 15 doden en bedroegen de verliezen bij Laha — inbegrepen de geëxecuteerden — 309 man. De Nederlandse cijfers zijn niet bekend als gevolg van de vele deserties bij de Indonesische militairen en de onmogelijkheid na de oorlog verlieslijsten samen te stellen.

Na de capitulatie

Na de overgave van de geallieerde troepen werd Eastern Detachment belast met het militaire gezag op Ambon. Enige tijd daarna arriveerde 24 Special Base Force onder bevel van genmaj Hatakeyama Koichiro, waarna deze eenheid verder verantwoordelijk was voor de orde en rust . . . en waarschijnlijk ook voor de executies. Eastern Detachment zelf begon met de voorbereidingen voor de aanval op Timor en vertrok op 17 en 18 februari uit Ambon.

Enkele tientallen Australische en Nederlandse militairen bereikten via Ceram Australië. Snell kwam daar aan met negen man. Het grootste deel van het krijgsgevangen Ambon-garnizoen werd in de tweede helft van 1942 overgebracht naar Hainan, een eiland voor de kust van Vietnam in de Golf van Tonkin; velen zijn daar overleden.

Command, Control, Communications and Intelligence (C3I)

Het artikel van kolonel Fernig in het novembernummer (*Mil. Spect.* 151(1982)(11)481) heb ik met zeer veel interesse gelezen en bestudeerd; ook met bewondering, want er gaat heel wat werk schuil achter zo'n omvangrijke publikatie van maar liefst 24 pagina's druk!

Er is de laatste tijd nogal wat gepraat en geschreven over dit onderwerp, vooral hier in de Verenigde Staten, en daarom is het verheugend dat ook in de Militaire Spectator aandacht wordt besteed aan een zaak die klaarblijkelijk op het moment zo'n „hot item” is.

Na deze waardering echter ook wat (goed bedoelde) kritiek, want daarvoor is deze rubriek immers. Eerst een algemene opmerking over het artikel in zijn geheel.

Publicisten zitten bij het schrijven over zaken die (naar hun mening) nog maar weinig bekendheid genieten bij de lezers altijd met vragen als: wat wèl, wat niet behandelen; hoeveel of hoe weinig gedetailleerd en/of technisch gespecialiseerd; hoe lang of hoe kort, één lang of drie korte verhalen, enz. Deze vragen klemmen te meer als de scribent zelf overvloedt van enthousiasme voor het onderwerp en eigenlijk niets liever zou willen doen dan alles vertellen wat hij erover weet. Een zorgvuldige en kritische afweging van de hier bedoelde vragen maakt echter het verschil tussen een geschrift waar-

in het onderwerp op een duidelijke, informatieve en instructieve wijze wordt gepresenteerd en een ander waarbij de lezer wordt begraven onder een lawine van al dan niet met het feitelijke onderwerp (voldoende) verband houdende feiten en gegevens en waardoor — om een ander beeld te gebruiken — de lezer ten slotte door de bomen het bos niet meer kan zien. Het artikel van kol. Fernig heeft helaas dat karakter; de gemiddelde lezer, die niet langs andere weg van deze materie heeft kunnen kennismaken, moet na de 24 pagina's te hebben doorgeworsteld wel de indruk overhouden, dat zowat alles wat bij de Amerikaanse krijgsmacht gebeurt onder C3I valt, en zo is het toch beslist niet. (Even terzijde: in de Amerikaanse documenten en vakbladen wordt Command, Control, Communications and Intelligence in de regel afgekort tot C3I en niet tot C3I, uitgesproken als sie-kjoep-aa, waarin het Nederlandse „kubieke” zit en niet „drie”.) Ik geef een voorbeeld van een passage waarin zoveel onvoldoende met het onderwerp en met elkaar gerelateerde zaken erbij worden gehaald, dat de doelstelling van het betoog — dat is uiteenzetten wat C3I is, waar het begint en waar het eindigt — geheel de mist ingaat.

Op blz. 489 stelt schrijver onder het hoofd „Precision Guided Munition (PGM)”:

Voor de huidige PGM's is het nog nodig het projectiel te blijven volgen tot aan het doel om stuursignalen naar het projectiel te kunnen zenden. Het streven is gericht op een fire-and-forget-systeem, waarbij de stuurinformatie door een in het pro-

jectiel ingebouwde FLIR wordt ver-schaft.

Verderop in dezelfde paragraaf wordt verwezen naar het 155 mm geleide artillerieprojectiel „Copperhead”, terwijl en passant dan ook nog even „lock-on-before-launch”, de tegenhanger „lock-on-after-launch” en laser-sensors aan de orde komen. Wat heeft dat allemaal nu met C3I te maken? De rubricering van het complete artikel suggereert, dat het in deze subparagraaf „PGM” gaat om:

- het verkrijgen van gegevens over de vijand;
- op het niveau „operationeel”;
- met behulp van sensors;
- die zijn ingebouwd in precision guided munitions;
- en dat alles dan in het kader van C3I.

Laten wij met deze strekking van de subparagraaf voor ogen eens nagaan wat de schrijver meende allemaal erbij te moeten halen. Ik begin met een korte toelichting op het begrip „precision guided munitions”. Deze uitdrukking is in de jaren '75-'76 in zwang gekomen, toen men in — vooral financieel georiënteerde — defensiekringen gecharmeerd begon te raken van de gedachte dat het mogelijk zou zijn de verwachte massa's vijandelijke tanks te bestrijden met „munitions” (dat is in het Amerikaanse defensiejargon nagenoeg alles wat een knal geeft, van artillerieprojectielen tot mijnen, raketten, vliegtuigbommen en torpedo's) die zo'n nauwkeurigheid-van-het-enkeleshot bezitten, dat elk schot een eendvogel is. Een goed, samenvattend geschrift over PGM's is het in de zomer van 1975 verschenen Adelphi Paper van het International Institute for Strategic Studies in Londen, getiteld „Precision-Guided Weapons”. Het gaat bij PGM dus primair om de „precision” van het enkele schot en dat is een functie van „guidance”, in het bijzonder van de geleiding van het projectiel in het laatste deel van zijn baan (terminal guidance). Vatten wij wapengeleiding nu op in de wat theoretisch-abstracte zin van stuurkunde of cybernetica,

dan spelen daarbij inderdaad processen en mechanismen een rol, die — als het beslist moet — kunnen worden gelabeld met „command”, „control”, „communications” en/of „intelligence”, maar dat geldt dan bv. ook voor de normale besturing van een voertuig of zelfs voor het doodgewone lopen als voortbewegingsmethode. Zo kan wel bijna alles onder C³I worden begrepen.

Deze paragraaf over PGM is in dit artikel echter niet alleen misplaatst maar voor wat betreft de materiële inhoud ook op verschillende punten misleidend en zelfs onjuist. Zo heeft PGM niet veel te maken met de in deze passage geïntroduceerde begrippen „fire-and-forget” en „lock-on-before/after-launch”.

Bij de laatstgenoemde termen gaat het om de kwetsbaarheid van het lanceerplatform voor vijandelijke tegenmaatregelen; om de verkorting van de tijd die nodig is om met één doel af te rekenen; om de optimale benutting van het tijdstip en de tijdsduur van doelzichtigheid, e.d. Allemaal typische aspecten van geavanceerde wapengeleiding sec. Omdat schrijver echter ten onrechte een direct verband veronderstelt tussen deze pure wapengeleidingsfacetten en PGM's komt hij tot verkeerde conclusies met betrekking tot de toekomstverwachtingen. PGM is op het moment weliswaar nog geen achterhaalde, maar dan toch wel een veel minder hoopgevende zaak dan de tekst van deze paragraaf suggereert. Men heeft in de sedert 1975 verstreken jaren ervaren dat de vereiste precisie om het economisch zo aantrekkelijke één-kogelvoor-één-tank te verkrijgen niet op een goedkope wijze is te realiseren. Het Copperhead-project is onlangs om deze kosten-batenoverweging voortijdig gestopt. Overigens wordt de Copperhead door velen wel degelijk gezien als een echt fire-and-forget-systeem met lock-on-after-launch-vermogen, o.a. omdat het projectiel precies alles doet wat kol Fernig zelf als criterium geeft voor zo'n systeem: „Voor wat betreft lock-on-after-launch wordt het projectiel in een

algemene richting afgevuurd, zoekt zelf het doel en leidt zichzelf naar het uitgezochte doel”. Het enige wat het Copperhead-projectiel niet zelf doet, is ervoor zorgen dat het doel voldoende laser-energie uitstraalt, zodat het projectiel in het laatste deel van zijn baan daarop kan invliegen. De „verlichting” van het doel met een laser-designator (doelmarkeerder) geschiedt door een voorwaartse waarnemer in het terrein of uit een vliegtuig of helikopter.

Maar zelfs als wij onder fire-and-forget alleen echt volledig autonoom functionerende wapens willen rekenen, behoeven wij daarop ook niet meer te wachten, zoals schrijver in de PGM-paragraaf suggereert: die bestaan ook al jaren en ik geef daarvan één voorbeeld. Bij de Amerikaanse luchtmacht is de geleide lucht-grondraket AGM-65 Maverick in gebruik. Zowel in de oorspronkelijke A-versie als in de latere B-uitvoering is dat een echt fire-and-forget-wapen of, zoals men het bij de US Air Force liever uitdrukt, „launch-and-leave”. De raket bezit een volledig autonoom werkend televisiebesturingssysteem, zodat de piloot onmiddellijk na de lancering van de raket zijn aandacht kan verleggen naar nieuwe doelen of desgewenst het doelgebied geheel kan verlaten; de raket zoekt verder zelf zijn weg naar het doel. Van 1971 af zijn in totaal 19.000 AGM-65A's geproduceerd, en een deel daarvan is nog ingezet in de oorlog in Vietnam. Daarna is de B-versie gevolgd met een verbeterd TV-zoeken identificeersysteem. Vervolgens is in 1978 de ontwikkeling gestart van de nieuwste D-uitvoering. De produktie van dat laatste type zal dit jaar aanvangen. Kortom, de Maverick is niet alleen een volwaardig fire-and-forget-systeem, maar het wapen bestaat ook al bijna 12 jaar.

In het voorgaande heb ik willen laten zien dat een paragraaf als die over Precision Guided Munition in het kader van dit artikel beter had kunnen worden weggelaten. De leesbaarheid van het artikel en — wat het belangrijkste is — de dui-

delijkheid van het feitelijke onderwerp (C³I) zouden door de eliminatie zeker zijn gediend. Zo zijn er echter meer passages die in dit artikel niet thuishoren of incorrecte feiten en gegevens bevatten (heeft NAVSTAR-GPS nu 18 of 24 satellieten? Men vergelijk op dat punt eens blz. 493 en blz. 514 in hetzelfde nummer: ik geloof dat aoo De Gouw er dichter bij is).

Nog één specifieke opmerking moet mij van het hart, nu vooral als oud-verbindingsdienstofficier. Op blz. 487, onder AWACS en JTIDS, doet schrijver een poging een gecompliceerdere telecommunicatietechniek — spread spectrum — uit te leggen, in minder dan een derde pagina. Deze passage in deze vorm had echter weer beter achterwege kunnen blijven: de niet ingewijde lezer zal er op het gebied van spread spectrum nog niet veel wijzer door zijn geworden en de wel ingewijden hebben eveneens grote moeite met deze tekst! Een zin als: „... het te verzenden signaal over een grotere bandbreedte wordt gespreid dan voor dat signaal nodig is” zegt nu precies het tegenovergestelde van wat in de hedendaagse telecommunicatietechniek zo'n beetje het hoofdbod is: zuinig zijn met bandbreedte. Gelukkig is het gestelde in deze zin niet juist, maar de uitleg hoe het precies zit laat ik graag over aan een van onze vele telecommunicatie-ingenieurs.

Tot slot het volgende. Met dit vrij uitgebreide commentaar heb ik niet alleen een „mening van een ander” willen presenteren, maar beslist ook ermee tot uitdrukking willen brengen met hoeveel belangstelling ik het artikel van kol Fernig heb gelezen. Ik hoop dan ook dat onze liaisonofficier bij TRADOC/DARCOM het niet bij dit geschrift zal laten, want in zijn unieke positie is hij bij uitstek in de gelegenheid de lezers van dit tijdschrift uit de eerste hand te informeren over allerlei interessante wetenswaardigheden betreffende het Amerikaanse leger.

J. PELT, kol vbdd b.d.

Moet men slapende militairen wakker maken?

Het enige dat ontbrak aan majoor drs. N. F. J. Diks' voortreffelijke artikel met bovenstaande titel (*Mil. Spect.* 152(1983)(1)33) was dat zijn conclusie: *Inderdaad: „ons nieuwe leger” dient wèl haast te maken met het ter harte nemen van die historische les!* (van fnuikend slaaptেকort) in neonletters op de cover van de MS had moeten staan.

Wat mij als vrijetijdszeeman bij militaire oefeningen altijd in hoge mate heeft verbaasd, is het volkomen achterwege blijven van elke poging te komen tot een effectief wachtschema. Slechts bij de luchtdoelartillerie bestaat het begrip „shift”.

Het lijkt wel of de KL wordt bemand door twee soorten militairen: zij die door dik en dun op tijd naar bed proberen te gaan, en zij wier calvinisme geen slapende krijgslieden op het netvlies verdraagt. Het verschijnsel waarmee elke zeeman vertrouwd is — op onmogelijke uren een continubedrijf gaande houden, op de gekste tijdstippen te moeten opstaan en onder de merkwaardigste omstandigheden een snurkende wacht te kooi aan te treffen (maj Diks' afb. I over „prestatiebereidheid” door oefening aan de laars lappende) — is de militair volkomen vreemd. Sterker, er loopt een steil slag rond dat elke overdag even verkwikkend wegdommelenende militair als een krijgstuchtondermijnd verschijnsel beschouwt („a soldier should assume an erected position whenever his commander is in sight”).

Bij mijn laatste herhalingsoefening ging, tijdens de enige tactische oefening van drie dagen (tweede nacht ijskast!) in een hele maand, de commandant keurig op tijd naar kooi, evenals de plv, terwijl de VRC's Chinese zeewacht liepen (één keer op en nooit weer af), langzaam in het stadium rakende dat slechts een geluiddichte,

gecapitonneerde container (veters uit de schoenen) uitkomst kon brengen.

Behalve het inzicht dat krijgstucht en slapen niet strijdig met elkaar behoeven te zijn (Calvijn sliep ook wel eens) en een zodanige mentaliteitsverandering dat commandanten leren een genoeg erin te scheppen hun eenheid in geoliede continudienst te laten draaien, dienen ook aanpassingen van de uitrusting een wachtsysteem mogelijk te maken. Te denken valt aan voorzieningen in de wagens om tijdens verplaatsingen zo veel mogelijk kans op slapen te bieden aan alle niet-chauffeurs; en aan, bijvoorbeeld, slaapstoelen in CP's van waaruit de commandant het geblunder van zijn onderhebbers hazeslapend in de peiling kan houden.

Militairen zouden veel kunnen leren uit het boek van Glin Bennet, MD: *Beyond endurance* (Secker & Warburg, 1983), dat zich met name richt op de fysieke complicaties van oceaantochten door alleenzeilers. Immers, als er één activiteit is waarbij een geraffineerde omgang met slaap van belang is dan is dat bij het wekenlang solitair rondvaren op een boot, als schipper alleenverantwoordelijk zijnde voor het omzeilen van gevaren. Onlangs zeilde Desmond Hampton de „Gipsy Moth V” op de rotsen voor West-Australië tijdens de BOC-Challenge singlehanded round the World Race. Hij lag te slapen na een stormachtig, doorwaakt, etmaal. Ik ben wel eens slapend door de Shipping Lane, midden op de Noordzee, gevaren na het etmaal daarvoor zeer onzorgvuldig met mijn rust te zijn omgesprongen. Ik schrok wakker door het schroefgeruis van een trawler, waar mijn boot in galop op af bruiste. Tegenwoordig vaar ik lange afstanden voortdurend halfslapend, om pas zodra zich rampen dreigen voor te doen monter aan dek te springen.

Enige tijd geleden voeren wij met vier man aan boord van een negen meter lang Nicholson 31'-jacht, van Lowestoft uit in een clubtocht van de Vereniging voor Kustzei-

lers. Wij volgen altijd een wachtsysteem van één aan dek en drie rust, wat mij als „pilot” de gelegenheid laat op afroep beschikbaar te zijn: de overige bemanningsleden hebben minder zee-ervaring. Tegen de avond — wij waren halverwege de scheepvaartroute — trok het zicht dicht. Koud, klam en mistig viel de nacht, met enige spanning aan dek tot gevolg. Het besluit viel die avond een „rijk” diner te verzorgen, inclusief borrel vooraf en wijn aan tafel, teneinde het moreel op te schroeven. Eén man at en dronk aan de kaartentafel, en keek af en toe naar buiten; als je buiten niets ziet door de mist heeft het ook geen zin voortdurend aan dek te blauwbekken, terwijl schroefgeruis binnen de romp het beste hoorbaar is. Wat is een goed diner zonder tafelmuziek? Dus werd de marifoon bijgezet op de nood- en oproepfrequentie, kanaal 16. Daarop volgden wij de conversatie tussen twee jachten, waarop de hele bemanning (pa, ma en vier kinderen, toch al „low reserve stamina”) met reddingvesten om aan dek was gekropen in afwachting van de gevreesde bulbsteven. Tot koffietijd de volgende ochtend bleef de mist, en tegen die tijd waren die bemanningen uitgeput. Toegegeven: oorlammen en wijnen bevorderen de „cerebral performance” op de lange duur niet, maar onder de gegeven omstandigheden (voorzicht op ten minste vier uur slaap voor allen) vormden zij de beste medicijn om de gedachte aan blind voortdurende „substandaard”-Kaapverdianen te verzachten. Onnodig te vermelden dat de dekzitters de overtocht „verschrikkelijk” vonden, terwijl ons enthousiaste relaas over vier gangen, doortrokken met „Pomerol Clos l'Eglise 1962” in mid-Noordzee met een „onverantwoordelijk!” van de hand werd gewezen.

Ik geloof dat dit zelfde mentaliteitsverschil de schijnveiligheid bij continudienst in de KL parten speelt („als ik altijd wakker ben kan mij niets gebeuren”). Mischien hebben wij krijgslieden wel iets te lang vastgehouden aan de

stramme jongens-van-stavastmenttaliteit die ridderromans zo'n eigen charme geeft.

Wie in continudienst een eenheid door omringende gevaren wil loodsen, doet er goed aan *zo lui mogelijk* te zijn, uiteraard zonder de belangstelling voor succes te verliezen. Slechts wie onvermoeibaar streeft naar „gracious living” zal in „adverse conditions” de bovenlip stijf kunnen houden!

Voor veldheren blijven de vier uren slaap, die Napoleon Bonaparte slechts per etmaal behoefde, een jaloersmakend ideaal.

J. VANDERSMISSEN, res-kap art

Organisatie-ontwikkeling. Een panacee voor problemen rond OTAS-wijzigingen?

Als voormalig medewerker van de afd. Organisatie van de Landmachtstaf (ORG/LAS) werd uiteraard mijn aandacht getrokken door maj drs. Rous' artikel onder opgemelde titel (*Mil. Spect.* 152(1983)(2)80). Al direct struikelde ik over zijn inleiding, waarin hij letterlijk stelt: „Tevens wil deze bijdrage een uitdrukking zijn van mijn gevoel van onbehagen over de *schijnbaar moeiteloze manier* (cursivering van mij, H.) waarop binnen de krijgsmacht organisatieproblemen worden „opgelost” door middel van OTAS-wijzigingen”; daarmee verwoorde hij een terechtwijzing die ook werd gericht naar ORG/LAS, die zich — overigens samen met vele medewerkers buiten die afdeling — bezighoudt met organisatieaanpassingen die uiteenlopen van zeer klein (bv. een extra kok in een kazerne) tot zeer ingrijpend (bv. een project als de Leopard 2). Door deze aanloop te nemen, verplichtte de auteur zich m.i. wel, in het verdere van zijn artikel nader te adstrueren wat door hem werd bestempeld als „schijnbaar moeite-

loos” omspringen met organisatieproblemen, in het bijzonder binnen zijn eigen krijgsmachtdeel de KL, en dat dan vervolgens te toetsen aan de door hem gepresenteerde strategieën. Maar niets van dat alles; na eerst onder de titel „Waarom organisatieontwikkeling?” een aantal algemene open deuren nogmaals te hebben geopend, vindt schr. het zinvol de lezers onder het hoofd „Methoden van organisatieontwikkeling” te confronteren met een overmaat aan vakjargon van organisatieontwikkelaars van naam, geput uit niet minder dan negen bronnen, zonder echter ook maar een enkele maal een relatie te leggen met de organisatieproblemen van de krijgsmacht in het algemeen dan wel met die van de Koninklijke landmacht in het bijzonder. Des te verbazingwekkender acht ik dan ook des auteurs eindconclusie:

Uit hetgeen in dit artikel te berde werd gebracht, kan samenvattend het volgende worden geconcludeerd. Zonder te kort te doen aan de ontwikkelaars van nieuwe OTAS-(organisatie) vormen, zal het duidelijk zijn dat de „invoering” van een nieuwe OTAS niets, of nauwelijks iets, heeft te maken met de hier gepresenteerde OD-strategieën. De problemen (waarvan de schrijver naliet er ook maar één te beschrijven! H.) die ontstaan wanneer een grote organisatiewijziging wordt uitgevoerd, zijn duidelijk herkenbaar in de diverse strategieën.

En ten slotte pleit schr. voor het inzetten van meer organisatieontwikkelingsdeskundigheid, die hij reeds „in huis” aanwezig acht, *waardoor vele organisatiewijzigingen aanmerkelijk soepeler zouden kunnen verlopen.*

Hoewel ik waardering heb voor de auteur die terecht dit belangrijke onderwerp heeft willen aansnijden, acht ik het te enen male onjuist dat hij hen die zich bezighouden met onze „organisatie” afschildert als betrof het compagniesadministrateurs die VAB-mutaties opmaken. Omdat hij dat in feite ongefundeerd doet, meen ik dat het onderstaande weerwoord als rechtzetting kan dienen.

ORG/LAS

Een aantal jaren geleden bevond ORG/LAS zich eigenlijk aan het einde van het af te leggen „legerplanningstraject”; via haar Sectie Realisatie Legerplannen werden de Secties Organiseatievaststelling en Organiseatievastlegging (OTAS) geactiveerd. De gewijzigde ministeriële organisaties (KL-deel) en de toenemende financiële en tijdsdruk leidden tot een steeds grotere behoefte aan een meer integrale planning. Als gevolg daarvan werd de directe inbreng van ORG/LAS — ook in projecten die nog in de planningfase verkeerden — geleidelijk sterker; die inbreng had de vorm van o.m. het vaststellen van organisatorische consequenties voor de bestaande organisatie, en het opmaken van zg. plan-OTAS'en. Daarbij zij opgemerkt dat de „spontane organisatievoorstellen”, die werden geïnitieerd uit de bevelsressorts van de BLS (1 LK, COKL, NTC, e.d.) en die van enige importantie waren, bepaald niet werden afgedaan met Haagse „groene-tafeldeskundigheid” maar integendeel zeer zorgvuldig werden behandeld: zij leidden tot tientallen organisatiegesprekken, -vergaderingen en -onderzoeken door organisatieadviseurs van DEBKL (zeker niet uitsluitend economen!) met en bij de belanghebbenden.

Organisatieklimaat

De door maj drs. Rous aan French en Bell ontleende vergelijking van de organisatie met de ijsberg, waarbij de formele organisatie — de structuur — zich boven de waterlijn bevindt en het organisatieklimaat — de cultuur — daarbeneden, ergo onzichtbaar en onberekenbaar, sprak mij wel aan. Ook ik ben van oordeel dat de structuur en het klimaat van de organisatie elkaar niet moeten bijten. Uit eigen ervaring als voorzitter van vele organisatievergaderingen kan ik maj Rous verzekeren dat het organisatieklimaat veelal een dominerende factor was bij de behandelde organisatievoorstellen. Een sprekend voorbeeld daarvan, dat vele lezers zich nog zullen herinne-

ren, is dat van de zg. POL-structuur in de COKL-sector. Die functioneel ingedeelde organisatie, waarin staffunctionarissen tevens een lijn- (lees commando-) functie vervullen, met duidelijk afgebakende bevoegdheden, werd in het begin van de jaren '70 gehanteerd als blauwdruk voor alle opleidingscentra. Na enkele jaren bleek die structuur echter in verschillende gevallen níet te werken zoals men aanvankelijk had verwacht; in het bijzonder werd dat veroorzaakt door factoren die het organisatieklimaat bepaalden. De leiding van de KL ging dat probleem niet uit de weg, maar had de moed te besluiten tot een grondige aanpak die erin resulteerde dat de organisatie zoveel mogelijk werd aangepast aan de „plaatselijke” behoeften.

Overigens ben ik van mening dat ervoor moet worden gewaakt dat het organisatieklimaat in de KL een te sterk accent zou krijgen. Immers, dat klimaat wordt in essentie bepaald door de mens in de organisatie. Maar die mens in de KL-organisatie wisselt voortdurend van plaats, en met hem wisselt ook het klimaat. Mijn ervaring heeft mij geleerd dat sommige „overspannen” situaties, die men toeschreef aan de organisatiestructuur en die daarom ook leidden tot wijzigingsvoorstellen, niet zelden in de loop van de stafbehandeling reeds bleken te zijn achterhaald doordat inmiddels de personeelsbezetting was veranderd of bv. een nieuwe commandant met een andere aanpak was gekomen.

Hopelijk heeft mijn summiere weerwoord maj Rous' gevoel van onbehagen enigszins kunnen wegnemen. Aan zijn methoden van organisatieontwikkeling wil ik bepaald niets afdoen. Willen die methoden echter inderdaad dienen als *een panacee voor problemen rond OTAS-wijzigingen*, zoals hij zich afvraagt, dan moge ik hem raden af te dalen van het theoretische naar het concrete, en vooral met beide benen op de „KL-grond” te blijven staan.

P. HUYSMAN lkol inf

ANTWOORD

OP MENINGEN
VAN ANDEREN

Command, Control, Communications and Intelligence (C3I)

Ik ben kolonel b.d. Pelt zeer dankbaar voor zijn uitgebreide reactie. Zijn eerste punt van kritiek (bomen en bos) aanvaard ik deemoedig. Ik vond het onderwerp PGM echter dusdanig belangrijk dat ik niet eraan voorbij wilde gaan. Aangezien PGM met niet al te veel moeite kan worden gerelateerd aan „vijandbeeld”, heb ik mij laten verleiden te zondigen tegen de regel „keep it simple”. Ik ben daarmee achteraf toch wel gelukkig, omdat het nu voor kol Pelt aanleiding is wat dieper daarop in

te gaan. Mogelijk kom ik in de toekomst zelf ook nog terug op dit belangwekkende onderwerp, in het kader van een in voorbereiding zijnd artikel over „Airland Battle 2000” waarin vooral het aanvallen van het 2e echelon nader zal worden belicht.

Voor NAVSTAR/GPS was het oorspronkelijke aantal satellieten 24. Het Amerikaanse Congres heeft echter (in verband met een kostenoverschrijding) in het programma gesneden, zodat thans slechts 18 satellieten zijn voorzien. Ten slotte dan de opmerking over „spread spectrum”. Het lijkt mij verstandig de raad van kol Pelt op te volgen en te verwijzen naar een telecommunicatiedeskundige; zie daarvoor het artikel van lkol ts ir. K. de Vries (*Mil. Spect.* 151(1982) (5)219). P. A. FERNIG, kol inf

Moet men slapende militairen wakker maken?

Ik ben blij verrast met het commentaar van de heer Vandersmissen die, gezien zijn ervaringen uit de *echte praktijk*, weet wat het betekent wanneer commandanten in beslissende situaties vitale zaken als slaapbehoefte veronachtzamen.

Ik hoop dat onze commandanten, indien het echt „spannend” wordt, een zelfde koelbloedigheid ten toon spreiden als hij op die mistige Noordzee in zijn Nicholson 31'-jacht. Het door hem aanbevolen boek van Glin Bennet, „Beyond endurance”, zal ik dan ook zeker lezen. drs. N. F. J. DIKS, maj mpsd

Organisatie- ontwikkeling. Een panacee voor problemen rond OTAS-wijzigingen?

Het artikel beantwoordt inderdaad aan mijn bedoeling een discussie te openen, waaraan lkol Huysman als eerste gevolg geeft; ik stel dat op prijs, te meer omdat hij als voormalig medewerker van de afd. Organisatie van de Landmachtstaf als kundig mag worden aangemerkt.

Ik wil beamen dat er sprake is van een open deur die nog steeds openstaat; daardoor zijn echter nog waar weinigen binnengegaan. ▷

Lkol Huysman geeft terecht aan dat bij mij als schrijver een gevoel van onbehagen bestaat doordat *schrijver* uit het werkveld signalen ontvangt, dat er *schijnbaar* moeiteloos organisatiewijzigingen worden doorgevoerd. Welnu, lkol Huysman heeft een poging gedaan dat gevoel van onbehagen weg te nemen door aan te geven hoe zorgvuldig dat alles in de praktijk gebeurt. In zijn voorbeeld geeft hij juist goed weer wat ik bedoel: wanneer hij immers spreekt van de moed van de KL-leiding om e.e.a. grondig aan te pakken door bij geconstateerd falen de organisatie zoveel mogelijk aan de plaatselijke omstandigheden aan te passen, dan is men pas bezig met de eerste stap op het OD-traject en moet er nog een zeer lange weg worden afgelegd. Verder is het voorbeeld niet zo goed gekozen voor *zijn* bewijsvoering omdat de POL-structuur juist in de praktijk besturings-, coördinatie- en verticaliseringsproblemen geeft die op hun beurt het werkklimaat ongunstig beïnvloeden (en niet andersom).

Overigens moet ik opmerken dat een organisatiecultuur inderdaad een produkt van mensen is, maar vervolgens een gegeven (het gezicht en de indentiteit van een organisatie) dat blijft voortbestaan ondanks doorstroming of wijziging van personen.

Juist in mijn artikel had lkol Huysman kunnen lezen dat ik pleit voor een integrale aanpak van organisatieproblemen waarbij personele verandering uiteraard een onderdeel vormt van de OD-benadering. Het zij nogmaals gezegd: schuiven met mensen zonder het organisatieklimaat en de veranderingen daarin te bezien, *kan* verkeerd uitpakken.

Tot slot wil ik lkol Huysman geruststellen, dat de goed bedoelde raadgeving aan het einde van zijn commentaar overbodig is, aangezien juist van de praktijk uit de signalen zijn gekwantificeerd.

drs. J. G. P. Rous, maj int

BOEKEN

Brieven uit Sumatra 1928-1949, door J. J. van de Velde, 224 blz., geïll. Uitg.: T. Wever, Franeker, 1982. Prijs: f 35,-.

Het einde van het koloniale bestuur over het toenmalige Nederlands-Indië is voor vele oudgedienden een moeilijk te verteren zaak geweest. De ontwikkelingen die destijds hebben geleid tot de soevereiniteitsoverdracht worden ook nu nog vaak op emotionele wijze benaderd en beoordeeld, zo niet *veroordeeld*. Veler pennen zijn daardoor ook in beweging gebracht, en de voor- en tegenstanders van die ontwikkelingen hebben zich niet onbetuigd gelaten maar hun wederzijdse standpunten in tal van publikaties aan hun tijdgenoten en medeburgers voorgelegd.

Een schrijver die een ietwat andere werkwijze heeft gevolgd, is Van de Velde, wiens zojuist verschenen boek getuigt van een aanpak die door anderen gewoonlijk niet kon worden toegepast omdat zij ten gevolge van de gang van zaken in en na de Tweede Wereldoorlog niet meer konden beschikken over vergelijkbaar materiaal. De voormalige bestuursambtenaar Van de Velde die in 1928, onmiddellijk na te zijn gepromoveerd, naar Indië sloop ging, schreef tijdens zijn reis en daarna met grote regelmaat brieven naar zijn familie in het moederland. Die correspondentie werd klaarblijkelijk zeer zuinig bewaard, want het thans verschenen boekwerk is in feite niets anders dan een letterlijke weergave van al die bewaard gebleven brieven, verlucht met de indertijd meegezonden foto's.

Het ligt voor de hand dat aldus een

boek is tot stand gekomen dat een sterk subjectief beeld tekent van de ontwikkelingen in de beschreven periode, te weten de laatste twee decennia van het Nederlandse bewind. De schrijver blijkt reeds bij zijn aankomst in Nederlands-Indië ermee te hebben gerekend dat hij waarschijnlijk behoorde tot de laatste generatie van Nederlandse bestuursambtenaren over dat gebied; zijn persoonlijke opvattingen sippelen hier en daar door in de brieven die hij toen verzond, en kondigen als het ware aan dat hij in een later stadium duidelijk op de hand van de anti-koloniale vrijheidsstrijders zal zijn.

Merkwaardig doet het aan dat de schrijver op geen enkele wijze kennis geeft van wat hem ertoe bevoogd dit boek in de openbaarheid te brengen. Het enige voorwoord dat de lezer althans eerder zou kunnen informeren, is van de uitgever. Dat bevreedt te meer, omdat de auteur toch onmiskenbaar niet heeft willen volstaan met het simpelweg reproduceren van zijn destijds brieven. Weliswaar schrijft de uitgever dat het hier gaat om „de onopgesmukte indrukken” van de auteur, maar reeds bij de eerste brief vraagt de lezer zich af of Van de Velde werkelijk daarin precies nog eens zal hebben herhaald wat zijn familie ongetwijfeld wist, namelijk hoe het hem was vergaan tijdens de promotie in Leiden. En voorts ontgaat het de kritische lezer geenszins dat de hele briefwisseling is gesteld in de spelling die momenteel gebruikelijk is, maar die toch sterk afwijkt van de in 1928 geldende regels! Daaruit blijkt zonneklaar dat het persklaar maken van dit boekwerk méér heeft gevegd dan alleen maar het bundelen van de correspondentie, en de lezer vraagt zich dan ook af in hoeverre er misschien meer kan zijn aangepast dan uitsluitend de gebezigde spelling. Dat er ook aan de feitelijke inhoud zou zijn geschaafd, is zeer wel mogelijk: een indicatie in die richting zou bijvoorbeeld kunnen worden gevonden in verschillende passages die betrekking hebben op de laatste fase van het beschreven

tijdvak, in het bijzonder waar het gaat om de houding van de toenmalige Nederlandse gesprekspartners met zowel de Amerikaanse en Britse politici als de Indonesische leiders; daar vindt de lezer verschillende zinsneden cursief gedrukt, terwijl het nagenoeg niet aannemelijk is dat zulks het geval is geweest in de oorspronkelijke briefwisseling. Met andere woorden, het heeft er de schijn van dat de schrijver — „being wise after the facts” — achteraf wel eens hier en daar iets kan hebben aangescherpt dat zijn eigen gelijk kan onderstrepen. Het is in het bijzonder vanwege dié mogelijkheid dat moet worden betreurd dat de schrijver niet in een Voorwoord heeft willen neerschrijven welke drijfveren hem precies hebben bewogen tot het doen uitgeven van dit boek. Want zoals de zaak nu ervoor staat, moet de lezer erop vertrouwen dat de uitgever instaat voor de goede trouw van de auteur, van wie hij vermeldt dat diens boek „is bedoeld als de vastlegging van een stukje geschiedenis door de per-

soonlijke belevenissen van een enkel individu”.

Dat aan deze publikatie een wezenlijk stuk informatie ontbreekt, moge uit het vorenstaande duidelijk zijn geworden. Betreurenswaard, zeer zeker, want er is stellig behoefte aan een boek dat verantwoord opening van zaken geeft over de in veler gedachten ontegenzeggelijk omstreden standpunten van hen die destijds de beslissingen hebben voorbereid en genomen. De auteur van dit boek zou stellig een dergelijk boek hebben kunnen schrijven, want hij was toentertijd ongetwijfeld te betitelen als *nourri dans le sérail*: niet voor niets benoemde HM de Koningin hem op voorstel van dr. Van Royen tot lid van de delegatie die de slotonderhandelingen met de vertegenwoordigers van de Republiek Indonesia diende te voeren. Inderdaad, hij zóu een verantwoord boek hebben kunnen schrijven... men mag zich afvragen waarom hij het dan niet heeft gedaan.

W. WALTHUIS

Opmars naar Rotterdam, dl 2 — Van Maas tot Moerdijk, door E. H. Brongers, 284 blz., geïll. Uitg.: Hollandia, Baarn, 1982. Prijs: f 38,50.

Als vervolg op het reeds eerder verschenen eerste deel — *De luchtlanding* (zie *Mil. Spect.* 151(1982) (11)525) — beschrijft Ikol Brongers in het tweede deel de oorlogshandelingen in de meidagen van 1940 die zich hebben afgespeeld in het zuiden des lands.

Ook ditmaal is het voor de lezer uitermate moeilijk vast te stellen wat de eigenlijke drijfveren zijn geweest die de schrijver hebben bewogen tot het te boek stellen van deze toch wel omvangrijke trilogie. Weliswaar verklaart hij zelf in de *Inleiding* „Dit werk wil voor het eerst een zo volledig mogelijk overzicht geven van de opmars naar Rotterdam”, maar het vermelden van die doelstelling is toch onvoldoende voor het beantwoor-

den van wezenlijke vragen die de lezer bekruipen terwijl hij het boek leest. Enerzijds is het Brongers' streven — dezerzijds werd daarop reeds gewezen in de recensie van zijn boek *Afsluitdijk 1940* (*Mil. Spect.* 147(1978)(9)423) en de discussie ter zake in de rubriek „Meningen / Antwoord op meningen van anderen” (*Mil. Spect.* 147(1978)(12)577) — de recente krijgsgeschiedenis te populariseren; daarmee wendt hij zich ook terecht tot het grote lezerspubliek. Anderzijds evenwel spant hij zich ten zeerste in om een wetenschappelijk cachet te etaleren door op verschillende plaatsen in zijn eigen tekst onverbloemde terechtwijzingen uit te delen aan andere auteurs die kennelijk onjuist hebben geschreven over zaken waaromtrent hijzelf klaarblijkelijk wél precies het naadje van de kous weet: men vraagt zich dan af of Brongers nu verwacht dat de brede massa van de lezers waarop hij mikt ook al die andere bronnen nauwkeurig

zal hebben gelezen, zodat zij kan instemmen met de in dit boek uitgedeelde berispingen! Eerder lijkt het gewettigd, te veronderstellen dat het gros van zijn lezers weinig interesse heeft voor de haarkloverijen tussen geschiedschrijvers die elkaar bestrijden op de vierkante millimeter. Soms schijnt ook Brongers zich dat bewust te zijn, want op een aantal uitzonderingen na geeft hij niet per citaat aan uit welke bron hij dat heeft overgenomen: de lezer kan het derhalve bezwaarlijk verifiëren, ook al niet omdat de — overigens imposante opsomming van bronnen waarmee ook dit deel besluit — nauwelijks als handwijzer kan dienen.

Wèl zal de lezer zich afvragen of de schrijver werkelijk alle in de bibliografie vermelde werken heeft bestudeerd. Immers, van sommige titels is het zonder meer dubieus of hun inhoud enigerlei relatie heeft tot hetgeen in het nieuwe deel van dit drieluik werd verwerkt. Die argwaan bekruipt ongetwijfeld iedere echte deskundige die zich zet aan de sisyphusarbeid Brongers' oeuvre te vergelijken met en te toetsen aan hetgeen de al dan niet door hem gewraakte andere auteurs vermelden. Uiteraard is een dergelijk toetsen in het algemeen geen usance indien de schrijver het verhaal heeft willen vertellen aan een lekenpubliek, maar met het simuleren van een wetenschappelijke aanpak stelt men zich wel degelijk daaraan bloot. Het zou dan ook allerminst bevreemden als Brongers op de vingers zou worden getikt op een wijze die overeenkomt met wat hijzelf zo gretig doet als hij voetnoten opneemt met de schrobbering aan het adres van een op onjuistheden „betrapte” collega die inmiddels al boetvaardig heeft toegezegd zijn fout in een komende herdruk te zullen corrigeren!

Het is vooral Brongers' streven naar popularisatie van het door hem behandelde onderwerp dat ook dit nieuwe boek voor de militaire vakliteratuur onbruikbaar doet zijn; reden waarom eerder dezerzijds dan ook werd opgemerkt dat men zijn oeuvre dient te

kwalificeren als *lectuur*. Maar ook indien men zich plaatst op het standpunt van de lezerskring die hij zoekt te bereiken, is het twijfelachtig of men daar belangstelling zal opbrengen voor de stortvloed van details die de schrijver af en toe uitgiet. Als hij bijvoorbeeld vermeldt dat de enkelvoudige prikkeldraadversperring langs de Maas „5 miljoen kilo draad” kostte, kan men geïmponeerd zijn door een zó grondige beheersing van het onderwerp . . . of men kan zich verbijsterd afvragen of toentertijd behoeftebepaling en aanschaffing van prikkeldraad werkelijk per kilogram geschiedde. En de *vakman* zal zich bij een dergelijke passage verbazen dat de auteur het niet nodig heeft geoordeeld zijn *lekenlezers* expliciet duidelijk te maken dat versperringen zinloos zijn indien zij niet onder vuur worden gehouden.

In dit verband doet het al evenzeer merkwaardig aan dat Brongers in sommige gevallen de sterkteverhoudingen tot op het enkele wapen nauwkeurig lijkt te hebben uitgeplozen en in andere gevallen daarentegen die verhoudingen irrelevant schijnt te achten. Zo vertelt hij ons bijvoorbeeld dat de vijand uit Oeffelt, ter verkenning van de opmarsweg naar Haps, „een sterke patrouille” uitzond die in Haps ertoe leidde dat „de vijfendertig man sterke bataljonsstaf” ter plaatse ruim een uur straatgevechten moest leveren tegen „de zich voortdurend versterkende vijand”. Een duidelijker beeld van de werkelijke krachtsverhoudingen zou zeker niet hebben mistaan, niet alleen om Brongers’ elders blijkende voorliefde voor details, maar stellig niet minder omdat hij erop uit is vooral duidelijk te maken hoe heldhaftig de Nederlandse verdedigers zich hebben geveerd.

Die voorliefde voor het detail laat hem overigens wel vaker in de steek op punten waar een zorgvuldiger navorsen gewenst was. In het bijzonder geldt dat wel waar de beschreven gevechtshandelingen in de onderscheidene sectoren elkaar

overlappen dan wel dooreengehaald kunnen worden. Een voorbeeld daarvan is de beschrijving van het feit dat Leende, in de rug van Weert, reeds bleek te zijn bezet door de Duitse 56e Divisie die uit Meijel was doorgedrongen en dat dorp om 17.05 al had genomen, terwijl de actie waarmee die divisie nabij Helmond en Someren de Zuid-Willemsvaart overschreed pas twintig bladzijden verder uit de doeken wordt gedaan en de doorstoot van dat kanaal naar Leende nergens wordt beschreven maar wél — indien men de verschillende tijdstippen vergelijkt — binnen één uur na het einde van de hevige gevechten (d.i. 16.00) moet zijn voltooid over een afstand van ruim 12 km.

Ook op andere punten schort er wel eens iets aan de grondigheid en nauwkeurigheid waarmee de schrijver is tewerkgegaan; zo zal de opmerkelijke lezer, die bijvoorbeeld een kaart naast het boek legt en die regelmatig raadpleegt om de totale samenhang ook geografisch goed te blijven vatten, snel ontdekken dat de situering van een brug bij Moergestel, waar een Franse verkenningsgroep een succesje boekte, onjuist is: „de brug over het riviertje de Reusel, ten westen van Moergestel” (blz. 260) zoekt men daar tevergeefs, omdat het riviertje ten oosten van dat dorp stroomt.

Evenzo rijst gerede twijfel wanneer de schrijver — zoals bijvoorbeeld in zijn relaas van de strijd bij Veghel (blz. 238 e.v.) — geen opheldering verschaft over de vraag of er nu „pantserwagens” of „tanks” in het spel zijn geweest, terwijl hij de verwarring daarover nog vergroot door als illustratie een Franse „lichte rupspantserwagen” op te nemen (blz. 258). Waarschijnlijk heeft Brongers zich onvoldoende gerealiseerd dat in de periode voor de Tweede Wereldoorlog de tank in het Nederlandse leger een nagenoeg onbekend verschijnsel was, en dat men mede daardoor vaak placht te spreken van pantserwagens of — in navolging van de Duitse term — van

pantserwagens. Juist daarom is voor de historicus die uit andere bronnen put een grote zorgvuldigheid geboden . . . indien hij tenminste prijs stelt op het verstrekken van niet alleen gedetailleerde maar vooral juiste informatie.

Ten slotte nog de door de schrijver gebezigde stijl. Uiteraard is het een kwestie van persoonlijke smaak of men zich al dan niet wil storen aan de opstelling van de auteur als had hij zelf deel uitgemaakt van de gebeurtenissen: „onze” bunkers, en: „ons” pantserafweergeschut, „onze” tegenstander, de vliegtuigen die „we” nog bezaten, e.d. Iets anders is het echter als de schrijver personen aan het woord laat die hun verhaal vertellen terwijl de lezer dan maar moet uitmaken of daarbij al dan niet emotionele, rancuneuze, heroïeke of welke andere invloeden in het spel zijn die het beeld kunnen vertekenen. Immers, die lezer zal daartoe niet in staat zijn en in die situatie behoort de schrijver — die toch heel het onderwerp heeft doorvorst! — zich niet te verschuilen achter de deelnemer die misschien naar zelfrechtvaardiging heeft gezocht toen hij zijn ooggetuigeverslag ten beste gaf. Ook een gepopulariseerd verhaal moet voor rekening van de auteur zijn, en citaten zonder bronvermelding zijn even naamloos als het eenzijdige relaas van hem wiens verklaring niet aan die van anderen is getoetst.

Dat alles bijeengenomen, kan nogmaals worden gesteld dat ook dit boek moet worden gerangschikt in de categorie *lectuur*: het geeft een niet onverdienstelijk beeld van wat zich destijds heeft afgespeeld. Een beeld echter dat wordt vertroebeld door een verkeerde dosering van details, voortvloeiende uit de dualistische aanpak van een boek dat zowel voor de massa der leken als voor de wetenschappelijk geïnteresseerden van gelijke waarde wil zijn. Voor Brongers zij het een troost dat ook andere geschiedenisbeschrijvers zich aan een dergelijke tweeslachtigheid hebben vertild . . .

W. WALTHUIS

AANWIJZINGEN VOOR MEDEWERKERS

Ten einde bij de verwerking van kopij door redactie, productieafdeling en zetterij onjuistheden en tijdverlies te vermijden en de eindcorrectie zo nodig — bij tijdgebrek — door anderen dan de auteur te laten verrichten, is het gewenst, dat aangeboden kopij zoveel mogelijk een uniform uitvoeringskarakter heeft en geen ruimte laat voor onjuiste interpretatie. Daartoe dient de kopij aan enkele normen te voldoen. Om dit te bereiken zijn hieronder enkele aanwijzingen samengevat om auteurs te informeren omtrent de meest doelmatige uitvoering van kopij, ter wille van de overzichtelijkheid in beknopte vorm. Met betrekking tot illustraties wordt in het algemeen opgemerkt dat functionele illustraties de waarde en aantrekkelijkheid van artikelen — en dus van het tijdschrift — verhogen.

1. MANUSCRIPT

1.1. Tekst

- Onder de titel (men houde deze kort): naam auteur met evt. academische titel; daaronder rang of functie.
- Kopij typen met anderhalve of dubbele regelafstand.
- Marge ca. 5 cm.
- Pagina's bovenaan doorlopend nummeren.
- Bij latere tussenvoeging van pagina's: nummer van voorgaande pagina, gevolgd door letter (a, b, ...).
- Spelling: voorkeurspelling (Van Dale/Woordenlijst Spellingcommissie).
- Opnieuw typen van een pagina aanbevolen in geval van veel doorhalingen/wijzigingen/correcties.

1.2. Tabellen

- Niet in tekst opnemen, doch op aparte pagina('s) aan het slot toevoegen.
- Doorlopend nummeren en nummer bóven tabel plaatsen (TABEL 1, TABEL 2, enz.).
- Daaronder evt. titel(s) van tabel(len).
- In de tekst verwijzingen naar desbetreffende tabel(len) opnemen (nummer).
- Tabel-indelingen uitsluitend met horizontale lijnen.
- Tabellen dienen niets anders te bevatten dan letters/woorden en/of cijfers.

1.3. Literaturopgaven

- Samen te vatten aan het slot, onder kopje Literatuur.
- Literaturopgaven nummeren in volgorde van vermelding in artikel.
- Verwijzingen in de tekst d.m.v. desbetreffende nummer tussen rechte haken: [ ], achter naam schrijver of citaat.
- Vermelding tijdschriftartikelen in literatuurlijst als volgt: Auteur — Tijdschrift jaargang(jaar)(nummer)blz. Voorbeeld: 3. F. J. van Doorn — Mil. Spect. 140(1971)(4)170.
- Vermelding van boeken: Auteur — Volledige titel. Uitgever, plaats (jaar)blz. (Vermelding blz. facultatief.) Voorbeeld: 7. A. Etzioni — De moderne organisatie. Spectrum, Utrecht (1970)36.
- Vermelding brochures: Auteur — Titel brochure. Uitgever of firma, plaats (jaar)blz. (Paginacijfer facultatief.) Voorbeeld: P. van Duyn — Toepassingen van infrarood. N.V. Fictief, Den Dam (1971)4.
- In literaturopgaven is vermelding van titelatuur e.d. bij auteursnamen niet gebruikelijk.

h. Afkorting tijdschrifttitels volgens richtlijnen NEN 782.

i. Indien in een artikel niet expliciet naar de literatuur wordt verwezen, kan nummering van de opgaven achterwege blijven.

1.4. Voetnoten

- Deze beïnvloeden de leesbaarheid van een artikel ongunstig en dienen zoveel mogelijk te worden vermeden.
- Indien gebruik van enkele voetnoten onvermijdelijk is, dan per artikel doornummeren (dus niet per pagina) in met ¹ beginnende reeks.
- Voetnootcijfers in de tekst, bij voorkeur ná desbetreffende zin, een halve regel hoger typen, zonder haken: ¹.
- De voetnoten zélf, ook met voorin het cijfer een halve regel hoger, kunnen aan het slot, na evt. literatuurlijst, worden getypt (bij opmaak komen ze zoveel mogelijk onder de kolom(men), waarin de verwijzing staat).

2. ILLUSTRATIES

2.1. Foto's

- Foto's zwart-wit, glanzend; formaat liefst 9 × 12 of 13 × 18 cm (geen kleurenfoto's of diapositieven).
- Op de achterzijde vermelden: Mil. Sp./naam auteur/nummer waarmee in tekst naar de afbeelding wordt verwezen.

2.2. Tekeningen

- Geheel in Oostindische inkt, op calqueer- of wit tekenpapier; papierformaat max. ca. 25 × 35 cm. Inschriften niet typen (zie ook pt 2.3.).
- Letters/cijfers m.b.v. sjablonen zo groot tekenen, dat bij verkleining van tekening tot kolombreedte (ca. 7,5 cm) letter/cijferhoogte ten minste 1 mm is (in uitzonderingsgevallen kunnen grote tekeningen worden gereproduceerd over 1½ of 2 kolom = ca. 10 of 15 cm; max.-hoogte ca. 22 cm).
- In plaats van getekende sjabloonletters kunnen ook plak/afwrijfletters worden toegepast, waarvoor dezelfde maatnormen gelden.
- Wanneer het zwart-witcontrast optimaal is, zijn scherpe lichtdrukken op wit papier ook bruikbaar.
- Calqueerpapier alleen éénzijdig gebruiken.
- Millimeterpapier maakt reproductie onscherp, tenzij de liniëring lichtblauw is; bij reproductie vervalt deze liniëring echter.

g. Buiten het te reproducere vlak, boven of onder tekening vermelden: Mil. Sp./naam auteur/nummer waarmee in tekst naar afbeelding wordt verwezen (zie ook pt 2.3.).

h. Tekeningen vóór inzending goed controleren: in een eenmaal vervaardigde opname is correctie vrijwel onmogelijk.

2.3. Onderschriften/legenda's bij afbeeldingen

a. Nummering van foto's en tekeningen doorlopend en dóór elkaar.

b. Verwijzingen in de tekst met: afb. 1 t/m afb. . . .

c. Onderschriften bij afbeeldingen zijn essentieel; men volsta dus niet met een nummering.

d. Onderschriften, getypt, aan het slot van artikel opnemen (ná evt. literatuurlijst en voetnoten), in volgorde van, en mét nummering. Zij behoeven niet op de achterzijde van foto's vermeld, noch op tekeningen getekend. Dit geldt ook voor evt. legenda's bij tekeningen, die (getypt) onder desbetreffende onderschriften kunnen worden opgenomen.

e. Bevat een legenda tekens/symbolen die niet kunnen worden gezet, dan dient de gehele legenda in de tekening opgenomen (getekend).

2.4. Algemeen

Foto's en tekeningen nimmer in tekst opnemen, doch altijd los bijvoegen.

3. DRUKPROEF

a. Als regel ontvangt de auteur een drukproef ter correctie, alsmede genummerde afdrukken van evt. illustraties ter kennisneming.

b. Hiervan kan worden afgeweken op verzoek van auteur of bij ontbreken van voldoende tijd voor deze procedure.

c. Voor het corrigeren zoveel mogelijk gebruik te maken van officiële correctietekens volgens NEN 632.

4. MENINGEN VAN ANDEREN

4.1. Aantal exemplaren

Bijdragen voor de rubriek „Meningen van anderen” dienen in tweevoud te worden ingezonden.

4.2. Tijdstip inzending

Indien een reactie op een artikel uiterlijk 1 week na verschijnen van dat artikel in het bezit van de redactie is, kan ze in principe, samen met een evt. wederwoord, op de kortst mogelijke termijn worden gepubliceerd.

5. RUBRIEK UIT DE VAKPERS

5.1. Titel

Deze dient een zo woordelijk mogelijke vertaling te zijn van de titel van het gerefereerde artikel.

5.2. Bronvermelding

Aan het slot van het uittreksel een bronvermelding opnemen, bevattende: Auteur — titel oorspronkelijk artikel.

Naam tijdschrift jaargang(jaar)(nummer)blz. (zie ook pt 1.3.d.).

6. BOEKBESPREKINGEN

6.1. Titelbeschrijving

Medewerkers, die van de redactie een boek ter recensie ontvangen, gelieven de bespreking te doen voorafgaan door een volledige titelbeschrijving, bevattende: Titel, auteur, aantal blz., aantal afb.^{*}, aantal tabellen^{*}. Uitgever, plaats, jaar. (Importeur v. Ned.^{*}). Prijs. (^{*}: voor zover van toepassing). Voorbeeld:

Die Streitkräfte der siebziger Jahre, door dr. F. Wiener, 192 blz., 159 afb., 12 tab. Uitg.: J. F. Lehmanns Verlag, München, 1971. (Imp. v. Ned.: Meulenhoff & Co, Amsterdam). Prijs: DM 20,—.

6.2. Honorering

In tegenstelling tot artikelen en andere bijdragen worden besprekingen niet gehonoreerd; recensent mag het besproken boek behouden.

7. BEWIJSNUMMERS

Iedere auteur ontvangt automatisch en zonder kosten 5 bewijsexemplaren van het nummer waarin zijn artikel is opgenomen.

Meer exemplaren à f 2,75 per nummer te bestellen door storting/overschrijving op bankgiro 51 43 38 997 t.n.v. Militaire Spectator, Grote Marktstraat 40, 2511 BJ Den Haag, bij Algemene Bank Nederland N.V., Tournooiveld 5, Den Haag (giro 71 12), onder vermelding van het gewenste.

8. HONORARIUM

Het auteurshonorarium voor artikelen bedraagt f 40,— per gedrukte pagina, incl. illustraties, met een minimum van f 100,—. Voor de rubrieken Uit de vakpers en Meningen van anderen bedraagt het honorarium f 25,— per pagina.

9. NAAM, ADRES, GIRO/BANK AUTEUR

De auteur gelieve op de eerste pagina van zijn manuscript links bovenaan te vermelden: naam, adres en giro- of bankrekeningnummer.

10. KOPIJ-INZENDING, OVERLEG

Kopij te zenden aan: Redactie Militaire Spectator, p/a HKS, Frederikkazerne/geb. 106, v.d. Burchlaan 31, 2597 PC Den Haag (tel. (070) 73 15 05).

Door auteurs, voor of tijdens het schrijven, gewenst overleg m.b.t. onderwerp, inhoud, mogelijkheid van plaatsing, gewenste omvang e.d. kan via evengenoemd adres plaatsvinden.

Overleg m.b.t. reproduceerbaarheid van illustraties, alsmede over drukproeven/correcties: opmaakredactie/productieafdeling, Grote Marktstraat 40, kamer F 606, 2511 BJ Den Haag (tel. (070) 72 13 68, de heer L. W. Krumbholz).